اِعرابوں کے قاعِدے

مِثالیں	قاعِدے	نمبرِ شُمار
گھر	مخلُوط ہے دو چشمی لکھی گئی +	۱
ہنسا - ہیں +	نُونِ غُنّہ جو لفظ کے درمیان ہے۔اُس پر اُلٹا جزم دِیا ہے - اَور جو آخر میں ہے - اُس میں نُقطہ نہیں دِیا +	۲
بھلی	یایِ معرُوف جو لفظ کے آخر میں ہے - وُہ دائرے کی لکھی گئی ہے +	۳
گے - ہے - گا - ے - اڈنے +	یایِ معرُوف کے سِوا باقی سب یے لمبی لکھی گئیں +	۴
خُود - خویش +	جو واؤ بولی نہیں جاتی - اُس کے نیچے آڑی لکیر ہے +	۵
ہمالیہ - روپیہ - زیوُر - غور - بیر +	حرفِ مفتُوح پر وہیں زبر لکھا ہے - جہاں واؤ یا یے کے معرُوف اَور مجہُول ہونے کا شُبہ پڑتا ہے[۱] +	۶

[۱] باقی قاعِدے اخیر کے صفحے پر دیکھو +

اِعرابوں کے قاعِدے

نمبرِ شُمار	قاعِدے	مِثالیں
۱	مخلُوط ہے دو چشمی لِکھی گئی +	گھر
۲	نُونِ غُنّہ جو لفظ کے درمیان ہے۔ اُس پر اُلٹا جزم دِیا ہے۔ اَور جو آخر میں ہے۔ اُس میں نُقطہ نہیں دِیا +	ہنسا - ہیں +
۳	یائے معرُوف جو لفظ کے آخر میں ہے۔ وُہ دائرے کی لِکھی گئی ہے +	بھلی
۴	یائے معرُوف کے سِوا باقی سب یے لمبی لِکھی گئیں +	کے - ہے - گاے - اڈنے +
۵	جو واؤ بولی نہیں جاتی۔ اُس کے نیچے آڑی لکیر ہے +	خُود - خویش +
۶	حرفِ مفتُوح پر وہیں زبر لِکھا ہے۔ جہاں واؤ یا یے کے معرُوف اور مجہُول ہونے کا شُبہ پڑتا ہے[1] +	ہمالیہ - روپیہ - زیور - غور - بیر +

[1] باقی قاعِدے اخیر کے صفحے پر دیکھو +

جس کتاب پر مصنف کے دستخط یا مُہر نہ ہوگی وہ مسروقہ تصور ہوگی

ذہنی حساب

حصّۂ اوّل

۳۹۱

جس کو

دوسری جماعت پرائمری مدارس پنجاب کے لئے
لالہ شِو دیال صاحب ایم۔اے قائم مقام انسپکٹر مدارس
حلقۂ راولپنڈی نے تصنیف کیا

اور سنہ ۱۹۰۳ء میں

رائے صاحب منشی گلاب سنگھ اینڈ سنز نے اپنے
مطبع مفید عام لاہور میں طبع کرکے شائع کیا

تعداد جلد ۵۰۰۰ قیمت فی جلد ۴/ ۶ پائی

فہرستِ مضامین

اِلتماس

ذہنی حساب جس کو زبانی یا تقریری حساب بھی کہتے ہیں۔ تعلیم کا ایک بڑا ضروری اور کارآمد جزو ہے۔ روزمرّہ دیکھنے میں آتا ہے۔ کہ آج کل کے تعلیم یافتہ جنھوں نے انگریزی طرز پر حساب سیکھا ہے۔ اور جن کو سلیٹ پنسل یا کاغذ قلم دوات کے بغیر کسی جنس کی قیمت دریافت کرنے میں دقت معلوم ہوتی ہے۔ جب وہ بازار میں کپڑا یا اور اشیا خریدنے جاتے ہیں۔ تو اُن کی قیمت کا حساب کرنے کے لئے ایک تو کاغذ قلم دوات مانگتے ہیں۔ دُوسرے اربعے پر اربعہ لگاتے ہیں۔ اور وقت بھی بہت صرف کرتے ہیں۔ اور اِس پر بھی اکثر غلطی کر جاتے ہیں۔ اُدھر اَن پڑھ مگر چوکس دُکان دار جھٹ قیمت بول اُٹھتا ہے۔ جس میں کوڑی کی بھی بھول نہیں ہوتی۔ اِس کی وجہ کیا ہے؟ صرف یہی کہ

دُکان دار نے بچپن میں دیسی طریق کے مُوافق روزمرہ
کے کام کا حساب سیکھا ہے۔ اَور اِس کے بعد وُہ برابر
اپنے گاہکوں کو دِل میں حساب کرکے قیمت بتاتا رہا ہے +
جس سے اُس کے ذِہن کو اِس قدر مہارت ہوگئی ہے۔
پس اِس نُقص کو رفع کرنے کے لئے مَیں نے مُناسِب
سمجھا۔کہ چند ایسے رِسالے لِکھُوں۔جن سے طُلبائے مدارِس
بھی خرید و فروخت کے وقت دُکان داروں کے مُقابلے
میں کُچھ کم نہ رہیں۔اِس مضمُون میں مُجھ سے پہلے
کئی اشخاص نے اُردُو زبان میں رِسالے تحرِیر کئے ہَیں۔
مگر وُہ یا تو صِرف خاص خاص قاعِدوں یعنی گُرُوں تک
ہی محدُود ہَیں۔یا بے ضرُورت طوِیل کر دِئے ہَیں۔ اَور
کِسی نے اِس امر کو مدِ نظر نہیں رکھّا۔کہ کُل حساب ذِہنی
ہی ہے اَور جس کو ذِہنی یا تقرِیری حساب کہتے ہَیں۔
وُہ معمُولی یا تحرِیری حساب سے علٰحدہ نہیں +
مُدرِّس اِس بات کو اپنا ضرُوری فرض سمجھیں۔کہ جب
وُہ بچّوں کو تحرِیری حساب کا کوئی نیا قاعِدہ سِکھائیں۔
تو اُس کے مُتعلِق کُچھ آسان آسان سوالات زبانی نکلوائیں۔
تاکہ اُن کو قاعِدے کی خُوب مشق ہو جائے۔اَور تحرِیری

سوالات کے مُشکِل عملوں میں اِن کو مدد ملے +

اِس کِتاب میں جو سوالات لِکھے گئے ہیں۔ وُہ نمُونے کے طَور پر ہیں۔ مُدرِّس کو چاہیئے کہ اِنہی نمُونوں پر نئے نئے سوالات خُود بنائے۔ اَور لڑکوں سے حل کرائے +

ذِہنی حِساب کا بڑا مُدّعا یہ ہے۔ کہ طُلبا کی عقل تیز ہو۔ اَور وُہ پھُرتی اَور دُرُستی سے عمل کرسکیں۔ اِس لِئے ضرُور ہے۔ کہ سوالات جو تیّار کِئے جائیں۔ آسان ہوں۔ دِل چسپ ہوں۔ خیالات کو وسیع کرنے والے اَور معلُومات کو بڑھانے والے ہوں۔ لمبے نہ ہوں۔ درجے وار مُشکِل ہوں۔ اَور رقمیں جہاں تک ہوسکے بہُت ہیر پھیر کی نہ ہوں +

سوالات کے پُوچھنے میں بہُت کُچھ ہوشیاری درکار ہَے۔ اَیسے سوالات جو محض اِس غرض سے لِکھے گئے ہَیں۔ کہ طُلبا پھُرتی سے اَور دُرُستی سے سوال نِکالنا سِیکھیں جلدی جلدی یکے بعدِ دیگرے پُوچھنے چاہئیں۔ مثلاً ایک لڑکے سے سوال کِیا ۹ اَور ۵ کِتنے؟ تو اُس کے جواب بتانے پر جھٹ دُوسرے سے پُوچھنا چاہیئے ۷ اَور ۶ کِتنے؟ پھر تیسرے سے ۹ اَور ۸ کِتنے؟ پھر چوتھے سے ۸ اَور ۷؟ اِس طرح لڑکوں میں بہُت پھُرتی آ جائیگی۔ اگر سوال

لمبا یا عبارتی ہو۔ تو اُس کو تختۂ سیاہ پر مختصر طور پر لکھ دینا چاہیئے +

نہایت ضروری بات جو مدرّس کو اِس مضمون کی تعلیم میں مدِ نظر رکھنی چاہیئے۔ یہ ہے۔ کہ طلبا اپنے دِل میں سوچنے کا ملکہ پیدا کریں۔ کیونکہ اگر بچپن ہی سے لڑکوں کو غور و فکر کی عادت پڑ جائے۔ تو آگے کو اُن کے بڑے کام آئیگی +

ہوشیار مُدرّس اپنی جماعت کے ایک ایک لڑکے کی حالت سے بخوبی واقف ہوتا ہے۔ وُہ ایک ہی نظر میں بھانپ جاتا ہے۔ کہ کِس نے جواب دُرُست نکالا ہے۔ اور کِس نے نہیں۔ کم زور لڑکوں کی طرف سے ہرگز غفلت نہیں ہونی چاہیئے۔ اور اُن سے ضرور جواب پُوچھنا چاہیئے۔ ایسا بھی ہوتا ہے۔ کہ بعض لڑکے سُن سُنا کر دُرُست جواب بنا دِیا کرتے ہیں۔ ایسی شکّیہ حالتوں میں مُدرّس کو لڑکے سے پُوچھنا چاہیئے۔ کہ یہ جواب کِس طرح نکالا +

مذکورۂ بالا طریق کو زبانی یا تقریری طریقہ کہتے ہیں۔ اور تعلیم دینے میں یہ بہت مُفید ثابت ہوتا ہے۔ اِمتحان لینے میں تحریری طریق زیادہ مُفید ہوتا ہے۔ اور وُہ اِس

طرح پر ہو سکتا ہے۔کہ کام شروع کرنے سے پہلے لڑکوں سے کہا جائے۔کہ اپنی اپنی سلیٹیں دونو طرف سے بالکل صاف کر لیں۔یا کاغذ کے چھوٹے چھوٹے ٹکڑے اُن کو بانٹ دیئے جائیں۔پھر اُن کو کسی ایسے طریق پر کھڑا کیا جائے۔کہ وہ ایک دوسرے سے کسی قسم کا ناجائز فائدہ نہ اُٹھا سکیں۔جب اُستاد وَن (One) کہے۔تو لڑکے سلیٹ وغیرہ سب کچھ زمین پر رکھ کر خالی ہاتھ کھڑے ہو جائیں۔اب سوال صاف طور پر سُنا دیا جائے۔ اَور اگر لمبا یا عبارتی ہو۔تو تختۂ سیاہ پر مختصر عبارت میں لکھ دیا جائے +

پھر اُستاد بآوازِ بلند کہ دے۔کہ جو لڑکا سوال نکال چکے۔چُپ چاپ دایاں ہاتھ کھڑا کر دے۔ اور جب وقتِ مقررہ ختم ہو جائے۔تو جن لڑکوں نے سوال حل نہیں کیا۔اُن کو زمین پر بیٹھنے کے لئے حکم دے۔ پھر کہے ٹُو (Two)۔اب وہ لڑکے جو کھڑے ہیں۔جھٹ سلیٹ یا کاغذ زمین پر سے اُٹھا کر فوراً جواب لکھدیں۔ اَور پنسل زمین پر پھینک دیں اَور سلیٹ کو چھاتی سے لگا کر اِس طرح رکھیں۔کہ اُستاد کو جواب نظر آجائے۔

اب اُستاد قطار وار ساری جماعت میں سے گزُرے۔ اَور جن کے جواب غلط ہوں۔اُن کو بٹھانا جائے۔یہ بھی ضرور ہے۔کہ تقریری طرز کی طرح کسی کسی لڑکے سے طریق عمل بھی پُوچھا جائے +

ایک اَور ضروری بات یہ ہے۔کہ طلبا کو مشق سے اَیسا ملکہ ہو جانا چاہیئے۔جس سے وُہ فوراً اعداد کے مُناسب حصّے کر لیا کریں۔تاکہ وُہ خُود بخُود نئے طریق ایجاد کریں۔مثلاً وہ بخُوبی سمجھیں۔کہ ۱۶ برابر ہے ۶+۱۰ کے یا ۴+۱۲ کے یا ۸+۸ کے یا ۷+۹ کے وغیرہ وغیرہ۔یا ۴۸ برابر ہے ۳×۱۶ کے یا ۴×۱۲ کے یا ۶×۸ کے۔اَور اگر ۵۲ اَور ۴۸ کی حاصل جمع دریافت کرنی ہو۔تو لڑکوں کو یہ سُوجھ جائے۔کہ ۵۲ میں سے ۲ نکال کر ۴۸ میں جمع کر دیں۔اَور ان دو اعداد کا حاصل جمع ۵۰ اَور ۵۰ کے مجمُوعے کے برابر ہوگا۔اسی طرح اگر ۹۸ اَور ۳۲ کا مجمُوعہ دریافت کرنا ہو۔تو وُہ فوراً پہچان جائیں۔کہ اُن کی حاصل جمع وُہی ہوگی۔جو سَو اَور تیس کی +

مَیں نے اس کتاب کے لئے تقریری حساب یا زبانی

حساب کے الفاظ چھوڑ کر ذہنی حساب کا نام زیادہ موزوں سمجھا ہے - اِس واسطے کہ میرا منشا صرف یہی نہیں - کہ لڑکے اشیا کی قیمت جلدی معلوم کرسکیں - بلکہ میری خواہش یہ بھی ہے - کہ اُن کے ذہن کو ترقی ہو - اور ذہنی حساب سے بڑھ کر کوئی اور ذریعہ ایسا نہیں - جو اِس مطلب کو بخوبی پورا کرسکے +

فی الحال اِس کتاب کا پہلا حصّہ - جس میں وُہ قواعد درج ہیں - جو پرائمری مدارس کی جماعت دُوم کے لئے سررشتۂ تعلیم پنجاب کی طرف سے مُقرر ہیں - ہدیۂ ناظرین کیا جاتا ہے - اُمّید ہے - کہ اِس کے باقی حصّے بھی عنقریب شائع کئے جائینگے +

بہت سے دوستوں نے اِس کتاب کی تیّاری میں مجھے اپنے بیش بہا مشوروں سے مدد دی - اِن سب کا مَیں شکریّہ ادا کرتا ہُوں +

گو یہ حصّہ دُوسری جماعت کے طُلبا کے واسطے تیّار کیا گیا ہے - مگر اِس کے شرُوع میں چند ایسی باتیں بھی لکھی ہیں - جو پہلی جماعت کے لئے مُناسب ہیں - کیونکہ جماعتِ اوّل کے لئے علٰحدہ کتاب لکھنی

مَیں نے مُناسب نہیں سمجھی - اُمّید ہَے-کہ مُدرّس صاحِبان اِس کِتاب کو مُناسب طَور پر اِستِعمال کرینگے +

شملہ
اگست ۱۹۰۲ء

شِو دِیال

ذہنی حساب

گِننا

پہلی جماعت میں تم ایک سے لے کر سو تک گِننا سیکھ چُکے ہو۔ بھلا اِن سوالوں کے جواب تو دو ؛

۱ ۳۸ سے ۸۵ تک گنو + ۵ ۳۹ سے ۷۲ تک گنو +
۲ ۵۵ سے ۹۸ تک گنو + ۶ ۳۷ سے ۹۳ تک گنو +
۳ ۲۳ سے ۶۹ تک گنو + ۷ ۴۶ سے ۸۹ تک گنو +
۴ ۷۷ سے ۱۰۰ تک گنو + ۸ ۲۳ سے ۹۹ تک گنو +

نوٹ۔ مدرّس کو چاہیئے کہ اِسی طرز کے اور سوالات بنا کر طلبہ سے خُوب مشق کرائے ؛

تم ایک سے سو تک تو گن لیتے ہو۔اب اُلٹا سو سے ایک تک گنو۔یعنی سو۔ننانوے اٹھانوے وغیرہ +

سوالات

اِن سوالات کے جواب دو۔

۱ ۸۸ سے ۳۱ تک اُلٹا گنو + ۶ ۶۷ سے ۳۳ تک اُلٹا گنو +
۲ ۹۹ سے ۴۲ تک اُلٹا گنو + ۷ ۹۵ سے ۷۳ تک اُلٹا گنو +
۳ ۴۴ سے ۱۲ تک اُلٹا گنو + ۸ ۵۲ سے ۱۸ تک اُلٹا گنو +
۴ ۷۷ سے ۲۸ تک اُلٹا گنو + ۹ ۸۳ سے ۲۹ تک اُلٹا گنو +
۵ ۹۶ سے ۳۵ تک اُلٹا گنو + ۱۰ ۱۰۰ سے ۶۳ تک اُلٹا گنو +

اِسی طرح اُلٹا گننے میں مشق کرانی چاہیے +

اب ایک ایک عدد چھوڑ کر گنو۔جیسے ایک۔تین۔پانچ۔سات وغیرہ +

پھر بیچ میں سے دو دو عدد چھوڑ کر ایک سے سو تک گنو۔جیسے ایک۔چار۔سات۔دس وغیرہ +

سوالات

۱ اِن سوالوں میں ایک ایک عدد چھوڑ کر گنو۔

(۱) ایک سے ۳۳ تک ÷
(۲) ۱۲ سے ۴۲ تک ÷
(۳) ۱۷ سے ۷۳ تک ÷
(۴) ۱۸ سے ۸۸ تک ÷
(۵) ۱۹ سے ۶۹ تک ÷
(۶) ۲۶ سے ۸۸ تک ÷
(۷) ۱۵ سے ۹۳ تک ÷
(۸) ۲۱ سے ۸۷ تک ÷
(۹) ۳۵ سے ۷۹ تک ÷
(۱۰) ۲۰ سے ۱۰۰ تک ÷
(۱۱) ۴۲ سے ۸۴ تک ÷
(۱۲) ۵۱ سے ۹۱ تک ÷

۲ اِن سوالوں میں دو دو عدد چھوڑ کر گنو۔

(۱) ۴ سے ۴۳ تک ÷
(۲) ۷ سے ۵۲ تک ÷
(۳) ۸ سے ۴۷ تک ÷
(۴) ۱۱ سے ۷۱ تک ÷
(۵) ۱۶ سے ۸۲ تک ÷
(۶) ۲۰ سے ۹۸ تک ÷
(۷) ۳۱ سے ۸۲ تک ÷
(۸) ۴۰ سے ۹۴ تک ÷
(۹) ۵۰ سے ۹۷ تک ÷
(۱۰) ۱ سے ۱۰۰ تک ÷
(۱۱) ۳۸ سے ۸۹ تک ÷
(۱۲) ۲۵ سے ۷۶ تک ÷

جمع

جمع کے پہاڑے

۱ اور ۱	۱ اور ۲	۲ اور ۳	۳ اور ۴	۴ اور ۵	۵ اور ۶	۶ اور ۷	۷ اور ۸	۸ اور ۹	۹ اور ۱۰	۱۰ اور ۱۱	۱۱ اور ۱۲
۲	۳	۵	۷	۹	۱۱	۱۳	۱۵	۱۷	۱۹	۲۱	۲۳
۳	۵	۸	۱۱	۱۴	۱۷	۲۰	۲۳	۲۶	۲۹	۳۲	۳۵
۴	۷	۱۱	۱۵	۱۹	۲۳	۲۷	۳۱	۳۵	۳۹	۴۳	۴۷
۵	۹	۱۴	۱۹	۲۴	۲۹	۳۴	۳۹	۴۴	۴۹	۵۴	۵۹
۶	۱۱	۱۷	۲۳	۲۹	۳۵	۴۱	۴۷	۵۳	۵۹	۶۵	۷۱
۷	۱۳	۲۰	۲۷	۳۴	۴۱	۴۸	۵۵	۶۲	۶۹	۷۶	۸۳
۸	۱۵	۲۳	۳۱	۳۹	۴۷	۵۵	۶۳	۷۱	۷۹	۸۷	۹۵
۹	۱۷	۲۶	۳۵	۴۴	۵۳	۶۲	۷۱	۸۰	۸۹	۹۸	۱۰۷
۱۰	۱۹	۲۹	۳۹	۴۹	۵۹	۶۹	۷۹	۸۹	۹۹	۱۰۹	۱۱۹
۱۱	۲۱	۳۲	۴۳	۵۴	۶۵	۷۶	۸۷	۹۸	۱۰۹	۱۲۰	۱۳۱
۱۲	۲۳	۳۵	۴۷	۵۹	۷۱	۸۳	۹۵	۱۰۷	۱۱۹	۱۳۱	۱۴۳

اِس نقشے میں جمع کے پہاڑے دِئے گئے ہیں - اِن کو روزمرّہ پُہاڑنی کے طَور پر لڑکوں سے کہلوانا چاہیئے۔ اِس کا طرِیق یہ ہے - دو اَور تین - پانچ - پانچ اور دو - سات - سات اَور دو - نَو - نَو اَور دو - گیارہ وغَیرہ +

پھر تین اَور چار - سات - سات اَور چار - گیارہ - گیارہ اَور چار پندرہ وغَیرہ +

جب کچھ مُدّت کے بعد خُوب مشق ہو جائے - تو پھر دُوسرا عدد چھوڑ دینا چاہیئے - اَور اِس طرِیق پر گننا چاہیئے - چھ سات تیرہ - سات - بیس - سات ستّائیس +

پھر اخیر میں یُوں دُہرانا چاہیئے - چھ سات - تیرہ - بیس - ستّائیس - چَونتیس - اِکتالیس وغَیرہ +

جب تک اِس نقشے کی خُوب مشق نہ ہو جائے - اَور طُلبا خُود بخُود اِسی قِسم کے پہاڑے نہ بنا سکیں - آگے نہیں بڑھنا چاہیئے +

سوالات

اِن سوالات کے جواب دو -

۱ ۶ بیر اَور ۷ بیر کِتنے + ۲ ۸ لڈّو اَور ۹ لڈّو کِتنے +

۳ ۱۱ بادام اَور ۷ بادام کِتنے +　　۱۱ ۶۶ کِتابیں اَور ۲۰ کِتابیں کِتنی +

۴ ۹ گیندیں اَور ۶ گیندیں کِتنی +　　۱۲ ۷۷ قلمیں اَور ۲۳ قلمیں کِتنی +

۵ ۴ آم اَور ۱۱ آم کِتنے +　　۱۳ ۶۸ بھیڑیں اَور ۳۲ بھیڑیں کِتنی +

۶ ۲۱ لٹّو اَور ۸ لٹّو کِتنے +　　۱۴ ۸۱ دواتیں اَور ۱۹ دواتیں کِتنی +

۷ ۹۴ لڑکے اَور ۱۱ لڑکے کِتنے +　　۱۵ ۵۰ سلیٹیں اَور ۲۲ سلیٹیں کِتنی +

۸ ۲۹ بَیل اَور ۱۲ بَیل کِتنے +　　۱۶ ۶۳ پنسلیں اَور ۲۷ پنسلیں کِتنی +

۹ ۳۵ گھوڑے اَور ۱۹ گھوڑے کِتنے +　　۱۷ ۸۲ ٹوپیاں اَور ۱۸ ٹوپیاں کِتنی +

۱۰ ۴۴ بکریاں اَور ۱۷ بکریاں کِتنی +　　۱۸ ۵۰ پائیاں اَور ۱۲ پائیاں کِتنی +

جوابات

۱ ۱۳ بیر +	۷ ۱۰۵ لڑکے +	۱۳ ۱۰۰ بھیڑیں +
۲ ۱۷ لڈّو +	۸ ۴۱ بَیل +	۱۴ ۱۰۰ دواتیں +
۳ ۱۸ بادام +	۹ ۵۴ گھوڑے +	۱۵ ۷۲ سلیٹیں +
۴ ۱۵ گیندیں +	۱۰ ۶۱ بکریاں +	۱۶ ۹۰ پنسلیں +
۵ ۱۵ آم +	۱۱ ۸۶ کِتابیں +	۱۷ ۱۰۰ ٹوپیاں +
۶ ۲۹ لٹّو +	۱۲ ۱۰۰ قلمیں +	۱۸ ۶۲ پائیاں +

سوالات

اِن کو جمع کرو ۔

۱ ۲ و ۳ و ۴ +　　۲ ۳ و ۲ و ۵ +

۳ ۶ و ۷ و ۳ و ۴ +

۴ ۴ و ۳ و ۸ و ۵ +

۵ ۸ و ۹ و ۲ +

۶ ۹ و ۶ و ۱۰ +

۷ ۷ و ۵ و ۹ و ۸ +

۸ ۸ و ۲ و ۹ و ۱ و ۴ +

۹ ۹ و ۳ و ۷ و ۶ +

۱۰ ۱۰ و ۶ و ۸ و ۶ و ۵ +

۱۱ ۷ و ۵ و ۳ و ۲ و ۸ و ۵ +

۱۲ ۷ و ۸ و ۹ و ۶ و ۵ و ۴ و ۱ +

۱۳ ۶ و ۷ و ۵ و ۴ و ۳ +

۱۴ ۵ و ۲ و ۳ و ۶ و ۸ +

۱۵ ۶ و ۴ و ۲ و ۵ و ۷ +

۱۶ ۳ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ +

۱۷ ۲ و ۳ و ۶ و ۷ و ۸ و ۹ +

۱۸ ۳ و ۵ و ۴ و ۷ و ۸ و ۹ +

۱۹ ۴ و ۶ و ۷ و ۹ و ۵ و ۳ +

۲۰ ۵ و ۸ و ۷ و ۲ و ۴ و ۶ و ۸ +

۲۱ ۴ و ۳ و ۲ و ۹ و ۶ و ۵ و ۸ +

۲۲ ۳ و ۱ و ۵ و ۴ و ۷ و ۶ و ۹ +

۲۳ ۴ و ۳ و ۲ و ۶ و ۸ و ۷ و ۹ +

۲۴ ۲ و ۱ و ۷ و ۸ و ۶ و ۵ و ۴ +

۲۵ ۳ و ۵ و ۷ و ۸ و ۴ و ۹ و ۴ +

۲۶ ۸ و ۶ و ۹ و ۷ و ۵ و ۴ و ۱ +

۲۷ ۵ و ۴ و ۳ و ۹ و ۸ و ۷ و ۵ و ۱ +

۲۸ ۶ و ۴ و ۷ و ۸ و ۵ و ۹ و ۳ +

۲۹ ۹ و ۷ و ۵ و ۶ و ۸ و ۹ و ۶ و ۹ و ۷ +

۳۰ ۸ و ۵ و ۴ و ۸ و ۷ و ۶ و ۲ و ۹ و ۸ +

جوابات

۱	۹ +	۵	۱۹ +	۹	۲۵ +	۱۳	۲۵ +
۲	۱۰ +	۶	۲۵ +	۱۰	۳۵ +	۱۴	۲۴ +
۳	۲۰ +	۷	۲۹ +	۱۱	۳۰ +	۱۵	۲۴ +
۴	۲۰ +	۸	۲۴ +	۱۲	۴۰ +	۱۶	۲۸ +

۱۷ ۳۵ +	۲۱ ۳۷ +	۲۵ ۴۰ +	۲۹ ۶۶ +
۱۸ ۳۶ +	۲۲ ۳۵ +	۲۶ ۴۰ +	۳۰ ۵۷ +
۱۹ ۳۴ +	۲۳ ۳۹ +	۲۷ ۴۲ +	
۲۰ ۴۰ +	۲۴ ۳۳ +	۲۸ ۴۲ +	

عبارتی سوالات

۱ ایک ٹوکرے میں ۷ تربوز ہیں اور دوسرے میں ۵ کُل کتنے ہوئے؟

۲ ایک مدرسے میں ۷ ہندو۔ ۸ مسلمان اور ۴ سکھ لڑکے پڑھتے ہیں۔ کُل لڑکے کتنے ہوئے؟

۳ محمد بخش کے باپ نے اُسے ۳ پیسے دئے۔ ماں نے ۲ پیسے۔ بڑے بھائی نے ایک پیسہ۔ تو بتاؤ اُس کو کتنے پیسے ملے؟

۴ ایک شریف آدمی کے ۸ کوٹ ۹ کُرتے ۷ پاجامے اور ۶ پگڑیاں ہیں۔ اُس کے کُل کپڑے گنتی میں کتنے ہوئے؟

۵ ایک باغیچے میں ۷ پیپل کے۔ ۵ بڑ کے۔ ۴ آم کے ۶ انار کے اور ۳ آڑو کے درخت ہیں۔ تو کُل درخت کتنے ہوئے؟

۶. ایک ساہوکار کو ۸ روپے رام داس سے لینے ہیں۔ ۷ بشن سنگھ سے۔ ۹ چراغ دین سے اور ۶ گل محمد سے۔ بتاؤ اسے کل کتنا روپیہ لینا ہے؟

۷ ایک شخص نے اپنے بڑے بیٹے کو ۹ آم دیے۔ منجھلے کو ۸ اور سب سے چھوٹے کو ۴۔ کل آم کتنے ہوئے؟

۸ ایک شکاری نے ۹ کبوتر مارے۔ دوسرے نے ۵۔ تیسرے نے ۶۔ تینوں نے کتنے کبوتر مارے؟

۹ تین لڑکے مل کر میلا دیکھنے گئے۔ ایک نے ۷ پیسے خرچ کیے۔ دوسرے نے ۶ اور تیسرے نے ۸۔ سب کے ملا کر کتنے پیسے خرچ ہوئے؟

۱۰ میرے پاس ۹ من گیہوں گھر میں ہیں۔ ۴ من گاؤں میں اور ۳ من باغ میں۔ تو کل کتنے من گیہوں ہوئے؟

۱۱ ایک مدرسے کی پہلی جماعت کی ماہواری فیس ۲ روپے ہے۔ دوسری کی ۴۔ تیسری کی ۵۔ چوتھی کی ۱۲ اور پانچویں کی ۶ روپے۔ تو بتاؤ۔ کل مدرسے کی ہر مہینے کی فیس کتنی ہوئی؟

۱۲ مَیں نے ۸ روپَے کا کپڑا ۲ روپے کا گھی ۹ کا آٹا۔ اَور ۲ کا تیل خرِیدا۔تو بتاؤ میرا کُل خرچ کِتنا ہُوا؟

۱۳ ایک عِمارت پر ۷ مِعمار۔ ۵ بڑھئی اَور ۸ مزدُور لگے ہُوئے ہَیں۔تو بتاؤ کُل کِتنے آدمی کام کرتے ہَیں ؟

۱۴ ایک مکان میں ۸ مرد۔۲ عورتیں۔ ۷ لڑکِیاں اَور ۵ لڑکے رہتے ہَیں۔بتاؤ اُس مکان میں کُل کِتنے آدمی ہَیں ؟

۱۵ ایک دُکان دار کے پاس ۸ من آٹا۔ ۵ من چاول۔ ۳ من چنے ۔ ۲ من گُڑ۔ اَور ۴ من گھی ہے ۔ کُل جنس کِتنی ہُوئی ؟

۱۶ مِیانمیر میں ایک ہفتے میں ۸ آدمی مرے۔دُوسرے ہفتے میں ۷۔تیسرے میں ۹۔اَور چوتھے میں ۶۔تو بتاؤ چاروں ہفتوں میں کِتنی مَوتیں ہُوئیں ؟

۱۷ ترنتارن میں ایک دِن ۸ لڑکے پَیدا ہُوئے۔دُوسرے دِن ۵۔تیسرے دِن ۷ اَور چوتھے دِن ۲۔تو چاروں دِنوں میں کِتنے لڑکے پَیدا ہُوئے ؟

۱۸ کِدار ناتھ کُچھ پَیسے لے کر بازار کی سَیر کو نِکلا۔

اُس نے ۲ پَیسے ایک اندھے فقیر کو دِئے - ۳ پَیسے کے آم لِئے - ۹ پَیسے کی ٹوپی خریدی - اَور ۵ پَیسے کے انار - جب گھر واپس آیا - تو اُس کی جیب میں ۳ پَیسے تھے - بتاؤ وُہ کِتنے پَیسے لے کر سَیر کو نِکلا تھا ؟

۱۹ لاہور کے چڑیا گھر میں ۳ چیتے - ۵ رِیچھ - ۲ بھیڑئے - ۷ طوطے - ۴ مور اَور ۲ شُتُر مُرغ ہَیں - کُل جانور کِتنے ہُوئے ؟

۲۰ ایک سَوداگر نے پشاور سے ۹ من بادام - ۲ من انار - ۴ من انگُوروں کی پٹاریاں اَور ۳ من پِستہ ریل میں لاہور روانہ کِیا - اِن سب کا وزن کِتنا ہُوا ؟

۲۱ ایک کباڑئے نے ۹ کُرسیاں - ۴ دریاں - ۳ لمپ - ۶ میزیں اَور ایک آئینہ کِرائے پر دِیا - بتاؤ کُل کِتنی چیزیں دیں ؟

۲۲ متّھرا داس کے پاس ۸ بیر پہلے سے تھے - ۷ اُس کو رام داس نے دِئے - ۴ گُلاب سِنگھ نے اَور ۵ ہری چند نے - بتاؤ اُس کے پاس کُل بیر

کتنے ہوگئے؟

۲۳ ایک حلوائی کی دکان پر ۴ تھالوں میں مٹھائیاں
چنی ہوئی ہیں۔ دوسرے کی دکان پر ۵ میں۔
تیسرے کی دکان پر ۹ میں۔ کل تھال کتنے ہوئے؟

۲۴ ایک تالاب کی پہلی سیڑھی ایک فٹ اونچی ہے۔
دوسری ۲ فٹ۔ تیسری ۳ فٹ۔ چوتھی ۴ اور پانچویں
۵ فٹ۔ تالاب کی کل گہرائی کتنی ہوئی؟

۲۵ کدار ناتھ کے پاس ۶ لٹو ہیں۔ پران ناتھ کے
پاس ۴۔ دینا ناتھ کے پاس ۳ اور ترلوک ناتھ
کے پاس ۷۔ کل لٹو کتنے ہوئے؟

جوابات

۱ ۱۲ تربوز +	۱۰ ۱۶ من گیہوں +	۱۹ ۲۳ جانور +
۲ ۱۹ لڑکے +	۱۱ ۲۰ روپے +	۲۰ ۱۸ من +
۳ ۶ پیسے +	۱۲ ۲۵ روپے +	۲۱ ۲۳ چیزیں +
۴ ۳۰ کپڑے +	۱۳ ۲۰ آدمی +	۲۲ ۲۴ بیر +
۵ ۲۵ درخت +	۱۴ ۲۶ آدمی +	۲۳ ۱۸ تھال +
۶ ۲۰ روپے +	۱۵ ۲۲ من +	۲۴ ۱۵ فٹ +
۷ ۲۳ آم +	۱۶ ۲۰ موتیں +	۲۵ ۲۰ لٹو +
۸ ۲۰ کبوتر +	۱۷ ۲۶ لڑکے +	
۹ ۲۱ پیسے +	۱۸ ۲۲ پیسے +	

جمع کا قاعدہ

اُوپر کے سوالات میں کوئی عدد ۹ سے زیادہ نہیں آیا۔ جب اکائی اور دہائی دونو درجوں کے عدد شامل ہوں۔ تو اُن کو اس طرح جمع کرتے ہیں۔ کہ پہلے ایک عدد کو دل میں لے کر دُوسرے کی اکائیاں اُس کے ساتھ جمع کرتے ہیں۔ اور پھر اُسی کی دہائیاں۔ اسی طرح حاصل جمع کے ساتھ تیسرے عدد کی پہلے اکائیاں اور پھر دہائیاں جمع کرتے ہیں۔ اور اسی طرح چاہے کتنے ہی عدد ہوں جمع کرتے جاتے ہیں۔ مثلاً ۲۶ و ۲۷ و ۴۳ کو جمع کرنا ہو۔ تو ۲۶ کو پُورا لے کر ۲۷ کے ۷ اور ۲۰ اور ۴۳ کو ۳ اور ۴۰ تصوّر کرکے دل میں یُوں جمع کرینگے۔ ۲۶ اور ۷ ہُوئے ۳۳ اور ۳۳ اور ۲۰ ہُوئے ۵۳ پھر ۵۳ اور ۳ بنے ۵۶ اور پھر ۵۶ اور ۴۰ ہُوئے ۹۶ +

دُوسری مثال ۴۹ و ۵۲ و ۸۷ اور ۳۹ کو جمع کرو۔

عمل۔ ۴۹ اور ۲ ہُوئے ۵۱ پھر ۵۱ اور ۵۰ ہوئے ۱۰۱ پھر ۱۰۱ اور ۷ ہُوئے ۱۰۸ پھر ۱۰۸ اور ۸۰ ہُوئے ۱۸۸

پھر ۱۸۸ و ۹ ہُوئے ۱۹۷ پھر ۱۹۷ اور ۳۰ ہوئے ۲۲۷ ÷

مُختصر ۱۵ و ۱۰۱ و ۱۰۸ و ۱۸۸ و ۱۹۷ و ۲۲۷ ÷

سَینکڑوں اور ہزاروں کے درجوں کو بھی اِسی طرح جمع کر لیتے ہیں ÷

مثال۔ ۱۲۵ و ۲۳۰ اور ۳۱۵ کو جمع کرو۔

۲۵ اور ۱۵ ہُوئے ۴۰۔ چالیس اور ۳۰ ہُوئے ۷۰ اور سَینکڑوں کی حاصِل جمع ۶ ہے۔ اِس واسطے کُل مجمُوعہ ۶۷۰ ہُوا ÷

مشقی سوالات

جمع کرو۔

۱ ۴۸ و ۵۲ و ۲۵ ÷

۲ ۶۳ و ۲۶ و ۱۶ ÷

۳ ۱۰۹ و ۱۱۸ و ۲۳ ÷

۴ ۵۱۰ و ۶۰۵ و ۴ و ۳۰ ÷

۵ ۵۱ و ۴۰ و ۹ و ۳۰ ÷

۶ ۴۷ و ۳۰ و ۱۶ و ۲۶ ÷

۷ ۶۳ و ۲۲ و ۱۵ و ۲۹ ÷

۸ ۲۷ و ۲۸ و ۱۹ و ۲۱ ÷

۹ ۸۸ و ۱۱ و ۱۲ و ۱۹ ÷

۱۰ ۱۰۲ و ۲۸ و ۱۲۰ و ۱۸ ÷

۱۱ ۳۵ و ۲۵ و ۱۹ و ۱۱ و ۱۵ ÷

۱۲ ۲۰۶ و ۱۰۸ و ۳۱۴ و ۱۱۲ ÷

۱۳. ۲۱۰۳ و ۱۲۰۲ و ۳۳۰۴ +   ۱۵ ۷۲۵ و ۶۱۵ و ۸۴۰

۱۴ ۹۸۰ و ۱۰۹ و ۶۱ +   و ۱۲۰ +

جوابات

۱	۱۲۵ +	۶	۱۴۶ +	۱۱	۱۰۵ +
۲	۱۰۵ +	۷	۱۲۹ +	۱۲	۷۴۰ +
۳	۲۵۰ +	۸	۱۴۰ +	۱۳	۶۶۰۹ +
۴	۱۴۱۹ +	۹	۱۳۰ +	۱۴	۱۱۵۰ +
۵	۱۳۰ +	۱۰	۲۶۸ +	۱۵	۲۳۰۰ +

عبارتی سوالات

۱ رام رتن کے پاس کچھ آم تھے۔ اُس نے ۲۲ رام ناتھ کو دئے۔ ۲۳ پریم لال کو اور ۱۵ دَولت رام کو۔ بتاؤ اُس نے کتنے آم بانٹے؟

۲ کیشو رام کچھ ریوڑیاں بازار سے لایا۔ اُس نے ۱۳ دینا ناتھ کو دیں۔ ۱۵ پران ناتھ کو۔ باقی اُس کے پاس ۱۲ ریوڑیاں بچیں۔ بتاؤ کتنی ریوڑیاں بازار سے لایا تھا؟

۳ ایک مدرسے کی پہلی جماعت میں ۱۸ لڑکے ہیں۔ دُوسری میں ۱۹۔ تیسری میں ۱۳۔ چوتھی میں ۱۲

اَور پانچویں میں ۸ - اُس مدرسے میں کُل کِتنے لڑکے
پڑھتے ہَیں ؟
۴ ایک مدرسے میں ۴۲ لڑکے حاضر تھے - ۵ بیمار -
۳ غیر حاضر اور ۲ رُخصت پر تھے - کُل لڑکوں
کی تعداد بتاؤ +
۵ ایک شخص سے کسی نے پُوچھا - تُمھاری کیا عُمر ہَے ؟
اُس نے جواب دِیا - کہ مَیں ۸ برس کی عُمر میں مدرسے
میں داخل ہُوا تھا - وہاں ۱۰ برس تعلِیم پاتا رہا -
اَور اب ۱۲ برس سے نوکر ہُوں - اِس سے آپ خُود
میری عُمر معلُوم کر لیجئے +
۶ ایک کِتاب کے پہلے حِصّے میں ۵۳ صفحے - دُوسرے
میں ۳۲ - تیسرے میں ۳۳ صفحے ہَیں - بتاؤ کُل کِتاب
کے کِتنے صفحے ہُوئے ؟
۷ چُونیاں میں ۱۱۰ من گھی روز خرچ ہوتا ہَے - قصُور
میں ۱۲۸ من - شرق پُور میں ۳۲ من - اَور لاہور
میں ۴۲۰ من - بتاؤ اِن چاروں شہروں میں کِتنا
گھی ہر روز خرچ ہوتا ہَے ؟
۸ ایک آدمی کے ہاں ۱۸ روپے مہینے کا آٹا - ۱۶ روپے

مہینے کا گھی - ۶ روپے مہینے کی چینی - اور ۲۴ روپے مہینے کا اور خرچ ہوتا ہے - اُس کا ہر مہینے کا خرچ بتاؤ ٭

۹ موہن لال کی روزانہ آمدنی ۳۳ روپے ہے - چیت رام کی ۲۲ اور مہتاب رائے کی ۱۱ روپے - اِن تینوں کی آمدنی کتنی ہوئی ؟

۱۰ ایک مکان کا کرایہ پہلے مہینے میں ۱۴ روپے - دوسرے میں ۱۵ - تیسرے میں ۱۶ - چوتھے مہینے میں ۱۷ روپے وصول ہؤا - تو کُل کرایہ کتنا آیا ؟

۱۱ ایک شخص نے ۳۵ گائیں - ۴۲ بکریاں - ۱۹ بھیڑیں خریدیں - بتاؤ اُس نے کُل کتنے جانور خریدے ؟

۱۲ ایک گھوڑے کا روزانہ خرچ ۶ آنے - گائے کا ۵ آنے - بھینس کا ۱۱ آنے ہے - تو بتاؤ اِن سب کا ایک دِن کا خرچ کتنے آنے ہے ؟

۱۳ ایک آدمی پہلے روز ۸ - دوسرے روز ۹ - تیسرے روز ۱۰ - چوتھے روز ۱۱ اور پانچویں روز ۱۲ کوس چلا - بتاؤ - وُہ کتنے کوس چلا ؟

۱۴ رحیم بخش نے ۱۱۲ چاقو - ۱۲۰ قلمیں اور ۵۰ سلیٹیں

خریدیں۔ اُس نے کُل کتنی چیزیں خریدیں ؟

۱۵ ایک شخص نے ۲۵ گز خاصہ۔ ۱۵ گز لٹھا۔ ۲۸ گز ململ۔ ۶ گز بانات۔ ۳ گز مخمل خریدی۔ بتاؤ اُس نے کُل کتنے گز کپڑا خریدا ؟

۱۶ ایک فقیر نے ۲۴۹ میل ریل میں۔ ۵۱ میل پیدل اور ۳۳ میل گھوڑے پر سفر کیا۔ کُل سفر کتنا ہُوا ؟

۱۷ ایک جلسے میں ۵ لڑکوں کو اِنعام مِلا۔ پہلے کو ۲۵ روپے کی ایک جیب گھڑی۔ دُوسرے کو ۲۰ روپے کی انگی۔ تیسرے کو ۱۲ روپے کا ایک بٹلا۔ چوتھے کو ۹ روپے کی کتابیں۔ پانچویں کو ۶ روپے کی گیند۔ بتاؤ کُل کتنے روپے کا اِنعام تقسیم ہُوا ؟

۱۸ ایک انگریزی سوداگر کی دُکان سے میں نے ایک کوٹ سِلوایا۔ ۲۸ روپے کا کپڑا تھا۔ ۲۲ روپے سِلائی پر خرچ ہوئے۔ ۲ روپے کے بٹن اُس میں لگے۔ بتاؤ کہ کوٹ پر کُل خرچ کتنا ہُوا ؟

۱۹ اینٹوں کے ۴ ڈھیر پڑے ہوئے ہیں۔ پہلے میں ۲۴۰ اینٹیں ہیں۔ دُوسرے میں ۱۲۵۔ تیسرے میں ۲۳۵ اور چوتھے میں ۴۰۰۔ چاروں ڈھیروں

کی کتنی اینٹیں ہوئیں ؟

۲۰ پیر بخش نے ۳ آنے کے ۱۵ لیموں - ۱۲ آنے کے ۳۲ رنگترے - ۴ آنے کے ۵ انار لئے - بتاؤ اُس نے کتنے آنے خرچ کئے اور کتنے پھل خریدے ؟

۲۱ ایک شخص کے ہاں ۲۸ برس کی عمر میں لڑکا پیدا ہُوا - بتاؤ کہ جب لڑکے کی عمر ۱۹ سال کی ہوگی - تو باپ کی کیا عمر ہوگی ؟

۲۲ رحیم بخش کے پاس ۵ گولیاں ہیں - محمود خاں کے پاس رحیم بخش سے دو زیادہ اور کریم الدین کے پاس دونو کے مجموعے سے پانچ زیادہ گولیاں ہیں - بتاؤ تینوں کے پاس ملا کر کتنی گولیاں ہوئیں ؟

۲۳ ایک آدمی کے پانچ لڑکے ہیں - ایک کی فیس ایک روپیہ دوسرے کی ۳ - تیسرے کی ۵ - چوتھے کی ۷ - پانچویں کی ۹ روپے دینا ہے - بتاؤ سب کی فیس کتنی ہوئی ؟

۲۴ پانچ شخصوں نے اس طرح آم خریدے - کہ پہلے ۲ نے تیرہ تیرہ - تیسرے اور چوتھے نے بارہ بارہ پانچویں نے ۲۰ بتاؤ سب نے کتنے آم خریدے ؟

۲۵ ایک شخص کو پیر کے دن ۵ روپے کی آمدنی ہوئی -

منگل کو ۴ روپے کی ۔ بدھ کو ۳ روپے کی ۔ اور اور
تین دنوں میں دو دو روپے روز کی ۔ بتاؤ ان چھ
روز میں اس کو کیا آمدنی ہوئی ؟
۲۶ ایک کتاب کی قیمت ۴ آنے ہے ۔ دوسری کی پہلی
سے دو آنے زیادہ ۔ تیسری کی قیمت ان دونو کی
قیمت سے تین آنے زیادہ ہے ۔ بتاؤ تینوں کتابوں
کی کیا قیمت ہوئی ؟
۲۷ ایک باغیچے میں ۸ درخت آم کے اور آموں سے تین
درخت زیادہ انار کے اور ۴ درخت زیادہ لیموں کے
تھے ۔ بتاؤ کل کتنے درخت تھے ؟
۲۸ ایک ریل گاڑی میں ۱۵ مسافر اوّل درجے کی
گاڑیوں میں تھے ۔ ۳۵ درجۂ دوم میں ۴۰ درمیانے
درجے میں اور ۲۱۰ تیسرے درجے میں ۔ بتاؤ کل
کتنے مسافر تھے ؟
۲۹ ایک مدرسے میں ۱۳ سکھ لڑکے پڑھتے ہیں ۔ سکھوں
سے ۳ زیادہ مسلمان اور مسلمانوں سے ۱۲ زیادہ ہندو ۔
کل لڑکوں اور صرف ہندوؤں کی تعداد بتاؤ ؟
۳۰ ایک صندوق میں ۴۸ روپے کی دوائیاں ۔ ۲۵ کی

چونّیاں - ۱۲ کی اٹھنّیاں - ۱۰ روپے کے پیسے تھے -
بتاؤ کُل کتنے روپے کا مال تھا ؟

۳۱ ایک رئیس کے طویلے میں ۴۵ گھوڑے ۳۵ گھوڑیاں اور ۲۰
بچھیرے ہیں - تو کُل جانور کتنے ہُوئے ؟

۳۲ ایک شہر میں ۴ مدرسے ہیں - پہلے مدرسے میں ۱۱۰ -
دُوسرے میں ۱۳۰ - تیسرے میں ۶۹ - چوتھے میں
۴۱ لڑکے پڑھتے ہیں - بتاؤ کُل لڑکے کتنے ہیں ؟

۳۳ سُندر داس کی ماہواری آمدنی ۲۲۵ روپے - دھرم داس
کی ۳۳۳ - کاشی رام کی ۱۴۲ - سیتا رام کی ۳۵۳
روپے ہے - ان سب کی ماہواری آمدنی کتنی ہُوئی ؟

۳۴ لاہور کے کُتب خانے میں سے ایک روز انگریزی کی
۴۸ کتابیں - فارسی کی ۳۲ - سنسکرت کی ۱۲ - اور
اُردُو کی ۳۸ کتابیں لوگوں کو دی گئیں - تو بتاؤ کہ
اُس دن کُل کتنی کتابیں کُتب خانے سے باہر گئیں ؟

۳۵ لاہور کے عجائب گھر میں لکڑیوں کے نمُونے ۲۱۳
ہیں - دھاتوں کے ۱۲۶ - رُوئی کے ۱۱ - ریشم کے ۲۷ -
تمباکو کے ۲۰ - بتاؤ اُن نمُونوں کا مجمُوعہ کتنا ہُوا ؟

۳۶ ایک لڑکے نے ایک تالاب پر ۲ کبُوتر دیکھے - اور

کبوتروں سے ۵ زیادہ بطخیں اور بطخوں سے ۹
زیادہ کوّے دیکھے - پرندوں کی کُل تعداد
بتاؤ +
۳۷ ایک سال مڈل سکول کا امتحان ۵۱۵ لڑکوں
نے ضلع لاہور میں سے - ۴۹۰ نے امرت سر میں
سے اور ۳۹۵ نے ضلع گورداس پور میں سے
پاس کیا - بتاؤ کہ ان تینوں ضلعوں میں سے
کُل کتنے لڑکے پاس ہوئے ؟
۳۸ ایک صندوق میں ۲۴۱ گولیاں تھیں - اُن میں
۱۹ میں نے - ۴۰ میرے بھائی نے اور ڈال دیں -
بتاؤ اب ساری گولیاں کتنی ہیں +
۳۹ دیوالی کی رات کو ایک امیر نے ۳۷۵ چراغ اپنے
مکان پر - ۲۷۵ اپنے طویلے پر - ۴۵۰ اپنی دُکان پر
روشن کئے - بتاؤ اُس نے کتنے چراغ روشن کئے ؟
۴۰ لالہ برکت رام نے ۱۵۳ بیگھے زمین بساکھی رام کو
بونے کے واسطے دی - ۲۲۷ بیگھے ہری سنگھ
کو - ۱۲۵ بیگھے ساون مل کو - ۵۵ بیگھے بیر بل
کو دی - بتاؤ یہ ساری زمین کتنے بیگھے

ہُوئی ؟

۴۱ چار کہار مِل کر ایک کُوئیں میں سے پانی کھینچنے لگے۔ پہلے نے ۲۳۰ ڈول نکالے۔ دُوسرے نے ۱۷۰۔ تیسرے نے ۱۳۲۔ چوتھے نے ۱۵۰۔ بتاؤ کُل ڈول کُوئیں میں سے کتنے نکالے گئے ؟

۴۲ ایک شخص نے اپنے لڑکے کی شادی پر ۲۰۰ روپے کا سونا۔ ۵۰ روپے کی چاندی۔ ۱۲۵ روپے کا کپڑا خریدا۔ بتاؤ کُل کتنا خرچ ہُوا ؟

۴۳ امرت سر کی بیساکھی کی منڈی میں ۵۳۲ گھوڑے ۱۱۸ خچر ۲۵ ہاتھی ۱۵۰ اُونٹ ۶۰۰ گائیں فروخت ہُوئیں۔ بتاؤ کہ کُل کتنے جانور بکے ؟

۴۴ لاہور کے سٹیشن پر ایک دن ۹۲۵ روپے مُسافروں سے ۵۶۰ روپے مال کے کرایہ سے۔ ۱۱۵ روپے تار کی خبروں سے وُصول ہُوئے۔ بتاؤ اُس دن کُل کتنا روپیہ آیا ؟

۴۵ ایک سال میں اُردُو کی پہلی کتاب کی دس ہزار جلدیں فروخت ہُوئیں۔ دُوسری کی ۱۲۵۰۰۔ تیسری کی ۹۰۵۰۔ بتاؤ اِن تینوں کتابوں کی کتنی جلدیں

رہکیں ؟

جوابات

۱ ۶۰ آم +	۱۶ ۲۳۳ میل +	۳۱ ۱۰۰ جانور +
۲ ۴۰ ریوڑیاں +	۱۷ ۷۲ روپے +	۳۲ ۲۵۰ لڑکے +
۳ ۷۰ لڑکے +	۱۸ ۵۲ روپے +	۳۳ ۱۰۳۵ روپے +
۴ ۵۲ لڑکے +	۱۹ ۱۰۰۰ اینٹیں +	۳۴ ۱۳۰ کتابیں +
۵ ۳۰ برس +	۲۰ ۱۹ آنے اور ۵۳ پھل +	۳۵ ۳۹۷ نمونے +
۶ ۱۰۰ صفحے +	۲۱ ۴۷ سال +	۳۶ ۲۵ پرندے +
۷ ۶۹۰ من +	۲۲ ۲۹ گولیاں +	۳۷ ۱۴۰۰ لڑکے +
۸ ۷۴ روپے +	۲۳ ۲۵ روپے +	۳۸ ۲۰۰ گولیاں +
۹ ۶۶ روپے +	۲۴ ۷۰ آم +	۳۹ ۱۱۰۰ چراغ +
۱۰ ۶۲ روپے +	۲۵ ۱۸ روپے +	۴۰ ۵۶۰ بیگھے +
۱۱ ۹۵ جانور +	۲۶ ۲۳ آنے +	۴۱ ۶۸۲ ڈول +
۱۲ ۲۲ آنے +	۲۷ ۳۱ درخت +	۴۲ ۳۷۵ روپے +
۱۳ ۵۰ کوس +	۲۸ ۳۰۰ مسافر +	۴۳ ۱۴۲۵ جانور +
۱۴ ۲۸۲ چیزیں +	۲۹ ۵۷ لڑکے اور ۲۸ ہندو +	۴۴ ۱۶۰۰ روپے +
۱۵ ۷۷ گز +	۳۰ ۹۵ روپے +	۴۵ ۳۱۵۵۰ جلدیں +

تفریق

تفریق کے پہاڑے

ایک کا پہاڑہ

۲	میں سے	۱	گیا باقی رہا	۱
۳	″	۱	گیا باقی رہے	۲
۴	″	۱	″	۳
۵	″	۱	″	۴
۶	″	۱	″	۵
۷	میں سے	۱	گیا باقی رہے	۶
۸	″	۱	″	۷
۹	″	۱	″	۸
۱۰	″	۱	″	۹

دو کا پہاڑہ

۳	میں سے	۲	گئے باقی رہا	۱
۴	″	۲	گئے باقی رہے	۲
۵	″	۲	″	۳
۶	″	۲	″	۴
۷	″	۲	″	۵
۸	میں سے	۲	گئے باقی رہے	۶
۹	″	۲	″	۷
۱۰	″	۲	″	۸
۱۱	″	۲	″	۹

تین کا پہاڑہ

۴ میں سے ۳ گئے باقی رہا ۱
۵ 〃 ۳ گئے باقی رہے ۲
۶ 〃 ۳ 〃 ۳
۷ 〃 ۳ 〃 ۴
۸ 〃 ۳ 〃 ۵

۹ میں سے ۳ گئے باقی رہے ۶
۱۰ 〃 ۳ 〃 ۷
۱۱ 〃 ۳ 〃 ۸
۱۲ 〃 ۳ 〃 ۹

چار کا پہاڑہ

۵ میں سے ۴ گئے باقی رہا ۱
۶ 〃 ۴ گئے باقی رہے ۲
۷ 〃 ۴ 〃 ۳
۸ 〃 ۴ 〃 ۴
۹ 〃 ۴ 〃 ۵

۱۰ میں سے ۴ گئے باقی رہے ۶
۱۱ 〃 ۴ 〃 ۷
۱۲ 〃 ۴ 〃 ۸
۱۳ 〃 ۴ 〃 ۹

پانچ کا پہاڑہ

۶ میں سے ۵ گئے باقی رہا ۱
۷ 〃 ۵ گئے باقی رہے ۲
۸ 〃 ۵ 〃 ۳
۹ 〃 ۵ 〃 ۴
۱۰ 〃 ۵ 〃 ۵

۱۱ میں سے ۵ گئے باقی رہے ۶
۱۲ 〃 ۵ 〃 ۷
۱۳ 〃 ۵ 〃 ۸
۱۴ 〃 ۵ 〃 ۹

چھ کا پہاڑہ

۷ میں سے ۶ گئے باقی رہا ۱	۱۲ میں سے ۶ گئے باقی رہے ۶
۸ 〃 ۶ گئے باقی رہے ۲	۱۳ 〃 ۶ 〃 ۷
۹ 〃 ۶ 〃 ۳	۱۴ 〃 ۶ 〃 ۸
۱۰ 〃 ۶ 〃 ۴	۱۵ 〃 ۶ 〃 ۹
۱۱ 〃 ۶ 〃 ۵	

سات کا پہاڑہ

۸ میں سے ۷ گئے باقی رہا ۱	۱۳ میں سے ۷ گئے باقی رہے ۶
۹ 〃 ۷ گئے باقی رہے ۲	۱۴ 〃 ۷ 〃 ۷
۱۰ 〃 ۷ 〃 ۳	۱۵ 〃 ۷ 〃 ۸
۱۱ 〃 ۷ 〃 ۴	۱۶ 〃 ۷ 〃 ۹
۱۲ 〃 ۷ 〃 ۵	

آٹھ کا پہاڑہ

۹ میں سے ۸ گئے باقی رہا ۱	۱۴ میں سے ۸ گئے باقی رہے ۶
۱۰ 〃 ۸ گئے باقی رہے ۲	۱۵ 〃 ۸ 〃 ۷
۱۱ 〃 ۸ 〃 ۳	۱۶ 〃 ۸ 〃 ۸
۱۲ 〃 ۸ 〃 ۴	۱۷ 〃 ۸ 〃 ۹
۱۳ 〃 ۸ 〃 ۵	

نَو کا پہاڑہ

۱۰ میں سے ۹ گئے باقی رہا ۱
۱۱ " ۹ گئے باقی رہے ۲
۱۲ " ۹ " ۳
۱۳ " ۹ " ۴
۱۴ " ۹ " ۵
۱۵ میں سے ۹ گئے باقی رہے ۶
۱۶ " ۹ " ۷
۱۷ " ۹ " ۸
۱۸ " ۹ " ۹

ہدایت۔ گولیوں کا چوکھٹا۔ چینی کے بٹن ۔ بادام۔ ریٹھوں کی گولیاں وغیرہ سستی چیزیں سکول میں رکھ چھوڑنی چاہئیں۔ اُن سے اِن پہاڑوں کو سمجھا کر یاد کرانا چاہئے ؛

نوٹ۔ نیچے کے چار پہاڑے نمونے کے طور پر لکھے گئے ہیں۔ مُدرّس کو چاہئے۔ کہ اِسی قسم کے اور پہاڑے خُود طلبا سے بنوائے ؛

۱۰۰ میں سے ۵ گئے باقی رہے ۹۵
۹۵ " ۵ " ۹۰
۹۰ " ۵ " ۸۵
۸۵ " ۵ " ۸۰
۸۰ " ۵ " ۷۵
۷۵ میں سے ۵ گئے باقی رہے ۷۰
۷۰ " ۵ " ۶۵
۶۵ " ۵ " ۶۰
۶۰ " ۵ " ۵۵
۵۵ " ۵ " ۵۰

۵۰ میں سے ۵ گئے باقی رہے ۴۵

۴۵ ″ ۵ ″ ۴۰

۴۰ ″ ۵ ″ ۳۵

۳۵ ″ ۵ ″ ۳۰

۳۰ ″ ۵ ″ ۲۵

۲۵ میں سے ۵ گئے باقی رہے ۲۰

۲۰ ″ ۵ ″ ۱۵

۱۵ ″ ۵ ″ ۱۰

۱۰ ″ ۵ ″ ۵

۵ ″ ۵ ″ ۰

---

۱۰۲ میں سے ۶ گئے باقی رہے ۹۶

۹۶ ″ ۶ ″ ۹۰

۹۰ ″ ۶ ″ ۸۴

۸۴ ″ ۶ ″ ۷۸

۷۸ ″ ۶ ″ ۷۲

۷۲ ″ ۶ ″ ۶۶

۶۶ ″ ۶ ″ ۶۰

۶۰ ″ ۶ ″ ۵۴

۵۴ ″ ۶ ″ ۴۸

۴۸ میں سے ۶ گئے باقی رہے ۴۲

۴۲ ″ ۶ ″ ۳۶

۳۶ ″ ۶ ″ ۳۰

۳۰ ″ ۶ ″ ۲۴

۲۴ ″ ۶ ″ ۱۸

۱۸ ″ ۶ ″ ۱۲

۱۲ ″ ۶ ″ ۶

۶ ″ ۶ ″ ۰

---

۱۰۵ میں سے ۷ گئے باقی رہے ۹۸

۹۸ ″ ۷ ″ ۹۱

۹۱ میں سے ۷ گئے باقی رہے ۸۴

۸۴ ″ ۷ ″ ۷۷

۷۷ میں سے ۷ گئے باقی رہے ۷۰
۷۰ ″ ۷ ″ ۶۳
۶۳ ″ ۷ ″ ۵۶
۵۶ ″ ۷ ″ ۴۹
۴۹ ″ ۷ ″ ۴۲
۴۲ ″ ۷ ″ ۳۵

۳۵ میں سے ۷ گئے باقی رہے ۲۸
۲۸ ″ ۷ ″ ۲۱
۲۱ ″ ۷ ″ ۱۴
۱۴ ″ ۷ ″ ۷
۷ ″ ۷ ″ ۰

---

۱۰۸ میں سے ۹ گئے باقی رہے ۹۹
۹۹ ″ ۹ ″ ۹۰
۹۰ ″ ۹ ″ ۸۱
۸۱ ″ ۹ ″ ۷۲
۷۲ ″ ۹ ″ ۶۳
۶۳ ″ ۹ ″ ۵۴

۵۴ میں سے ۹ گئے باقی رہے ۴۵
۴۵ ″ ۹ ″ ۳۶
۳۶ ″ ۹ ″ ۲۷
۲۷ ″ ۹ ″ ۱۸
۱۸ ″ ۹ ″ ۹
۹ ″ ۹ ″ ۰

تفریق کا قاعدہ

اگر دونو رقمیں یعنی مفروق اور مفروق منہ ایک ہی درجے کے ہوں۔ یعنی صرف اکائیاں یا صرف دہائیاں یا صرف

سینکڑے یا صرف ہزار ہوں۔ تو اُن کی ذہنی تفریق کرنی بہت آسان ہوتی ہے۔ مثلاً ۳۰ میں سے ۱۰ کا تفریق کرنا۔ یا ۸۰ میں سے ۵۰ کا۔ یا ۹۰۰ میں سے ۳۰۰ کا گھٹانا کچھ مشکل نہیں۔ کیونکہ دونو عدد ایک ہی درجے کے ہیں۔ مگر جب اعداد ایک ہی درجے کے نہ ہوں۔ یعنی جب دہائیوں کے ساتھ اکائیاں یا سینکڑے بھی شامل ہوں۔ تو پھر عمل ذرا مشکل ہو جاتا ہے۔ اِس قسم کی رقموں کی تفریق کا قاعدہ مفصلۂ ذیل مثالوں سے ظاہر ہو جائیگا ؛

مثال ۱۔ ۶۶ میں سے ۴۹ تفریق کرو۔

پہلا طریق۔ اِن دونو عددوں میں سے ۴۹ بہ نسبت ۶۶ کے دہائی سے زیادہ نزدیک ہے۔ پس اُس کو دہائی بنانے کے لئے۔ اُس میں ایک اَور شامل کیا۔ ہُوئے پچاس۔ ۶۶ میں ایک جمع کرنے سے ہُوئے ۶۷۔ گویا ۶۶ میں سے ۴۹ گھٹانا ویسا ہی ہے۔ جیسا ۶۷ میں سے ۵۰۔ اِس لئے ۶۶۔۴۹ یا ۶۷ ـ ۵۰ = ۱۷ ؛

دُوسرا طریق۔ ۶۶ میں سے ۶ گھٹالئے۔ تو باقی رہے ۶۰۔ اَور ۴۹ میں سے بھی ۶ کم کئے۔ تو باقی

رہے ۴۳ - پس ۶۶ - ۴۹ یا ۶۰ - ۴۳ = ۱۷ +

مثال ۲ - ۸۱ میں سے ۳۹ تفریق کرو۔

پہلا طریق - پچھلی مثال سے ظاہر ہوگیا ہوگا - کہ دونو ہندسوں میں سے اُس ہندسے کو جو دُوسرے کی نسبت دہائی سے زیادہ نزدیک ہو - پُوری دہائی بنانا ضرور ہے۔ اور جو عدد اُس میں شامل کریں - دُوسرے میں بھی وُہی شامل کرنا چاہئے - اِس مثال میں ۳۹ بہ نسبت ۸۱ کے دہائی سے زیادہ نزدیک ہے - اِس لئے ۳۹ میں ایک جمع کرنے سے ۴۰ بنے - اِس لئے ۸۱ - ۳۹ یا ۸۲ - ۴۰ = ۴۲ +

دُوسرا طریق - ۸۱ میں سے ایک کم کیا - رہے ۸۰ اور ۳۹ میں سے ایک کم کیا - رہے ۳۸ - پس ۸۱ - ۳۹ یا ۸۰ - ۳۸ = ۴۲ +

قاعدہ - جب مفرُوق اور مفرُوق مِنْہُ میں اِکائیاں اور دہائیاں شامل ہوں - تو اُن میں سے کِسی عدد کی جو دُوسرے کی نسبت دہائی سے زیادہ نزدیک ہو - پُوری دہائیاں بنا لو - اور جو عدد اُس میں شامل کیا ہے - وُہی دُوسرے میں بھی جمع کر دو - اگر کم کیا ہے -

تو دُوسرے میں سے بھی کم کر دو ؛

نوٹ۔ سینکڑوں اور ہزاروں کی تفریق بھی اسی طرح ہوتی ہے۔ ضروری بات یہ ہے۔ کہ جہاں تک ہو سکے۔ مفروق یا مفروق منہُ پُورے درجے کا ہو جائے۔ یعنی یا تو پُوری دہائیاں یا پُورے سینکڑے یا پُورے ہزار بنا لیئے جائیں۔ اور جو عدد ایک رقم میں شامل کیا جائے۔ یا اُس میں سے کم کیا جائے۔ دُوسری میں بھی وُہی جمع کیا جائے۔ یا اُس میں سے گھٹایا جائے ؛

مثال ۱۔ ۲۰۳ میں سے ۱۷۷ تفریق کرو۔

۲۰۳ میں سے ۳ کم کیئے۔ رہے ۲۰۰۔ پھر ۱۷۷ میں سے ۳ کم کیئے۔ رہے ۱۷۴۔ اِس لیئے ۲۰۳ میں سے ۱۷۷ کم کرنا ویسا ہی ہے۔ جیسا ۲۰۰ میں سے ۱۷۴ کم کرنا۔ اِس لیئے حاصِل تفریق ۲۶ ہُوا ؛

مثال ۲۔ ۴۰۰۲ میں سے ۲۰۹۸ تفریق کرو۔

۴۰۰۲ میں سے ۲ کم کیئے اور ۲۰۹۸ میں سے بھی ۲ کم کیئے۔ اِس لیئے ۴۰۰۲ میں سے ۲۰۹۸ تفریق کرنا ایسا ہی ہے۔ جیسا ۴۰۰۰ میں سے ۲۰۹۶ کا۔ پس

حاصِل تفرِیق ۱۰۴ ہُوا ÷

مشقی سوالات

اِن سوالوں کے جواب دو۔

۱ ۴۷ − ۲۵ ÷	۲ ۵۵ − ۳۴ ÷
۳ ۲۹ − ۱۷ ÷	۴ ۳۸ − ۱۲ ÷
۵ ۴۳ − ۱۴ ÷	۶ ۶۶ − ۴۴ ÷
۷ ۳۶ − ۱۹ ÷	۸ ۵۰ − ۳۷ ÷
۹ ۵۹ − ۲۸ ÷	۱۰ ۷۶ − ۲۹ ÷
۱۱ ۴۳ − ۳۵ ÷	۱۲ ۷۳ − ۵۷ ÷
۱۳ ۶۵ − ۱۶ ÷	۱۴ ۴۳ − ۹ ÷
۱۵ ۴۰ − ۱۱ ÷	۱۶ ۳۱ − ۱۲ ÷
۱۷ ۸۰ − ۱۴ ÷	۱۸ ۲۷ − ۱۹ ÷
۱۹ ۳۷ − ۱۸ ÷	۲۰ ۷۱ − ۳۱ ÷
۲۱ ۷۴ − ۲۹ ÷	۲۲ ۹۹ − ۱۷ ÷
۲۳ ۵۷ − ۳۲ ÷	۲۴ ۶۸ − ۲۹ ÷
۲۵ ۸۰ − ۷۰ ÷	۲۶ ۹۸ − ۶۹ ÷
۲۷ ۷۵ − ۱۶ ÷	۲۸ ۵۳ − ۲۶ ÷

٢٩ ٥٠ - ٢٧ ÷

٣٠ ٦٠ - ٣٩ ÷

٣١ ٨٥ - ٦٨ ÷

٣٢ ٩٧ - ٧٥ ÷

٣٣ ٤٩ - ١٧ ÷

٣٤ ٣٩ - ١١ ÷

٣٥ ٥٦ - ١٩ ÷

٣٦ ٨٦ - ٤٢ ÷

٣٧ ٩٧ - ٤٨ ÷

٣٨ ٥٤ - ٢٩ ÷

٣٩ ٥٥ - ١٨ ÷

٤٠ ٩٠ - ٣١ ÷

٤١ ٦٠ - ٢٩ ÷

٤٢ ٦٦ - ٢٨ ÷

٤٣ ٨١ - ٢٥ ÷

٤٤ ٩٤ - ٤٨ ÷

۴۵ ۷۱ – ۶۶ ÷

۴۶ ۱۱۰ – ۷۱ ÷

۴۷ ۱۰۵ – ۵۱ ÷

۴۸ ۱۲۰ – ۸۲ ÷

۴۹ ۱۰۸ – ۹۰ ÷

۵۰ ۱۴۵ – ۴۶ ÷

۵۱ ۱۵۷ – ۶۰ ÷

۵۲ ۱۹۰ – ۸۷ ÷

۵۳ ۱۸۳ – ۱۴۷ ÷

۵۴ ۲۰۵ – ۱۵۰ ÷

۵۵ ۲۶۲ – ۱۸۱ ÷

۵۶ ۱۹۴ – ۹۶ ÷

۵۷ ۲۷۳ – ۸۰ ÷

۵۸ ۱۷۵ – ۷۸ ÷

۵۹ ۲۱۳ – ۱۸۶ ÷

۶۰ ۳۲۵ – ۱۲۶ ÷

جوابات

۱	۲۲ ÷	۲۱	۴۵ ÷	۴۱	۳۱ ÷
۲	۲۱ ÷	۲۲	۸۲ ÷	۴۲	۳۸ ÷
۳	۱۲ ÷	۲۳	۲۴ ÷	۴۳	۵۶ ÷
۴	۲۶ ÷	۲۴	۳۹ ÷	۴۴	۴۶ ÷
۵	۲۹ ÷	۲۵	۱۰ ÷	۴۵	۳۵ ÷
۶	۲۲ ÷	۲۶	۲۹ ÷	۴۶	۳۹ ÷
۷	۱۷ ÷	۲۷	۵۹ ÷	۴۷	۵۴ ÷
۸	۱۳ ÷	۲۸	۲۷ ÷	۴۸	۳۸ ÷
۹	۳۱ ÷	۲۹	۲۳ ÷	۴۹	۱۸ ÷
۱۰	۴۷ ÷	۳۰	۲۱ ÷	۵۰	۹۹ ÷
۱۱	۸ ÷	۳۱	۱۷ ÷	۵۱	۹۷ ÷
۱۲	۱۶ ÷	۳۲	۲۲ ÷	۵۲	۱۰۳ ÷
۱۳	۴۹ ÷	۳۳	۳۲ ÷	۵۳	۳۶ ÷
۱۴	۳۴ ÷	۳۴	۲۸ ÷	۵۴	۵۵ ÷
۱۵	۲۹ ÷	۳۵	۳۷ ÷	۵۵	۸۱ ÷
۱۶	۱۹ ÷	۳۶	۴۴ ÷	۵۶	۹۸ ÷
۱۷	۶۶ ÷	۳۷	۴۹ ÷	۵۷	۱۹۳ ÷
۱۸	۸ ÷	۳۸	۲۵ ÷	۵۸	۹۷ ÷
۱۹	۱۹ ÷	۳۹	۳۷ ÷	۵۹	۱۲۷ ÷
۲۰	۴۰ ÷	۴۰	۶۷ ÷	۶۰	۱۹۹ ÷

نوٹ۔ جب مفروق منہٗ یا مفروق سینکڑوں اور ہزاروں کے درجوں میں ہوں۔ تو اپنے ذہن میں اُن کے الگ الگ ٹکڑے کر کے تفریق کر لیا کرتے ہیں۔ لیکن بعض وقت عام قاعدے کے استعمال کرنے کی ضرورت پڑتی ہے۔ جیسے اِن مثالوں میں ÷

مثال ۱۔ ۳۹۵ میں سے ۱۱۸ تفریق کرو۔

۳۰۰ میں سے ۱۰۰ گئے۔ باقی رہے ۲۰۰۔ اب ۹۵ میں سے ۱۸ گئے۔ باقی رہے ۷۷۔ اِس لئے ۲۷۷ جواب ہُؤا ÷

مثال ۲۔ ۹۴۵ میں سے ۷۴۹ کو تفریق کرو۔

۹۰۰ میں سے ۷۰۰ گئے۔ باقی رہے ۲۰۰۔ اب ۴۹ میں ۴۵ سے ۴ زیادہ ہیں۔ اِس لئے حاصلِ تفریق ۴ کم دو سو یعنی ۱۹۶ ہُؤا ÷

مثال ۳۔ ۶۷۵ میں سے ۵۸۰ کو تفریق کرو۔

۶۰۰ میں سے ۵۰۰ گئے۔ باقی رہے ۱۰۰۔ اب ۸۰ میں ۷۵ سے ۵ زیادہ ہیں۔ اِس لئے حاصلِ تفریق ۵ کم سو یعنی ۹۵ ہُؤا ÷

مشقی سوالات

اِن کو حل کرو ۔

۱ ۹ − ۶ + ۲۷ ÷

۲ ۱۴ − ۸ + ۲۶ ÷

۳ ۳۰ − ۱۴ + ۱۶ ÷

۴ ۱۹ − ۱۱ + ۱۰ ÷

۵ ۲۷ − ۱۳ + ۱۴ ÷

۶ ۴۰ − ۱۹ + ۲۱ ÷

۷ ۳۵ − ۱۷ + ۱۶ ÷

۸ ۶۰ − ۳۱ + ۲۹ ÷

۹ ۲۹ − ۱۵ + ۱۲ ÷

۱۰ ۴۹ − ۲۵ + ۱۴ ÷

۱۱ ۵۰ − ۲۶ + ۲۴ ÷

۱۲ ۶۰ − ۳۱ + ۳۰ ÷

۱۳ ۷۲ − ۳۵ + ۱۳ ÷

۱۴ ۸۰ − ۴۱ + ۱۱ ÷

۱۵ ۳۶ − ۱۹ + ۱۱ ÷

۱۶ ۲۱ + ۱۲ − ۲۰ ÷

۱۷ ۳۴ − ۱۵ + ۱۶ ÷

۱۸ ۷۰ − ۳۶ − ۱۴ ÷

۱۹ ۸۲ − ۴۰ − ۱۲ ÷

۲۰ ۹۷ − ۴۸ + ۱ ÷

۲۱ ۱۲۱ − ۸۰ + ۲۵ ÷

جوابات

۱ ۳۰ ÷ ۲ ۳۲ ÷ ۳ ۳۲ ÷ ۴ ۱۸ ÷ ۵ ۲۸ ÷ ۶ ۴۲ ÷

۷ ۳۴ ÷ ۸ ۵۸ ÷ ۹ ۲۳ ÷ ۱۰ ۳۸ ÷ ۱۱ ۴۸ ÷ ۱۲ ۵۹ ÷

۱۳ ۵۰ ÷ ۱۴ ۵۰ ÷ ۱۵ ۲۸ ÷ ۱۶ ۱۳ ÷ ۱۷ ۳۵ ÷ ۱۸ ۲۰ ÷

۱۹ ۳۰ ÷ ۲۰ ۵۰ ÷ ۲۱ ۶۶ ÷

عبارتی سوالات نمبر ۱

۱ آتما رام کے پاس ۱۸ لڈّو تھے۔ اُس نے مُول چند کو ۷ دے دیئے۔ تو اُس کے پاس باقی کتنے رہے ؟

۲ میری جیب میں ۱۲ پیسے تھے۔ ۵ پیسے گر پڑے۔ تو میرے پاس باقی کتنے رہے ؟

۳ ایک تھیلی میں ۱۳۲ روپے تھے۔ کچھ روپے چوری گئے۔ اب تھیلی میں صرف ۹۵ روپے ہیں۔ بتاؤ کتنے چوری گئے ؟

۴ کِدار ناتھ کے پاس ۳۵ ریوڑیاں تھیں۔ اُس نے ۱۱ اپنے بھائی کو دیں۔ بتاؤ۔ اُس کے پاس کتنی رہیں ؟

۵ ایک درخت میں ۳۲ پھل لگے ہیں۔ ۱۵ توڑ لئے گئے۔ درخت میں کتنے پھل لگے رہے ؟

۶ ایک گڈریے کے پاس ۸۷ بکریاں تھیں۔ ۴۵ اُس نے بیچ ڈالیں۔ اُس کے پاس کتنی باقی رہیں ؟

۷ ایک شکاری کے جال میں بائیس چڑیاں آئیں۔

۹ اُس نے چھوڑ دیں - اُس کے پاس کتنی رہیں ؟

۸ پران ناتھ کے پاس ۳۹ بیر تھے - ۱۴ وُہ کھا گیا - باقی کتنے رہے ؟

۹ ایک تھال میں ۴۲ بتاشے تھے - ۱۳ میں نے کھا لئے - باقی کتنے رہے ؟

۱۰ میں نے ایک گھوڑا ۶۲ روپے کو خریدا - ۴۰ کو بیچ ڈالا - مجھے کیا گھاٹا پڑا ؟

۱۱ احمد کے پاس ۱۶ سلیٹیں ہیں - اور محمود کے پاس ۲۵ - احمد کتنی سلیٹیں اور خریدے - کہ محمود کے برابر ہو جائیں ؟

۱۲ دُنی چند کی ماہواری آمدنی ۱۵۰ روپے اور ماہواری خرچ ۸۵ روپے ہے - تو اُس کو کتنے روپے ماہوار کی بچت ہے ؟

۱۳ بتاؤ - کہ ۲۸ اور ۳۹ میں کیا فرق ہے ؟

۱۴ ۲۳ اور ۳۵ میں کونسا عدد بڑا ہے اور کتنا بڑا ہے ؟

۱۵ ۱۷ میں سے کتنے تفریق کریں - کہ باقی ۶ رہ جائیں ؟

۱۶ بتاؤ ۱۹ سے ۵ کتنا کم ہے ؟

۱۷ ۵ سے ۷ کتنا زیادہ ہے اور دس سے ۱۸ کتنا ؟
۱۸ مجھ کو ۵۷ آم درکار ہیں- ۶۰ میرے پاس موجود ہیں - کتنے اور خریدوں ؟
۱۹ دو عددوں میں سے بڑا عدد ۳۵ اور اُن کا فرق ۷ ہے- چھوٹا عدد بتاؤ ؎
۲۰ ایک شخص کے ہاں ۲۲ برس کی عمر میں لڑکا پیدا ہُوا- مگر ۳۱ برس کی عمر میں مر گیا- لڑکا کتنے برس زندہ رہا ؟
۲۱ دو عددوں کا مجموعہ ۳۵ ہے- اور ایک عدد ۱۳ ہے- دُوسرا عدد بتاؤ ؎
۲۲ ایک آدمی نے ایک گھوڑا ۷۴ روپئے کو مول لیا- اور گائے ۲۲ روپئے کو- تو بتاؤ- کہ گھوڑے کی قیمت گائے کی قیمت سے کتنی زیادہ ہے ؎
۲۳ کریم بخش نے گائے ۱۹ روپئے کو خریدی- اور ایک بکری گائے سے ۱۱ روپئے کم میں- بکری کی قیمت بتاؤ ؎
۲۴ ہری چند نے ایک سلیٹ ۵ آنے کو خریدی- اور ۷ آنے کو بیچ ڈالی- اُس کو کیا نفع ہُوا ؟

۲۵ ایک شخص نے کسی سے پُوچھا۔کہ تُمہارے پاس
کتنے روپے ہیں۔ اُس نے جواب دیا۔کہ اگر تُم
۴ روپے مجُھے دے دو۔ تو میرے پاس ۹ روپے
ہو جائینگے۔ اُس کے پاس کتنے روپے تھے ؟
۲۶ سری رام نے ایک ٹوپی ۱۵ آنے کو اور دُوسری آٹھ
آنے کو خریدی۔اُن کی قیمت میں کیا فرق ہُوا ؟
۲۷ دو عددوں میں سے چھوٹا عدد ۱۸ ہے اور بڑا عدد
۲۳۔ اُن کا فرق بتاؤ +
۲۸ ایک چرواہے نے بکریوں کے ۲ ریوڑ خریدے۔ ایک
میں ۷۲ اور دُوسرے میں ۸۵ بکریاں تھیں۔ بتاؤ
دُوسرے میں پہلے کی نسبت کتنی بکریاں زیادہ تھیں +
۲۹ باپ کی عُمر ۵۶ برس کی ہے۔ لڑکے کی ۳۱ برس
کی ۔ بتاؤ۔کہ جب لڑکا پیدا ہُوا تھا۔ تو باپ
کی کیا عُمر تھی ؟
۳۰ ایک کتاب کے ۸۲ صفحے ہیں۔ ۳۵ پڑھ چُکا ہُوں۔
باقی کتنے پڑھنے رہے ؟
۳۱ ایک محلّے میں ۲۸ مرد اور ۱۹ عورتیں رہتی ہیں۔
بتاؤ۔ مردوں کی نسبت عورتیں کتنی کم ہیں +

۳۲ ایک امیر کی آمدنی ۳۵۰ روپے اور خرچ ۲۱۵ روپے ہے۔ تو اُس کی بچت بتاؤ +

۳۳ ایک گھوڑے اور زین کی قیمت ۸۹ روپے ہے۔ اگر زین کی قیمت ۱۷ روپے ہو۔ تو گھوڑے کی کیا قیمت ہوئی ؟

۳۴ ایک مدرسے میں ۹۵ لڑکے درجِ رجسٹر ہیں۔ جن میں سے ۸۳ حاضر ہیں۔ تو غیر حاضر کتنے ہوئے ؟

۳۵ ۱۴ میں کتنے جمع کریں۔ کہ حاصلِ جمع ۲۲ ہو جائے۔ اور ۱۹ میں سے کتنے گھٹائیں۔ کہ باقی ۱۱ رہ جائیں ؟

۳۶ لاہور سے ۳۷۵ مسافر ریل میں سوار ہوئے۔ میانمیر میں ۳۴ اُتر گئے۔ باقی کتنے رہے ؟

۳۷ ایک پلٹن میں ۸۲۵ سپاہی تھے۔ ۳۵۰ مارے گئے۔ باقی کتنے رہے ؟

۳۸ ایک شخص کی عمر ۲۵ برس کی ہے۔ اُس کا ایک لڑکا ۵ برس کا ہے۔ اور دوسرا ۳ برس کا۔ بتاؤ۔ یہ لڑکے کس کس عمر میں پیدا ہوئے ؟

۳۹ ۷۵ میں کیا جمع کریں۔ کہ ۸۳ ہو جائیں؟ ۶۸

میں سے کیا کم کریں - کہ باقی ۵۲ رہ جائیں ؟

۴۰ لاہور سے امرتسر ۳۲ میل ہے - اور لاہور سے جلّو ۱۰ میل - بتاؤ - امرتسر جلّو سے کتنی دور ہے - (جلّو لاہور اور امرتسر کی راہ میں ہے) +

۴۱ ملتان سے لاہور ۲۰۷ میل اور منٹگمری سے لاہور ۱۰۴ میل ہے - بتاؤ - منٹگمری سے ملتان کتنی دور ہے - یاد رہے - کہ منٹگمری ملتان اور لاہور کے رستے میں ہے +

۴۲ دو مسافر لاہور سے اکٹھے دلّی چلے - ایک ۸۵ گھنٹے میں پہنچا - دوسرا ۱۰۷ گھنٹے میں - تو بتاؤ - دوسرا پہلے کی نسبت کتنی دیر پیچھے پہنچا ؟

۴۳ ایک محلّے میں ۲۹۰ مرد عورتیں ہیں - ان میں سے ۱۴۸ مرد ہیں - تو بتاؤ - عورتیں کتنی ہیں ؟

۴۴ ایک مدرسے میں لڑکے اور لڑکیاں اکٹھے تعلیم پاتے ہیں - کل تعداد ۱۹۵ ہے - اور ان میں سے ۸۳ لڑکیاں ہیں - تو لڑکے کتنے ہوئے ؟

۴۵ ایک جیلخانے میں ہندو مسلمان قیدی کل ۲۷۳ ہیں - ان میں سے ۱۸۰ مسلمان ہیں - تو ہندو

کتنے ہوئے ؟

۴۶ ایک کتب فروش صرف اُردو اور فارسی زبان کی کتابیں بیچا کرتا ہے - اُس کی دُکان میں کُل ۵۲۲ کتابیں ہیں - جن میں سے ۲۴۰ اُردو کی ہیں - تو فارسی کی کتابوں کی تعداد بتاؤ +

۴۷ ایک تھال میں لڈو اور پیڑے ملے ہوئے رکھے ہیں - دونو گنتی میں ۱۰۳ ہیں - اگر لڈو ۸۸ ہوں - تو پیڑے کتنے ہونگے +

جوابات

۱	۱۱ لڈو +	۱۳	۱۱ +	۲۵	۵ روپئے +
۲	۸ پیسے +	۱۴	۳۵ اور ۱۲ +	۲۶	۷ آنے +
۳	۳۷ روپئے +	۱۵	۱۱ +	۲۷	۵ +
۴	۲۴ ریوڑیاں +	۱۶	۱۴ +	۲۸	۱۳ بکریاں +
۵	۱۷ پھل +	۱۷	۲ اور ۸ +	۲۹	۲۵ برس +
۶	۴۲ بکریاں +	۱۸	۱۵ آم +	۳۰	۴۷ صفحے +
۷	۱۳ چڑیاں +	۱۹	۲۸ +	۳۱	۹ عورتیں +
۸	۲۵ بیر +	۲۰	۹ برس +	۳۲	۱۳۵ روپئے
۹	۲۹ بتاشے +	۲۱	۲۲ +	۳۳	۲۷ روپئے +
۱۰	۲۲ روپئے +	۲۲	۲۵ روپئے +	۳۴	۱۲ لڑکے +
۱۱	۹ سیکٹیں +	۲۳	۸ روپئے +	۳۵	۹ اور ۸ +
۱۲	۶۵ روپئے +	۲۴	۲ آنے +	۳۶	۱۴۳ مسافر +

۳۷ ۴۷۵ سپاہی +	۴۱ ۱۰۳ میل +	۴۵ ۹۳ ہنڈو +
۳۸ ۲۰ اور ۲۲ برس +	۴۲ ۱۲ گھنٹے +	۴۶ ۲۸۲ کتابیں +
۳۹ ۸ اور ۱۵ +	۴۳ ۱۴۲ عورتیں +	۴۷ ۸۵ پیڑے +
۴۰ ۲۲ میل +	۴۴ ۱۱۲ لڑکے +	

عبارتی سوالات نمبر ۲

۱ ایک اِمتحان میں ۱۵ سوال دِیئے گئے۔ محمّد علی نے ۹ دُرست نکالے اور ۳ غلط ہو گئے۔ بتاؤ اُس نے کتنے سوال چھوڑ دِیئے؟

۲. ایک ماہی گیر نے ۱۰۰ مچھلیاں پکڑیں۔ اُن میں سے ۱۰ ارجن داس کے ہاتھ۔ ۱۲ وزیر بیگ کے ہاتھ اور ۲۵ مُنشی رام کے ہاتھ فروخت کر ڈالیں۔ بتاؤ۔ اُس کے پاس کتنی رہیں؟

۳ امیر علی نے ۲۰ روپے کی بھیڑیں۔ ۱۵ روپے کی بکریاں۔ ۷ روپے کے کبوتر اور ۸ روپے کی مُرغیاں خریدیں۔ مگر اُس کے پاس صِرف ۲۶ روپے ہیں۔ تو اُسے کتنے روپے کی اور ضرورت ہے؟

۴ ایک امیر آدمی ۷۵ روپے لے کر بازار گیا۔ اُس نے ۱۲ روپے کا آٹا۔ ۹ روپے کے چاول۔ ۲۴ روپے

کا گھی۔ ۲ روپے کے بادام خریدے۔ اُس کے پاس کتنے روپے باقی رہے ؟

۵ چراغ دین کو صرف ۱۲ روپے گھر سے ملے۔ ۲ روپے اُس نے ایک دوست کو دئے۔ ۳ روپے کا جُوتا خریدا۔ ۲ روپے کی کتابیں۔ ۴ روپے کا کپڑا۔ بتاؤ اُس نے اپنے پاس سے کتنے روپے خرچ کئے ؟

۶ ایک شخص نے ایک گاے ۲۵ روپے کو۔ ایک بیل ۳۲ روپے کو۔ ایک خچّر ۵۳ روپے کو خریدا۔ مگر سب جانور ۱۰۰ روپے کو بیچ ڈالے۔ تو اُس کو کتنا نُقصان ہُوا ؟

۷ ایک مدرسے میں ۷۴ لڑکے درج رجسٹر ہیں۔ اُن میں سے ایک دن ۵ بیمار۔ ۳ غیر حاضر۔ ۲ رُخصت پر تھے۔ تو بتاؤ اُس دن کتنے لڑکے حاضر تھے ؟

۸ ایک درخت پر ۲۳ پرندے بیٹھے تھے۔ ۲ ہم نے بندُوق سے مار لئے۔ ۷ بیٹھے رہے۔ باقی اُڑ گئے۔ بتاؤ۔ کتنے اُڑے ؟

۹ لاہور سے قصُور ۴۳ میل ہے۔ ایک فقیر ۱۰ میل ریل پر۔ ۶ میل پیدل چل کر باقی یکّے میں گیا۔

بتاؤ کتنے میل یکّے میں چلا؟

۱۰ ۲۵ اور ۷ کے حاصل جمع میں سے ۹ اور ۶ کا مجموعہ تفریق کرو +

۱۱ رام رتن کی جیب میں ۴۵ روپئے تھے۔اس نے ۷ روپئے تیرتھ رام کو دئے۔ ۶ ہری چند کو اور مانک چند کو ہری چند سے ایک روپیہ زیادہ دیا۔ تو اس کے پاس کتنے روپئے رہ گئے؟

۱۲ ایک آدمی نے ۲۳ روپئے لے چلے۔ ۷ روپئے کا گھی اور ۹ روپئے کا آٹا خریدا۔ تو بتاؤ گھی اور آٹے سے کتنے روپئے کے چنے زیادہ خریدے +

۱۳ تلسی رام کے پاس ۱۷ روپئے اور روپ لال کے پاس ۲۲ روپئے تھے۔ دونو نے چھ چھ روپئے خرچ کر ڈالے۔ تو بتاؤ دونو کے پاس باقی کتنے روپئے رہے؟

۱۴ میرے پاس ۳۸ رنگترے ہیں۔ میں نے تین مولا بخش کو دئے۔ ۴ فتح دین کو۔ ۵ نارائن کو اور ۴ سکھو کو۔ میرے پاس باقی کتنے بچے؟

۱۵ مجھے ۴۸ روپئے رام نرائن سے لینے ہیں۔ اکتالیس

مِہر سنگھ سے اور ۱۹ ابراہیم سے۔ مگر ۱۲۰ روپے
پریم لال کے دینے ہیں۔ اگر تینوں شخصوں سے وصول
کرکے میں پریم لال کو ادا کروں۔ تو کتنے روپے
میرے ذمّے اور رہینگے ؟

۱۶ ایک دکان میں ۳۴۸ من لکڑی پڑی تھی۔ ایک
دن ۸۲ من لکڑی باہر سے اور آ گئی۔ مگر ۱۱۵
من فروخت ہو گئی۔ بتاؤ دکان میں کتنی
لکڑی رہی ؟

۱۷ ایک شخص کو ۴۴۴ روپئے دینے تھے۔ ۱۲۰ اُس
نے ایک دفعہ دلے۔ اور ۴۸ دوسری دفعہ۔ تو بتاؤ
باقی اُس کو کیا دینا رہا ؟

۱۸ ایک آدمی ۴ دن میں ۵۲ میل چلا۔ پہلے دن
۱۱ میل۔ دوسرے دن ۱۳ میل۔ تیسرے دن
۱۶ میل۔ بتاؤ وہ چوتھے روز کتنے میل چلا ؟

۱۹ میں نے ۶۶ کبوتر خریدے۔ ۲۳ مر گئے۔ ۹ کو بلّی
کھا گئی۔ ۱۲ اُڑ گئے۔ بتاؤ اب میرے پاس
کتنے رہے ؟

۲۰ ۴ و ۶ و ۸ کے مجموعے میں کیا شامل کریں۔ کہ

حاصلِ جمع ۳۵ ہو ؟

۲۱ ایک شخص نے شنکر بزاز کی دکان سے ۳۵ روپے کا کشمیرا۔ ۱۸ روپے کی فلالین۔ ۱۲ روپے کی مخمل خریدی۔ اور ۵۰ روپے کا نوٹ حوالے کرکے پوچھا۔ کہ باقی کیا دوں ؟ اِس کا جواب تم دو +

۲۲ ایک بنئے کے پاس دو ہزار من غلہ تھا۔ جس میں ۵۷۵ من چنے۔ ۴۲۰ من گیہوں اور باقی جوار تھی۔ بتاؤ۔ جوار کس قدر تھی ؟

۲۳ میرے پاس ۷۶ لڈو تھے۔ اُن میں سے برکت رام کو ۷ لڈو دئے۔ رام چند کو اُس سے ۵ زیادہ۔ رام نارائن کو دونو کے برابر۔ بتاؤ میرے پاس کتنے لڈو باقی رہے +

۲۴ مَیں نے ۴ درختوں میں سے ۷۵ پھول توڑے۔ پہلے میں سے ۱۸۔ دوسرے میں سے ۵ کم۔ تیسرے میں سے ۲۰۔ بتاؤ چوتھے میں سے کتنے توڑے ؟

۲۵ صبح کے وقت مدن گوپال اور سریرام کی جیب میں اٹھارہ اٹھارہ روپے تھے۔ شام تک مدن گوپال نے ۹ اور حاصل کئے۔ مگر سریرام نے سات

خرچ کر ڈالے۔تو بتاؤ مدن گوپال کے پاس
سری رام سے کتنے روپے زیادہ ہو گئے ؟

۲۶ ایک سوداگر کی دُکان میں ۳۸۴۵ روپے کا مال ہے۔اور ۱۶۰ روپے اُس کے بنک میں جمع ہیں۔ مگر ۱۰۰۵ روپے اُس کو قرض کے دینے ہیں۔تو بتاؤ وُہ کتنے کا آدمی ہُوا ؟

۲۷ ایک شخص نے دو بیل ۹۰ روپے کو خریدے اور گاڑی میں لگا لئے۔اُس کے ذریعے سے دو مہینے میں ۳۸ روپے کما کر ۱۰۰ روپے کو بیچ ڈالے۔مگر ۲۴ روپے اُن کی خوراک پر خرچ ہوئے تھے۔تو بتاؤ اُس کو کیا نفع ہُوا ؟

۲۸ تین عددوں کا مجموعہ ۱۹۵ ہے۔اُن میں سے ایک عدد ۸۳ ہے۔اور دُوسرا اُس کی نسبت گیارہ کم۔تیسرا عدد دریافت کرو ٭

۲۹ ایک کتاب کے ۴۸۵ صفحے ہیں۔میں نے پہلے روز ۶۵ صفحے پڑھے۔دُوسرے روز ۸۰۔تیسرے روز ۱۴۵۔چوتھے روز ۱۰۱ پانچویں روز ختم کر لی۔ بتاؤ پانچویں روز میں نے کتنے صفحے پڑھے ؟

۳۰ ایک ٹوکرے میں کچھ سیب۔ناشپاتیاں اور نارنگیاں ملی ہوئی ہیں۔اور اُن سب کی تعداد ۱۶۸ ہے۔ مگر سیب ۵۵ ہیں۔ناشپاتیاں اُن سے ۱۵ زیادہ۔ تو بتاؤ نارنگیاں کتنی ہوئیں؟

۳۱ ۳۲ اور ۱۵ کے فرق کو ۳۴ اور ۹ کے مجموعے میں سے تفریق کرو۔

۳۲ ایک تفریق کے سوال کا جواب ۸۸ آتا ہے۔ اور اُوپر کی سطر میں ۱۱۲ لکھے ہیں۔ تو بتاؤ نیچے کی سطر میں کیا عدد ہوگا؟

۳۳ ایک غریب خانے میں کُل ۳۷۳ آدمی رہتے ہیں۔ جن میں سے کچھ ہندو۔ کچھ مہتر اور باقی مسلمان ہیں۔ ہندوؤں کی تعداد ۸۹ ہے۔مہتر اُن سے ۶۵ زیادہ ہیں۔ بتاؤ مسلمانوں کی تعداد کیا ہے؟

۳۴ ایک قصبے میں ۶۵۶۰ آدمی رہتے ہیں۔اُن میں سے ۲۸۹۰ مرد ہیں۔ ۲۰۱۰ عورتیں۔ ۸۶۰ لڑکے اور باقی لڑکیاں۔ تو بتاؤ لڑکیاں کتنی ہیں؟

۳۵ ایک انگریزی مدرسے میں ۲۲۸ لڑکے پڑھتے ہیں۔ اُن میں سے ۹ اوّل درجے کی فیس دیتے ہیں۔ ۱۳

دُوسرے درجے کی - ۱۶ کی فیس مُعاف ہے - اور باقی
تیسرے درجے کی فیس ادا کرتے ہیں - اِن کی تعداد بتاؤ +

۳۶ ایک ٹرین میں ۳۹۰ مُسافر ہیں - اُن میں سے ۳۵
درجۂ اوّل میں - اُن سے ۱۵ زیادہ درجۂ دُوم میں
اور اُتنے ہی درمیانے درجے میں - تو بتاؤ تیسرے
درجے میں کتنے مُسافر ہیں ؟

۳۷ ایک آدمی کے پاس ۹۵ کپڑے تھے - اُن میں سے
۱۸ کُرتے تھے - اُتنے ہی پاجامے - اِن دونو کے مجمُوعے
کے برابر کوٹ - ۱۰ پگڑیاں اور باقی دھوتیاں - تو بتاؤ
دھوتیاں کتنی تھیں ؟

۳۸ ایک باغ میں کُل ۵۴۵ پھل لگے ہوئے ہیں - جن کی
تفصیل یہ ہے - ۸۵ سنگترے - ۶۰ انار اور ۲۰۰ لیمُوں
اور باقی امرُود - تو بتاؤ امرُود کتنے ہیں ؟

جوابات

۱	۳ سوال +	۶	۱۰ روپے +	۱۱	۲۵ روپے +
۲	۵۲ مچھلیاں +	۷	۳۷ لڑکے +	۱۲	۷ روپے +
۳	۲۴ روپے +	۸	۱۴ پرندے +	۱۳	۲۸ روپے +
۴	۲۸ روپے +	۹	۲۷ میل +	۱۴	۲۲ سنگترے +
۵	۳ روپے +	۱۰	۱۷ +	۱۵	۱۲ روپے +

۱۶ ۳۱۵ من +	۲۴ ۲۴ پھول +	۳۲ ۲۴ +
۱۷ ۲۴۰ روپے +	۲۵ ۱۶ روپے +	۳۳ ۱۳۰ مسلمان +
۱۸ ۱۲ میل +	۲۶ ۳۰۰۰ روپے کا +	۳۴ [illegible]۰۰ لڑکیاں +
۱۹ ۲۱ کبوتر +	۲۷ ۲۴ روپے +	۳۵ ۱۹۰ تیسرے درجے والے +
۲۰ ۱۷ +	۲۸ ۴۰ +	۳۶ ۲۵۵ تیسرے درجے کے مسافر +
۲۱ ۱۶ روپے +	۲۹ ۸۵ صفحے +	۳۷ ۱۳ دھوتیاں +
۲۲ ۱۰۰۵ من +	۳۰ ۳۴ نارنگیاں +	۳۸ ۱۰۰ امرود +
۲۳ ۲۸ لڈو +	۳۱ ۲۶ +	

ضرب

مدرس صاحبان پہاڑے یاد کرنے کی ضرورت کو طلبا کے ذہن نشین کرکے۔ آگے کے صفحے پر جو پہاڑے درج ہیں۔ طلبا کو بخوبی یاد کرائیں۔ اکثر دیکھا گیا ہے۔کہ لڑکے ایک پہاڑے کو شروع سے لیکر آخر تک تو سنا سکتے ہیں۔ مگر جب کوئی سوال درمیان میں سے کیا جائے۔تو کچھ جواب نہیں دیتے۔ مثلاً ۴ کا پہاڑہ سارے کا سارا فرفر سنا دیتے ہیں۔ مگر جب پوچھو ۱۲ × ۴ کے ہوتے ہیں ؟ یا 9 × 4 کے ا ہوتے ہیں ؟ تو کچھ نہیں بولتے۔اس لئے پہاڑوں کی پوری پوری مشق کرانی بہت ضرور ہے۔چند سوالات نمونے کے طور پر دئے جاتے ہیں +

ضرب کے پہاڑے

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶
۲	۴	۶	۸	۱۰	۱۲	۱۴	۱۶	۱۸	۲۰	۲۲	۲۴	۲۶	۲۸	۳۰	۳۲
۳	۶	۹	۱۲	۱۵	۱۸	۲۱	۲۴	۲۷	۳۰	۳۳	۳۶	۳۹	۴۲	۴۵	۴۸
۴	۸	۱۲	۱۶	۲۰	۲۴	۲۸	۳۲	۳۶	۴۰	۴۴	۴۸	۵۲	۵۶	۶۰	۶۴
۵	۱۰	۱۵	۲۰	۲۵	۳۰	۳۵	۴۰	۴۵	۵۰	۵۵	۶۰	۶۵	۷۰	۷۵	۸۰
۶	۱۲	۱۸	۲۴	۳۰	۳۶	۴۲	۴۸	۵۴	۶۰	۶۶	۷۲	۷۸	۸۴	۹۰	۹۶
۷	۱۴	۲۱	۲۸	۳۵	۴۲	۴۹	۵۶	۶۳	۷۰	۷۷	۸۴	۹۱	۹۸	۱۰۵	۱۱۲
۸	۱۶	۲۴	۳۲	۴۰	۴۸	۵۶	۶۴	۷۲	۸۰	۸۸	۹۶	۱۰۴	۱۱۲	۱۲۰	۱۲۸
۹	۱۸	۲۷	۳۶	۴۵	۵۴	۶۳	۷۲	۸۱	۹۰	۹۹	۱۰۸	۱۱۷	۱۲۶	۱۳۵	۱۴۴
۱۰	۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	۶۰	۷۰	۸۰	۹۰	۱۰۰	۱۱۰	۱۲۰	۱۳۰	۱۴۰	۱۵۰	۱۶۰
۱۱	۲۲	۳۳	۴۴	۵۵	۶۶	۷۷	۸۸	۹۹	۱۱۰	۱۲۱	۱۳۲	۱۴۳	۱۵۴	۱۶۵	۱۷۶
۱۲	۲۴	۳۶	۴۸	۶۰	۷۲	۸۴	۹۶	۱۰۸	۱۲۰	۱۳۲	۱۴۴	۱۵۶	۱۶۸	۱۸۰	۱۹۲
۱۳	۲۶	۳۹	۵۲	۶۵	۷۸	۹۱	۱۰۴	۱۱۷	۱۳۰	۱۴۳	۱۵۶	۱۶۹	۱۸۲	۱۹۵	۲۰۸
۱۴	۲۸	۴۲	۵۶	۷۰	۸۴	۹۸	۱۱۲	۱۲۶	۱۴۰	۱۵۴	۱۶۸	۱۸۲	۱۹۶	۲۱۰	۲۲۴
۱۵	۳۰	۴۵	۶۰	۷۵	۹۰	۱۰۵	۱۲۰	۱۳۵	۱۵۰	۱۶۵	۱۸۰	۱۹۵	۲۱۰	۲۲۵	۲۴۰
۱۶	۳۲	۴۸	۶۴	۸۰	۹۶	۱۱۲	۱۲۸	۱۴۴	۱۶۰	۱۷۶	۱۹۲	۲۰۸	۲۲۴	۲۴۰	۲۵۶

سوالات

۱ (۱) پانچ کا پہاڑہ ۱۳ سے آگے سُناؤ ✣

(۲) ۹ 〃 ۱۱ 〃 〃 ✣

(۳) ۱۳ 〃 ۷ 〃 〃 ✣

(۴) ۷ 〃 ۶ 〃 〃 ✣

(۵) ۱۴ 〃 ۵ 〃 〃 ✣

(۶) ۱۲ 〃 ۴ 〃 〃 ✣

(۷) ۸ 〃 ۹ 〃 〃 ✣

(۸) ۱۶ 〃 ۱۲ 〃 〃 ✣

(۹) ۶ 〃 ۸ 〃 〃 ✣

(۱۰) ۱۱ 〃 ۱۳ 〃 〃 ✣

(۱۱) ۱۵ 〃 ۶ 〃 〃 ✣

(۱۲) ۴ 〃 ۱۱ 〃 〃 ✣

(۱۳) ۱۰ 〃 ۸ 〃 〃 ✣

۲ (۱) ۱۵ کا پہاڑہ ۴ سے لے کر ۷ تک سُناؤ ✣

(۲) ۱۲ 〃 ۷ 〃 ۱۴ 〃 ✣

(۳) ۱۳ 〃 ۷ 〃 ۱۴ 〃 ✣

(۴) ۱۴ کا پہاڑہ ۳ سے لے کر ۹ تک سناؤ +

(۵) ۱۶ " ۸ " ۱۳ " +

(۶) ۱۱ " ۴ " ۱۲ " +

(۷) ۱۲ " ۹ " ۱۶ " +

(۸) ۱۰ " ۶ " ۱۱ " +

۳- اِن کے جواب دو ۔

(۱) ۷ × ۱۳	(۱۳) ۱۴ × ۱۵	(۲۵) ۱۵ × ۱۵
(۲) ۹ × ۶	(۱۴) ۱۶ × ۱۲	(۲۶) ۱۷ × ۱۳
(۳) ۱۴ × ۵	(۱۵) ۱۵ × ۱۲	(۲۷) ۱۲ × ۱۱
(۴) ۱۵ × ۷	(۱۶) ۶ × ۱۴	(۲۸) ۱۳ × ۱۵
(۵) ۱۸ × ۹	(۱۷) ۱۶ × ۱۶	(۲۹) ۱۴ × ۱۱
(۶) ۹ × ۱۲	(۱۸) ۱۵ × ۱۶	(۳۰) ۱۵ × ۸
(۷) ۱۲ × ۱۷	(۱۹) ۱۶ × ۱۳	(۳۱) ۱۶ × ۱۳
(۸) ۱۶ × ۱۲	(۲۰) ۱۵ × ۱۱	(۳۲) ۱۴ × ۱۳
(۹) ۵ × ۱۴	(۲۱) ۱۴ × ۱۲	(۳۳) ۱۲ × ۱۶
(۱۰) ۱۳ × ۶	(۲۲) ۹ × ۱۶	(۳۴) ۱۶ × ۱۴
(۱۱) ۱۱ × ۱۸	(۲۳) ۱۴ × ۱۴	(۳۵) ۱۵ × ۷
(۱۲) ۱۵ × ۱۱	(۲۴) ۱۳ × ۱۳	(۳۶) ۱۴ × ۹

(۳۷) ۱۶ × ۷ (۴۲) ۱۶ × ۱۱ (۴۷) ۱۲ × ۱۶

(۳۸) ۱۶ × ۱۵ (۴۳) ۱۵ × ۹ (۴۸) ۱۳ × ۱۶

(۳۹) ۱۶ × ۹ (۴۴) ۱۴ × ۱۲ (۴۹) ۱۴ × ۱۲

(۴۰) ۱۲ × ۸ (۴۵) ۱۱ × ۱۴ (۵۰) ۱۶ × ۲۵

(۴۱) ۱۴ × ۷ (۴۶) ۱۳ × ۱۵

۴- ان سوالوں کو حل کرو۔

(۱) ۳ × ۴ + ۵ (۱۳) ۸ × ۷ + ۴۴ − ۹

(۲) ۴ × ۵ + ۳ (۱۴) ۹ × ۲ − ۱۹ + ۵

(۳) ۲ × ۷ + ۴ − ۳ (۱۵) ۱۴ × ۴ − ۲۰ + ۸

(۴) ۹ × ۳ + ۷ − ۴ (۱۶) ۱۶ × ۵ + ۱۹ − ۵

(۵) ۸ × ۳ − ۶ + ۵ (۱۷) ۱۵ × ۶ − ۱۸ + ۳

(۶) ۷ × ۶ − ۲ + ۵ (۱۸) ۱۱ × ۷ − ۸ + ۴

(۷) ۵ × ۸ − ۱۰ + ۸ (۱۹) ۹ × ۴ + ۵ − ۸

(۸) ۹ × ۳ + ۷ − ۴ (۲۰) ۸ × ۵ − ۹ + ۲

(۹) ۶ × ۵ − ۶ + ۸ (۲۱) ۹ × ۳ + ۴ − ۵

(۱۰) ۱۲ × ۴ − ۸ + ۱۰ (۲۲) ۷ × ۲ × ۴ + ۶

(۱۱) ۱۳ × ۳ − ۹ + ۵ (۲۳) ۸ × ۶ × ۲ + ۴

(۱۲) ۱۰ × ۷ × ۹ − ۳ (۲۴) ۹ × ۵ × ۲ + ۲

(۲۵) ۸ × ۲ × ۶ − ۱۰	(۳۳) ۱۸ × ۴ + ۸ − ۱۵
(۲۶) ۶ × ۴ × ۲ + ۵	(۳۴) ۲۰ × ۶ − ۱۸ + ۴
(۲۷) ۷ × ۳ × ۳ − ۱۳	(۳۵) ۹ × ۹ − ۱۱ + ۶
(۲۸) ۱۴ × ۴ + ۶ − ۱۲	(۳۶) ۷ × ۸ − ۱۶ + ۴
(۲۹) ۱۲ × ۶ + ۸ − ۱۰	(۳۷) ۹ × ۶ − ۴ + ۱۳
(۳۰) ۱۵ × ۳ − ۷ + ۲	(۳۸) ۱۱ × ۶ + ۴ − ۱۲
(۳۱) ۱۵ × ۵ + ۱۰ − ۱۲	(۳۹) ۱۳ × ۷ − ۱ + ۱۰
(۳۲) ۱۷ × ۳ × ۲ − ۲۲	(۴۰) ۱۶ × ۸ − ۱۸ + ۹

جوابات

(۱) ۱۰	(۱۱) ۳۵	(۲۱) ۲۶	(۳۱) ۷۳
(۲) ۲۳	(۱۲) ۶۲۷	(۲۲) ۶۲	(۳۲) ۸۰
(۳) ۱۵	(۱۳) ۹۱	(۲۳) ۱۰۰	(۳۳) ۶۵
(۴) ۳۰	(۱۴) ۱۳	(۲۴) ۹۶	(۳۴) ۱۰۶
(۵) ۲۳	(۱۵) ۴۴	(۲۵) ۸۶	(۳۵) ۷۶
(۶) ۴۵	(۱۶) ۹۰	(۲۶) ۵۳	(۳۶) ۴۴
(۷) ۳۸	(۱۷) ۷۵	(۲۷) ۵۰	(۳۷) ۶۳
(۸) ۳۰	(۱۸) ۷۳	(۲۸) ۵۰	(۳۸) ۵۸
(۹) ۳۲	(۱۹) ۳۳	(۲۹) ۷۰	(۳۹) ۱۰۰
(۱۰) ۵۰	(۲۰) ۳۴	(۳۰) ۵۲	(۴۰) ۱۱۹

چند کارآمد مختصر قاعدے

قاعدہ ۱۔ جب مضروب اور مضروب فیہ ۱۰۰ کے اندر ہوں۔ یعنی اُن میں دو درجے سے زیادہ کے ہندسے نہ ہوں۔ تو دونو رقموں کی دہائیوں کو آپس میں ضرب دیکر اُتنے ہی سینکڑے تصوّر کر لیتے ہیں۔ اِکائیوں کو پھر آپس میں ضرب دیکر دہائیوں کے حاصِل ضرب میں جمع کرتے ہیں۔ پھر ایک کی دہائیوں کو دُوسری رقم کی اِکائیوں میں اور اِکائیوں کو دہائیوں میں ضرب دیکر دِل میں جمع کرتے ہیں۔ اور اِس حاصِل جمع کو پہلے حاصِل جمع میں شامل کرتے ہیں ×

مثال ۱ ۴۳ × ۳۷

پہلے ۴ دہائیوں کو ۳ دہائیوں میں ضرب دِیا۔ تو آئے ۱۲۰۰ | کل
پھر ۳ اِکائیوں کو ۷ اِکائیوں میں ضرب دِیا۔ تو آئے ۲۱ | ۱۲۲۱
پھر مضروب فیہ کی دہائیوں یعنی ۳ کو ضرب دِیا مضروب کی اِکائیوں یعنی ۳ میں۔ آئے ۹۰
اور مضروب فیہ کی اِکائیوں یعنی ۷ کو ضرب دِیا مضروب کی دہائیوں یعنی ۴ میں۔ آئے ۲۸۰ | حاصِل جمع ۳۷۰

پس ۱۲۲۱ + ۳۷۰ = ۱۵۹۱ یہی جواب ہُوا ÷

مثال ۲ ۶۸ × ۵۲

پہلے دہائیوں کو دہائیوں میں اور اکائیوں کو اکائیوں میں ضرب دیا۔ تو آئے ۳۰۱۶ +

پھر دہائیوں کو اکائیوں میں اور اکائیوں کو دہائیوں میں ضرب دیا۔ تو آئے ۵۲۰ ÷

پس ۳۰۱۶ + ۵۲۰ = ۳۵۳۶ یہی حاصل ضرب ہُوا +

سوالات

ان رقموں کو آپس میں ضرب دو ۔

۱ ۲۵ × ۲۳ ÷

۲ ۳۵ × ۴۳ ÷

۳ ۴۱ × ۶۸ ÷

۴ ۳۸ × ۹۹ ÷

۵ ۳۲ × ۵۵ ÷

۶ ۶۲ × ۳۵ ÷

۷ ۳۶ × ۷۱ ÷

۸ ۴۸ × ۹۲ ÷

۹ ۳۸ × ۸۲ ÷

۱۰ ۴۷ × ۹۳ ÷

جوابات

۱ ۵۷۵ ÷ ۳ ۲۷۸۸ ÷ ۵ ۱۷۶۰ ÷

۲ ۱۵۰۵ ÷ ۴ ۳۷۶۲ ÷ ۶ ۲۱۷۰ ÷

۷ ۲۵۵۶ ÷ ۸ ۴۴۱۶ ÷ ۹ ۳۱۱۶ ÷ ۱۰ ۴۳۲۷۱ ÷

قاعدہ ۲- اگر مضروب تین درجے کا ہو- تو اُس کے اجزا کو الگ الگ مضروب رفیہ میں ضرب دے کر جمع کر لیتے ہیں ÷

مثال ۱ ۶۳۲ × ۱۵

۶۰۰ + ۳۰ + ۲ = ۶۳۲

اِس لئے ۲×۱۵ + ۳۰×۱۵ + ۶۰۰ ×۱۵ = ۶۳۲×۱۵

۳۰ + ۴۵۰ + ۹۰۰۰ =

÷ ۹۴۸۰ =

مثال ۲ ۷۳۵ کو ۲۴ میں ضرب دو-

۵ + ۳۰ + ۷۰۰ = ۷۳۵

اِس لئے ۵×۲۴ + ۳۰×۲۴ + ۷۰۰×۲۴ = ۷۳۵ ×۲۴

۱۲۰ + ۷۲۰ + ۱۶۸۰۰ =

۸۴۰ + ۱۶۸۰۰ =

÷ ۱۷۶۴۰ =

مثال ۳ ۸۴۳ × ۳۵

۳ + ۴۰ + ۸۰۰ = ۸۴۳

اِس لئے ۸۴۳ × ۳۵ = ۸۰۰ × ۳۵ + ۴۰ × ۳۵ + ۳ × ۳۵

= ۲۸۰۰۰ + ۱۴۰۰ + ۱۰۵

= ۲۹۴۰۰ + ۱۰۵

= ۲۹۵۰۵ ∻

بعض موقعوں پر مضروب اور مضروب فیہ دونو کے اجزا کرکے ضرب دیتے ہیں۔

مثال ۳۲۵ × ۴۳

= (۳۰۰ + ۲۰ + ۵) × (۳ + ۴۰)

= ۱۲۰۰۰ + ۸۰۰ + ۲۰۰ + ۹۰۰ + ۶۰ + ۱۵

= ۱۳۰۰۰ + ۹۷۵

= ۱۳۹۷۵ ∻

سوالات

اِن رقموں کو ضرب دو۔

۱ ۴۳۲ × ۲۱ ∻	۵ ۲۱۹ × ۳۵ ∻
۲ ۳۳۶ × ۳۲ ∻	۶ ۱۱۹ × ۲۴ ∻
۳ ۲۱۸ × ۴۱ ∻	۷ ۲۱۱ × ۲۵ ∻
۴ ۱۴۷ × ۲۳ ∻	۸ ۱۳۲ × ۲۸ ∻

٩ ١٤٣ × ٢٢ ÷ ‏ ١١ ٣١٣ × ٢٢ ÷

١٠ ٢٠٩ × ٤١ ÷ ‏ ١٢ ٤٢٥ × ٢٦ ÷

جوابات

١ ٩٠٧٢ ÷ ‏ ٥ ٧٦٦٥ ÷ ‏ ٩ ٣١٤٦ ÷

٢ ١٠٧٥٢ ÷ ‏ ٦ ٢٨٥٦ ÷ ‏ ١٠ ٨٥٦٩ ÷

٣ ٨٩٣٥ ÷ ‏ ٧ ٥٢٧٥ ÷ ‏ ١١ ٦٨٨٦ ÷

٤ ٣٣٨١ ÷ ‏ ٨ ٣٦٩٦ ÷ ‏ ١٢ ١١٠٥٠ ÷

قاعدہ ٣ - کسی رقم کو ٩٩ یا ٩٩٩ یا ٩٩٩٩ یا کسی ایسے ہی مضروب فیہ میں ضرب دینا ہو - جس میں ٩ کے سوا اور کوئی عدد نہ ہو - تو مضروب فیہ میں جتنے ٩ ہوں - اُتنے صفر مضروب کے دائیں طرف خیال کر لو - اور اس رقم میں سے مضروب کو تفریق کر دو ÷

مثال ١ ٣٨٨٩ کو ٩٩٩ میں ضرب دو -

چونکہ مضروب فیہ میں ٩ کا ہندسہ تین دفعہ آیا ہے - اس لئے مضروب کے دائیں طرف تین صفر لگائے - تو ٣٨٨٩٠٠٠ ہوئے - ان میں سے مضروب کو تفریق کیا - تو ٣٨٨٥١١١ ہوئے ÷

مثال ۲ ۔ ۴۸۳۲۱ کو ۹۹۹۹ میں ضرب دو۔
عمل اس طرح ہوگا :-

۴۸۳۲۱۰۰۰۰ − ۴۸۳۲۱ = ۴۸۳۱۶۱۶۷۹ ÷

مشقی سوالات

۱ ۔ ۹۹ × ۴۵۳ ÷	۶ ۔ ۹۹۹ × ۴۷۳۲ ÷
۲ ۔ ۹۹۹ × ۵۲۴ ÷	۷ ۔ ۹۹ × ۵۶۷۸۱ ÷
۳ ۔ ۹۹ × ۳۴۷ ÷	۸ ۔ ۹۹۹۹ × ۴۳۰۹ ÷
۴ ۔ ۹۹۹ × ۴۸۹ ÷	۹ ۔ ۹۹۹ × ۵۹۰۷۱ ÷
۵ ۔ ۹۹ × ۳۷۳۱ ÷	۱۰ ۔ ۹۹۹ × ۷۰۳۴۱ ÷

جوابات

۱ ۔ ۴۴۸۴۷ ÷	۶ ۔ ۴۷۲۷۲۶۸ ÷
۲ ۔ ۵۲۳۴۷۶ ÷	۷ ۔ ۵۶۲۱۳۱۹ ÷
۳ ۔ ۳۴۳۵۳ ÷	۸ ۔ ۴۳۰۸۵۶۹۱ ÷
۴ ۔ ۴۸۸۵۱۱ ÷	۹ ۔ ۵۹۰۱۱۹۲۹ ÷
۵ ۔ ۳۶۹۳۶۹ ÷	۱۰ ۔ ۷۰۲۷۰۶۵۹ ÷

قاعدہ ۴ ۔ اعدادِ مسلسل کے کسی سلسلے کو جس میں ہندسوں کی تعداد طاق ہو۔ جمع کرنے کا آسان طریق یہ ہے۔

پہلے گنو کہ سلسلے میں کتنے ہندسے ہیں۔ پھر درمیانی ہندسے کو ہندسوں کی تعداد میں ضرب دو۔ وُہی سب ہندسوں کا حاصلِ جمع ہوگا +

مثال ۱۔ ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۸ و ۹ و ۱۰ و ۱۱ کو جمع کرو۔

اِس سلسلے میں ۹ ہندسے ہیں۔ اور درمیانی عدد ۷ ہے۔ پس حاصلِ جمع (۷ × ۹) = ۶۳ ہُوئی +

مثال ۲۔ ۳۶ و ۳۷ و ۳۸ و ۳۹ و ۴۰ و ۴۱ و ۴۲ کو جمع کرو۔

پس ۷ × ۳۹ = ۲۷۳ +

مشقی سوالات

اِن سلسلوں کو جمع کرو۔

۱ ۶ و ۷ و ۸ و ۹ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ +

۲ ۳۹ و ۴۰ و ۴۱ و ۴۲ و ۴۳ و ۴۴ و ۴۵ و ۴۶ و ۴۷ و ۴۸ و ۴۹ +

۳ ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ و ۱۶ و ۱۷ و ۱۸ و ۱۹ و ۲۰ و ۲۱ و ۲۲ و ۲۳ +

۴ ۷۶ و ۷۷ و ۷۸ و ۷۹ و ۸۰ و ۸۱ و ۸۲ و
۸۳ و ۸۴ و ۸۵ و ۸۶ ÷

۵ ۵۵ و ۵۶ و ۵۷ و ۵۸ و ۵۹ و ۶۰ و ۶۱ و
۶۲ و ۶۳ ÷

۶ ۸۲ و ۸۳ و ۸۴ و ۸۵ و ۸۶ و ۸۷ و ۸۸ و
۸۹ و ۹۰ ÷

۷ ۱۰۸ و ۱۰۹ و ۱۱۰ و ۱۱۱ و ۱۱۲ و ۱۱۳ و ۱۱۴ ÷

۸ ۲۱۱ و ۲۱۲ و ۲۱۳ و ۲۱۴ و ۲۱۵ ÷

۹ ۳۱۱ و ۳۱۲ و ۳۱۳ و ۳۱۴ و ۳۱۵ ÷

۱۰ ۹۹ و ۱۰۰ و ۱۰۱ و ۱۰۲ و ۱۰۳ و ۱۰۴ و ۱۰۵ ÷

جوابات

۱ ۹۰ ÷ ۵ ۵۳۱ ÷ ۹ ۱۵۶۵ ÷
۲ ۴۸۴ ÷ ۶ ۷۷۴ ÷ ۱۰ ۷۱۴ ÷
۳ ۱۹۸ ÷ ۷ ۷۷۷ ÷
۴ ۸۹۱ ÷ ۸ ۱۰۶۵ ÷

عبارتی سوالات

۱ ایک مدرسے میں ۱۲ اُستاد ہیں - اور ہر ایک کو

۲۵ روپے ماہوار تنخواہ مِلتی ہے - تو کُل ماہواری تنخواہ کیا ہوئی ؟

۲ ایک باغ میں ۴ قطاریں باداموں کے درختوں کی ہیں - ہر ایک قطار میں ۱۲ درخت ہیں - اور ہر ایک درخت میں ۵۰ بادام لگے ہوئے ہیں - تو کُل بادام کِتنے ہوئے ؟

۳ مدن گوپال نے ایک پیسہ فی انار کے حساب سے ۶۰ انار خریدے - اور ۳ پیسے فی تربوز کے حساب سے ۵ تربوز خریدے - بتاؤ اُس نے کِتنے پیسے خرچ کئے ؟

۴ برج لال ۱۰۸ دُکانوں کا مالک ہے - ہر ایک دُکان کا ماہواری کرایہ ۱۳ روپے ہے - اور ایک روپیہ ماہوار مرمّت وغیرہ پر خرچ آتا ہے - بتاؤ اُس کی ماہواری بچت کیا ہے ؟

۵ ۱۲ اور ۸ کے حاصِلِ جمع اور حاصِلِ ضرب میں کیا فرق ہے ؟

۶ ۷۴ اور ۵۳ کے حاصِلِ جمع اور حاصِلِ تفریق کو ضرب دو +

۷ ایک کتاب کے ۲۵ صفحے ہیں - ہر ایک صفحے میں
۱۰ سطریں - ہر سطر میں ۸ لفظ ہیں - تو بتاؤ
کتاب میں کُل کتنے لفظ ہوئے ؟

۸ ایک جماعت میں ۱۰ لڑکے ہیں - تین لڑکے آٹھ آٹھ
سال کے ہیں - باقی سب دس دس سال کے - تو
کُل لڑکوں کی عمروں کا مجموعہ بتاؤ ؟

۹ ایک گھوڑا ایک دن میں ۲ سیر دانہ کھاتا ہے -
تو بتاؤ ۸ گھوڑے ۹ دن میں کتنا دانہ کھائینگے ؟

۱۰ ایک آدمی نے ۸ گائیں بحساب ۲۵ روپئے فی گائے
خریدیں - اور ۱۴ بھیڑیں بحساب ۶ روپئے فی بھیڑ -
بتاؤ گایوں پر بھیڑوں سے کتنا روپیہ زیادہ
خرچ ہُوا ؟

۱۱ ایک پٹھان میوہ فروش کے پاس ۲۵ پٹاریاں
انگوروں کی تھیں - اُس نے ۱۲ پٹاریاں ۴ آنے
فی پٹاری کے حساب سے بیچیں - اور باقی ۳ آنے
فی پٹاری کے حساب سے - بتاؤ اُس کو کتنے آنے
وصول ہوئے ؟

۱۲ ایک آنے کے ۴ پیسے ہوتے ہیں - تو آدھ سیر کے

سوال میں بتاؤ۔ کتنے پیسے پٹھان کو ملے ؟

۱۳ ایک آدمی نے ۸ گھوڑے ۳۷ روپئے فی گھوڑے کے حساب سے خریدے۔ اور ایک مہینے کے بعد سارے گھوڑے بیچ ڈالے۔ اگر ایک گھوڑے کا ماہواری خرچ ۷ روپئے ہو۔ تو دریافت کرو۔ کہ اُس کا کتنا روپیہ گھوڑوں پر خرچ ہُوا ؟

۱۴ رستم خاں نے ۱۵ گھوڑے ۵۹ روپئے فی گھوڑے کے حساب سے خریدے۔ اور سارے گھوڑے اُسی وقت ۱۰۰۰ روپئے کو فروخت کر ڈالے۔ اُس کو کیا نفع ہُوا ؟

۱۵ ۲۵ تھیلیوں میں روپئے بھرے ہُوئے ہیں۔ اور ہر ایک تھیلی میں ۱۰۰۵ روپئے ہیں۔ تو سب تھیلیوں میں کتنے روپئے ہُوئے ؟

۱۶ میں نے ۱۶ کتابیں ۷ آنے فی کتاب کے حساب سے خریدیں۔ اور ۹ آنے کے حساب سے بیچ ڈالیں۔ بتاؤ۔ میں نے کتنے آنے کمائے ؟

۱۷ رام رتن کے پاس ۱۰۰ لڈو تھے۔ اُس نے ۱۸ لڑکوں کو پانچ پانچ لڈو دیئے۔ بتاؤ اُس کے پاس

کتنے لڈو بچے ؟

۱۸ انسپکٹر صاحب نے ۲۵ لڑکوں کی ایک جماعت کا امتحان لیا - اور بڑے خوش ہوئے - اُنھوں نے پہلے ۵ لڑکوں کو ۳ آنے فی لڑکا اِنعام دیا - اور باقی کو فی لڑکا ۲ آنے - تو کُل کتنے آنے اِنعام میں دیئے گئے ؟

۱۹ مَیں نے ۱۲۳ تھان کپڑے کے ۱۲ روپے فی تھان کے بھاؤ سے خریدے - کُل کتنا روپیہ خرچ ہُوا ؟

۲۰ ایک ٹرین میں ۱۹ مال گاڑیاں ہیں - اَور ہر ایک گاڑی میں ۲۱۱ من مال لدا ہُوا ہے - تو بتاؤ ساری ٹرین میں کتنے من مال لدا ہُوا ہے ؟

۲۱ ایک آنے کے ۶ رنگترے آتے ہیں - تو ۱۵ آنے کے کتنے آئینگے ؟

۲۲ ایک آنے کا ۷ سیر بھوسہ آتا ہے - تو ۱۱۲ آنے کا کتنا آئیگا ؟

۲۳ ۹ بکریوں اَور ۱۵ مُرغیوں کی کتنی ٹانگیں ہوتی ہیں ؟

۲۴ ایک گھنٹے میں ۶۰ منٹ اَور ایک منٹ میں

۶۰ سکنڈ ہوتے ہیں۔ تو بتاؤ ۹ گھنٹوں میں کتنے
سکنڈ ہوئے؟

۲۵ ایک من میں ۴۰ سیر۔ ایک سیر میں ۱۶ چھٹانکیں
ہوتی ہیں۔ تو ۲ من میں کتنی چھٹانکیں ہوئیں؟

۲۶ کدار ناتھ کے پاس ۳ قلمیں ہیں۔ پران ناتھ کے
پاس اُس سے پچگنی۔ اور دینا ناتھ کے پاس
کدار ناتھ سے دُگنی قلمیں ہیں۔ تو بتاؤ کہ تینوں
کے پاس کتنی قلمیں ہوئیں؟

۲۷ میرے پاس کچھ پیسے تھے۔ میں نے ۱۵ لڑکوں کو
تین تین پیسے دئے۔ ۱۲ کو دو دو پیسے۔ اور میرے
پاس ۷ پیسے بچ رہے۔ بتاؤ میرے پاس کتنے
پیسے تھے؟

۲۸ مول چند کے پاس ۱۰۹ بیر تھے۔ اُس نے ۲۵
دولت رام کو دئے۔ ۲۴ پریم لال کو۔ اور ۷ لڑکوں
میں سے ہر ایک کو آٹھ آٹھ دئے۔ بتاؤ اُس کے
پاس باقی کتنے بیر رہے؟

۲۹ ۳ کے ۱۳ گنے اور ۹ کے ۵ گنے میں کیا فرق
ہے؟

۳۰ ۱۸ اور ۱۷ کے مجموعے کو اُن کے فرق میں ضرب دو ؛

۳۱ ۷ اور ۱۱ کے فرق کو اُن کے مجموعے میں ضرب دو ؛

۳۲ ایک پرائمری سکول کی پہلی جماعت میں دس لڑکے ہیں - دوسری میں ۸ - تیسری میں ۶ - چوتھی میں ۴ - پانچویں میں ۳ - پہلی جماعت کی فیس ایک آنہ - دوسری کی ۲ آنے - تیسری کی ۳ آنے - چوتھی کی ۴ آنے - پانچویں کی ۵ آنے ماہوار ہے - تو بتاؤ کُل ماہواری فیس اُس مدرسے کی کتنی ہے ؟

۳۳ میرے پاس ۳ گائیں - ۴ بچھڑے اور ایک گھوڑا ہے - ایک گائے ۱۲ سیر بھوسہ روز کھاتی ہے - بچھڑا ۴ سیر - گھوڑا ۱۰ سیر - بتاؤ میرے ہاں ایک دن میں کتنا بھوسہ لگتا ہے ؟

۳۴ ڈپٹی کمشنر صاحب بہادر کے ڈیرے کی بار برداری کے لئے ۹ اونٹ - ۴ چھکڑے ہیں - اگر ایک اونٹ کا ماہواری خرچ ۷ روپئے اور چھکڑے کا ۹ روپئے ہو -

تو ایک مہینے میں کتنے روپے کا خرچ ہُوا ؟

۳۵ ایک روپے کے ۶۴ پیسے ہوتے ہیں - تو ۱۰۱ روپوں کے کتنے پیسے ہُوئے ؟

۳۶ ایک فوج میں ۹ پلٹنیں ہیں - اگر ایک پلٹن میں ۸۳۱ سپاہی ہوں - تو کُل فوج میں کتنے سپاہی ہونگے ؟

۳۷ ایک درخت کی ۹ ٹہنیاں تھیں - ہر ایک ٹہنی پر ۱۲ چڑیاں بیٹھی تھیں - ایک شکاری نے بندوق ماری - تو ۴۷ مر گئیں - بتاؤ کہ بچ کتنی گئیں ؟

۳۸ ایک ٹرین لاہور سے امرتسر کو چلی - اُس میں ۱۰ گاڑیاں تیسرے درجے کی ہیں - اور ہر ایک گاڑی میں ۸ کمرے ہیں - اور ہر ایک کمرے میں ۹ مُسافر ہیں - اگر ہر ایک کا کرایہ ۶ آنے ہو - تو بتاؤ - اُن گاڑیوں سے کتنے آنے وصول ہُوئے ؟

۳۹ میرے پاس روپوں کی ۲۳ تھیلیاں تھیں - ۱۵ تھیلیوں میں چار چار سَو روپے تھے - باقی میں سات سات سَو - تو میرے پاس کُل کتنا روپیہ تھا ؟

۴۰ ایک مُنشی کی ماہواری تنخواہ ۳۵ روپے ہے - مگر

اُس کا ماہواری خرچ ۲۶ روپئے ہے۔ بتاؤ سال بھر میں کتنے روپئے بچائیگا؟ (ایک سال میں ۱۲ مہینے ہوتے ہیں) +

۴۱ ایک بنئے نے ۲۳۸ من گیہوں ۲ روپئے من کے حساب سے خریدے۔ اور ۵۰۰ روپئے کو فروخت کر ڈالے۔ اُس کو کیا نفع ہوا؟

۴۲ میں نے رحیم بخش درزی سے ۱۵ کُرتے۔ ۱۲ پائجامے اور ۵ کوٹ سلوائے۔ اگر کُرتے کی سلائی ۲ آنے۔ پائجامے کی ۳ آنے۔ کوٹ کی ۸ آنے ہو۔ تو کتنے آنے دینے چاہئیں؟

۴۳ رادھا کشن کے پاس ۷۰ روپئے تھے۔ اُس نے ۱۰ روپئے تو اپنی بہن کو دئے۔ اور اپنے ۴ لڑکوں میں سے ہر ایک کو ۹ روپئے دئے۔ باقی اُس کے پاس کتنے روپئے بچے؟

۴۴ ایک گاؤں کے باہر ایک کُنواں تھا۔ ۲۷ عورتیں روز مرہ اُس پر پانی بھرنے کے لئے صُبح شام جاتی ہیں۔ ہر ایک عورت ایک دفعہ تین گھڑے نکال کر لے جاتی ہے۔ بتاؤ ۵ دن میں اُس کُوئیں

سے کتنے گھڑے پانی کے نکلینگے ✦

۴۵ عزیزُ الدّین اور مُحمّد بخش ایک ہی وقت لاہور سے پیدل روانہ ہُوئے۔ عزیزُ الدّین امرِتسر کی طرف۔ مُحمّد بخش مُلتان کی طرف۔ اگر عزیزُ الدّین ایک گھنٹے میں ۵ میل چلتا ہے۔ اور مُحمّد بخش ۴ میل۔ تو بتاؤ کہ ۹ گھنٹے کے بعد اُن میں کتنا فاصلہ ہو جائیگا ؟

۴۶ جمعیّت رائے نے ۱۲۰ من گیہوں ۲ روپے من کے حساب سے خریدے۔ اور ۲۰۸ من چنے ۳ روپے من کے حساب سے خریدے۔ تو بتاؤ اُس نے کُل مال کتنے روپے کا خریدا ؟

۴۷ رام داس نے ۱۶ تھان ململ کے ۳ روپے فی تھان کے حساب سے خریدے۔ اور ہری چند نے ۱۴ تھان خاصے کے ۴ روپے تھان کے حساب سے۔ دونو نے اپنا مال بدل لیا۔ بتاؤ کون دُوسرے کو کتنے روپے دے۔ تا کہ کسی کو نُقصان نہ رہے ؟

۴۸ ایک عمارت پر ۶ معمار۔ ۲ بڑھئی ۔ ۳ مزدور

لگے ہُوئے ہیں۔ ایک معمار کی ایک دِن کی مزدُوری ۶ آنے ہے۔ بڑھئی کی ۷ آنے۔ مزدُور کی ۳ آنے۔ بتاؤ اُن سب کی ۲ دِن کی مزدُوری کیا ہوگی ؟

۴۹ ایک شخص کے پاس ۳۹۵۰ روپے تھے۔ اُس نے اپنے بیٹے کی شادی میں ۱۷۵۰ روپے خرچ کر دئے۔ اُس کی ۳ لڑکیاں تھیں۔ ہر ایک کو اُس نے ۷۰۰ روپے دے دِئے۔ بتاؤ اُس کے پاس کِتنے روپے رہ گئے ؟

۵۰ بتاؤ۔ کہ ایک بجے سے لے کر ۱۱ بجے تک ایک گھڑی جو صِرف گھنٹے بجاتی ہے۔ کِتنی دفعہ بجیگی ؟

۵۱ ۷ لڑکے برف کی قُلفیاں کھانے بیٹھے۔ پہلے نے ایک قُلفی کھائی۔ دُوسرے نے ۲۔ تیسرے نے ۳۔ چوتھے نے ۴۔ اِسی حساب سے ساتوں نے کھائیں۔ جِتنی قُلفیاں اِن لڑکوں نے کھائیں۔ اُتنی ہی بیچنے والے کے پاس اَور تھیں۔ تو بتاؤ بیچنے والے کے پاس کُل قُلفیاں کِتنی تھیں ؟

۵۲ میں نے ۸۲ تولے سونے کا کُچھ زیور بنوایا۔ ایک تولے سونے کی قیمت ۲۵ روپے۔ اَور گھڑائی ۵ روپے

فی تولہ ہے۔ تو کُل کیا خرچ ہُوا ؟

۵۳ عُمر بخش۔ رحیم بخش اور محمّد علی ایک آموں کے باغ میں جا نکلے۔ عُمر بخش نے ۷ آم کھائے۔ رحیم بخش نے اُس سے دُگنے۔ اور محمّد علی نے دونو کے برابر کھائے۔ اگر ایک آم کی قیمت ایک پَیسہ ہو۔ تو بتاؤ اُن تینوں نے مِلکر کتنے پَیسے کے آم کھائے ؟

۵۴ ایک حَوض پانی سے لبالب بھرا ہُوا ہے۔ اُس کی دو ٹونٹیاں ہَیں۔ ایک ٹونٹی سے ایک مِنٹ میں ۱۲ ڈول۔ دُوسری سے ۱۴ ڈول نِکلتے ہَیں۔ اور سارا حَوض ۱۶ مِنٹ میں خالی ہو جاتا ہے۔ بتاؤ اُس حَوض میں کِتنے ڈول پانی آتا ہے ؟

۵۵ ایک موتی کی قیمت ۸۲ روپے ہے۔ بتاؤ اُس جیسے ۲۱ موتیوں کی کیا قیمت ہوگی ؟

جوابات

۱ ۳۰۰ روپے +	۶ ۶۰۰ +
۲ ۲۴۰۰ بادام +	۷ ۲۰۰۰ الفاظ +
۳ ۲۱ پَیسے +	۸ ۹۴ سال +
۴ ۱۲۹۶ روپے +	۹ ۱۴۴ سیر +
۵ ۷۶ +	۱۰ ۱۰۴ روپے +

۱۱ ۸۷ آنے ÷
۱۲ ۳۴۸ پیسے ÷
۱۳ ۳۵۲ روپے ÷
۱۴ ۱۷۵ روپے ÷
۱۵ ۲۵۱۲۵ روپے ÷
۱۶ ۳۲ آنے ÷
۱۷ ۱۰ لڈو ÷
۱۸ ۵۵ آنے ÷
۱۹ ۲۵۸۳ روپے ÷
۲۰ ۴۰۰۹ من ÷
۲۱ ۹۰ رنگترے ÷
۲۲ ۷۸۴ سیر ÷
۲۳ ۶۶ ٹانگیں ÷
۲۴ ۳۲۴۰۰ سکنڈ ÷
۲۵ ۱۲۸۰ چھٹانکیں ÷
۲۶ ۲۴ قلمیں ÷
۲۷ ۷۶ پیسے ÷
۲۸ ۴ سیر ÷
۲۹ ۶ ÷
۳۰ ۳۵ ÷
۳۱ ۷۲ ÷
۳۲ ۷۵ آنے ÷
۳۳ ۶۲ سیر ÷

۳۴ ۹۹ روپے ÷
۳۵ ۶۴۶۴ پیسے ÷
۳۶ ۷۴۷۹ سپاہی ÷
۳۷ ۷۰ چڑیاں ÷
۳۸ ۴۳۲۰ آنے ÷
۳۹ ۱۱۶۰۰ روپے ÷
۴۰ ۱۰۸ روپے ÷
۴۱ ۲۴ روپے ÷
۴۲ ۱۰۶ آنے ÷
۴۳ ۲۴ روپے ÷
۴۴ ۸۱۰ گھڑے ÷
۴۵ ۸۱ بیل ÷
۴۶ ۸۶۴ روپے ÷
۴۷ رامداس ہریچند کو ۸ روپے دے ÷
۴۸ ۱۱۸ آنے ÷
۴۹ ۱۰۰ روپے ÷
۵۰ ۶۶ دفعہ ÷
۵۱ ۵۶ قفلیاں ÷
۵۲ ۲۴۶۰ روپے ÷
۵۳ ۴۲ پیسے ÷
۵۴ ۴۱۶ ڈول ÷
۵۵ ۱۷۲۲ روپے ÷

تقسیم

تقسیم ضرب کا اُلٹ ہے - ایک ہی عدد کو کئی بار جمع کرنے کو ضرب کہتے ہیں - مگر ایک ہی عدد کو کسی بڑے عدد میں سے کئی بار گھٹانے کا نام تقسیم ہے - اِس لئے جو پہاڑے ضرب کے مُتعلِّق درج کئے گئے ہیں - وُہی اُلٹ کر تقسیم میں برتے جاتے ہیں - نمُونے کے طَور پر صِرف ۵ کا پہاڑہ نیچے لِکھّا جاتا ہے - مُدرِّس کو چاہیئے - کہ باقی پہاڑے مشق کے طَور پر لڑکوں سے خُود نِکلوائے :—

۵ پر ۵ بٹے تو حاصِل ہوا ایک	۵ پر ۳۰ بٹے تو حاصِل ہوئے ۶
۵ پر ۱۰ بٹے تو حاصِل ہوئے ۲	۵ 〃 ۳۵ 〃 〃 ۷
۵ 〃 ۱۵ 〃 〃 ۳	۵ 〃 ۴۰ 〃 〃 ۸
۵ 〃 ۲۰ 〃 〃 ۴	۵ 〃 ۴۵ 〃 〃 ۹
۵ 〃 ۲۵ 〃 〃 ۵	۵ 〃 ۵۰ 〃 〃 ۱۰

جب پہاڑوں کی مشق بخُوبی ہو جائے - تو بچّوں کو

اِن اُصُول سے بخُوبی واقِف ہونا چاہئے :۔

اوّل جب باقی نہ بچے ۔تو

(ا) مقسُوم علیہ × خارِج قِسمت = مقسُوم ٭

(ب) مقسُوم ÷ خارِج قِسمت = مقسُوم علیہ ٭

دوم جب باقی بچے ۔تو

(ا) مقسُوم علیہ × خارِج قِسمت + باقی = مقسُوم ٭

(ب) مقسُوم ۔ باقی ÷ خارِج قِسمت = مقسُوم علیہ ٭

چند ایسے آسان سوالات جِن کے حل کرنے میں یہ اُصُول اِستِعمال ہونگے ۔لِکھّے جاتے ہیں ٭

مشقی سوالات

اوّل (۱)

۱ وُہ کونسا عدد ہے ۔کہ اگر اُس کو ۳ پر تقسیم کریں۔ تو خارِجِ قِسمت ۹ ہو ؟

۲ مقسُوم علیہ ۵ اور خارِجِ قِسمت ۹ ہے ۔ مقسُوم بتاؤ ٭

۳ ایسا عدد دریافت کرو ۔کہ اگر اُس کو ۷ پر تقسیم کریں ۔تو خارِجِ قِسمت ۸ ہو ٭

۴ مقسوم علیہ ۲۸ اور خارج قسمت ۵ ہے۔ مقسوم کیا ہوگا؟

۵ وہ کونسا عدد ہے۔ کہ اگر ۱۸ پر تقسیم کریں ۔ تو خارج قسمت ۵ ہو؟

۶ مقسوم علیہ ۳۲ اور خارج قسمت ۴ ہے۔ مقسوم دریافت کرو۔

۷ ۴۸ کو ۳ پر تقسیم کریں ۔ تو خارج قسمت کیا ہوگا؟

۸ اِن سوالوں میں مقسوم دریافت کرو:-

(۱)	مقسوم علیہ	۷۵	اور	خارج قسمت	۳	۔
(۲)	〃	۹۶	〃	〃	۶	۔
(۳)	〃	۸۴	〃	〃	۷	۔
(۴)	〃	۱۲۸	〃	〃	۸	۔
(۵)	〃	۹۱	〃	〃	۷	۔
(۶)	〃	۱۳۵	〃	〃	۹	۔
(۷)	〃	۱۲۱	〃	〃	۱۱	۔
(۸)	〃	۱۲۷	〃	〃	۱۳	۔
(۹)	〃	۱۴۴	〃	〃	۱۲	۔
(۱۰)	〃	۱۲۴	〃	〃	۱۴	۔

اوّل (ب)

۱ ایک شخص کے پاس ۱۸۰ بیر تھے - اُس نے چند لڑکوں کو برابر برابر اِس طرح بانٹے - کہ ہر ایک کو ۳۶ بیر ملے - لڑکوں کی تعداد دریافت کرو ۔

۲ میرے ایک کوٹ میں ۳ گز نَین سُکھ لگتا ہے - تو بتاؤ - کہ ۳۹ گز نَین سُکھ میں میرے کتنے کوٹ بنینگے ؟

۳ وُہ کونسا عدد ہے جو ۴۸ میں سے برابر ۴ دفعہ جاتا ہے ؟

۴	"	"	۷۵	"	۵	"	؟
۵	"	"	۴۲	"	۳	"	؟
۶	"	"	۲۸	"	۴	"	؟
۷	"	"	۵۵	"	۱۱	"	؟
۸	"	"	۳۵	"	۷	"	؟
۹	"	"	۹۶	"	۸	"	؟
۱۰	"	"	۱۹۲	"	۱۲	"	؟

۱۱ مَیں نے ۸۱ روٹیاں فقیروں کو تقسیم کیں - ہر ایک کو تین تین ملیں - فقیر کتنے تھے ؟

۱۲ مَیں نے ۱۵ آنے کے ۵ آم خریدے - ایک آم کی

کیا قیمت ہوئی؟

۱۳ ایک سوداگر نے ۱۲۸ روپے کے ۶۴ جوڑے جوتیوں کے خریدے۔ ایک جوڑے کی کیا قیمت ہوئی؟

۱۴ ایک انار کی قیمت ۳ پیسے ہے۔ تو ۲۴ پیسوں کے کتنے انار آئینگے؟

۱۵ کاغذ کے ایک دستے کی قیمت ۲ آنے ہے۔ تو ۱۴ آنے کے کتنے دستے آئینگے؟

۱۶ موہن لال نے ایک کتاب کی ۱۴ کاپیاں لال چند سے ۸۴ روپے کی خریدیں۔ ایک کاپی کی قیمت دریافت کرو۔

۱۷ ۶ آدمیوں کا ایک مہینے کا خرچ ۷۲ روپے ہوا۔ بتاؤ ہر ایک کو کیا دینا پڑا؟

۱۸ مول چند نے ایک نیا مکان بنوایا۔ اور ۵ روپے فی چوکھٹ کا ٹھیکہ دیا۔ جب مکان بن چکا۔ تو ٹھیکہ دار کے ۲۲۵ روپے دینے نکلے۔ بتاؤ مکان میں کتنے دروازے تھے؟

۱۹ میں نے اور میرے بھائی نے برابر برابر قلفیاں کھائیں۔ جب کھا چکے۔ تو برف والے کو ایک روپیہ

دِیا۔ دریافت کرو۔کہ ہم نے کتنی کتنی کھائیں۔ جب ایک قُلفی کی قیمت ۲ آنے ہے (ایک روپیہ = ۱۶ آنے) ✣

۲۰ ایک مزدور کی ایک دن کی مزدوری ۳ آنے تھی۔ اُس کو موقوف کرنے کے وقت ۱۵ آنے دِئے گئے۔ دریافت کرو۔کہ اُس نے کتنے دِن کام کیا؟

دوم (۱)

۱ اِن سوالوں میں مقسوم علیہ۔ خارجِ قسمت اور باقی معلوم ہے۔ مقسوم بتاؤ:۔

(۱) مقسوم علیہ ۷ خارجِ قسمت ۱۲ باقی ۳ ✣

(۲) ״ ۹ ״ ۸ ״ ۵ ✣

(۳) ״ ۱۲ ״ ۹ ״ ۴ ✣

(۴) ״ ۸ ״ ۱۳ ״ ۷ ✣

(۵) ״ ۱۳ ״ ۹ ״ ۳ ✣

(۶) ״ ۱۵ ״ ۸ ״ ۵ ✣

۲ وہ کونسی رقم ہے۔کہ اگر اُسے ۹ پر تقسیم کریں۔ تو ۴ خارجِ قسمت نکلے۔ اور ۳ باقی بچیں؟

۳ وہ کونسا عدد ہے۔کہ اگر اُس کو ۱۲ پر تقسیم

کریں - تو خارج قسمت ۵ اور باقی ۴ بچیں ؟

۴ کتنا روپیہ ۱۲ آدمیوں کو تقسیم کریں - کہ ہر ایک کو نو نو روپے ملیں - اور باقی ۴ روپے بچ رہیں ؟

۵ کتنے آم ۱۵ لڑکوں کو بانٹیں - کہ ہر ایک لڑکے کو سات سات آم ملیں - اور ۲ آم باقی بچ جائیں ؟

۶ وہ کونسی رقم ہے - کہ اگر اس میں سے اٹھارہ اٹھارہ کرکے ۹ تھیلیوں میں ڈالیں - تو باقی ۸ روپے بچ رہیں ؟

۷ ایک شخص نے کچھ لڈو ۱۲ لڑکوں کو تقسیم کئے - ہر ایک کو پانچ پانچ لڈو ملے - اور آخر میں ۳ لڈو بچ رہے - تو کل کتنے لڈو تھے ؟

۸ میرے پاس کچھ روٹیاں تھیں - میں نے ۱۵ فقیروں میں سے ہر ایک کو تین تین روٹیاں دیں - اور ایک روٹی باقی بچ رہی - تو کل روٹیاں میرے پاس کتنی تھیں ؟

۹ ایک پلٹن ۵ قطاروں میں کھڑی کی گئی - ہر قطار میں ۱۱۲ سپاہی آئے - اور ۱۰ سپاہی باقی بچ رہے - تو کل پلٹن میں کتنے سپاہی تھے ؟

۱۰ مَیں نے ایک باغیچے میں سے ۸ درخت کاٹ ڈالے۔ تو باقی چودہ چودہ درختوں کی ۹ قطاریں رہ گئیں۔ بتاؤ باغیچے میں کُل درخت کتنے تھے ؟

دوم (ب)

۱ اِن سوالوں میں مقسوم - باقی - خارجِ قسمت معلوم ہے - مقسوم علیہ بتاؤ -

(۱)	مقسوم ۷۵		باقی ۳		خارجِ قسمت ۱۲	؛
(۲)	״	۸۷	״	۶	״	۹ ؛
(۳)	״	۹۱	״	۳	״	۱۱ ؛
(۴)	״	۶۷	״	۴	״	۷ ؛
(۵)	״	۵۸	״	۲	״	۱۴ ؛
(۶)	״	۸۵	״	۵	״	۸ ؛

۲ ۷۰ کو کتنے پر تقسیم کریں - کہ خارجِ قسمت ۱۱ نکلے - اور باقی ۴ رہیں ؟

۳ ۸۵ کو کتنے پر تقسیم کریں - کہ خارجِ قسمت ۱۲ اور باقی ۱ ہو ؟

۴ ۳۷ لڑکے چند قطاروں میں کھڑے کئے گئے - ہر قطار میں سات سات لڑکے کھڑے ہوئے - اور

۲ لڑکے باقی بچ رہے۔ تو کُل کِتنی قطاریں تِھیں؟

۵ ۵۰ امرود لڑکوں کو دِئے گئے۔ تو ہر ایک کو چار چار امرود ملے۔ اور ۲ امرود باقی بچ رہے۔ تو بتاؤ کِتنے لڑکے تھے؟

۶ ۱۵۲ روپے تھیلیوں میں ڈالے گئے۔ ہر ایک تھیلی میں بارہ بارہ روپے تھے۔ اور ۸ روپے باقی بچ رہے۔ تو کُل کِتنی تھیلیاں تِھیں؟

۷ ۶۵ آم ٹوکرے میں سے نِکال کر ٹوکریوں میں ڈالے گئے۔ ہر ایک ٹوکری میں پندرہ پندرہ آم آئے۔ اور ۵ آم باقی بچ رہے۔ تو کُل ٹوکریاں کِتنی تِھیں؟

۸ ۷۵ لڑکے ۶ قطاروں میں کھڑے تھے۔ اور ۳ لڑکے الگ بیٹھے تھے۔ تو بتاؤ ہر ایک قطار میں کِتنے لڑکے تھے؟

۹ ۸۶ روپے ۸ آدمیوں کو بانٹے گئے۔ تو ۶ روپے باقی بچ رہے۔ بتاؤ ہر ایک کو کیا کیا مِلا؟

۱۰ ۴۶ انار ۷ لڑکوں کو تقسیم کِئے گئے۔ اور ۴ انار باقی بچ رہے۔ تو ہر ایک لڑکے کو کِتنے انار ملے؟

تقسیم کے متفرق سوالات

۱ اِن کو حل کرو۔

(۱) ۱۵۳ ÷ ۵ +

(۲) ۱۹۲ ÷ ۵ +

(۳) ۱۷۹ ÷ ۵ +

(۴) ۲۲۷ ÷ ۵ +

(۵) ۴۳۸ ÷ ۵ +

(۶) ۳۹۷ ÷ ۵ +

۲ ۲۵۲ لڑکے برابر ۵ قطاروں میں کھڑے کِئے گئے۔ تو ہر ایک قطار میں کِتنے کِتنے لڑکے تھے۔ اَور کِتنے لڑکے باقی بچ رہے؟

۳ ۱۲۷ روپوں میں سے ۵ تھیلیوں میں برابر برابر روپے ڈالے گئے۔ تو ہر ایک تھیلی میں کِتنے کِتنے روپے آئے اَور کِتنے روپے باقی بچ رہے؟

۴ ۲۳۴ من اسباب میں سے ۵ چھکڑوں پر برابر برابر اسباب لادا گیا۔ تو ہر ایک پر کِتنا کِتنا اسباب لدا۔ اَور کِتنا اسباب باقی بچ رہا؟

۵ ۱۲۷ لڑکوں کی ایک جماعت کے ۵ فریق بنائے گئے۔

اور ہر ایک فریق میں برابر لڑکے رکھّے - تو بتاؤ
کتنے کتنے لڑکے ہر فریق میں رکھّے گئے - اور باقی
کتنے لڑکے بچے ؟

۶ ایک گاؤں میں ۳۲۵ گھر ہیں اور ۵ گلیاں -
اور ہر ایک گلی میں برابر گھر ہیں - تو بتاؤ ہر
گلی میں کتنے کتنے گھر ہیں ؟

۷ ایک سکول کی پانچ جماعتوں میں برابر لڑکے ہیں -
اگر کُل لڑکے ۴۲۰ ہوں - تو بتاؤ ہر ایک جماعت
میں کتنے لڑکے ہونگے ؟

۸ ایک شہر میں پانچ بازار ہیں - اور ہر بازار میں
برابر دوکانیں ہیں - اگر کُل شہر میں ۲۸۰
دوکانیں ہوں - تو ہر بازار میں کتنی کتنی دوکانیں
ہونگی ؟

۹ ۱۲۳ روپے ۵ آدمیوں کو برابر برابر بانٹے جائیں -
تو کتنے روپے ہر ایک آدمی کے حصّے میں آئینگے -
اور کتنے باقی بچ رہینگے ؟

۱۰ ۳۲۶ کو ۵ پر تقسیم کریں - تو خارج قسمت کیا
ہوگی - اور باقی کیا بچیگا ؟

جوابات

اوّل (ا)

١ ٢٧ ÷ ٥ ٩٠ ÷ ٨ (٢) ٥٧٦ ÷ ٨ (٦) ١٢١٥ ÷ ٨ (١٠) ١٧٣٦ ÷

٢ ٤٥ ÷ ٦ ١٢٨ ÷ (٣) ٥٨٨ ÷ (٧) ١٣٣١ ÷

٣ ٥٦ ÷ ٧ ١٦ ÷ (٤) ١٠٢٤ ÷ (٨) ١٦٥١ ÷

٤ ١٤٠ ÷ ٨ (١) ٢٢٥ ÷ (٥) ٦٣٧ ÷ (٩) ١٧٢٨ ÷

اوّل (ب)

١ ٥ لڑکے ÷ ٦ ٧ ÷ ١١ ٢٧ فقیر ÷ ١٦ ٦ روپے ÷

٢ ١٣ کوٹ ÷ ٧ ٥ ÷ ١٢ ٣ آنے ÷ ١٧ ١٢ روپے ÷

٣ ١٢ ÷ ٨ ٥ ÷ ١٣ ٢ روپے ÷ ١٨ ٤٥ دروازے ÷

٤ ١٥ ÷ ٩ ١٢ ÷ ١٤ ٨ انار ÷ ١٩ چار چار قفلیاں ÷

٥ ١٤ ÷ ١٠ ١٦ ÷ ١٥ ٧ دستے ÷ ٢٠ ٥ دِن ÷

دُوم (ا)

ا (١) ٨٧ ÷ ١ (٥) ١٢٠ ÷ ٤ ١١٢ روپے ÷ ٨ ٤٦ روٹیاں ÷

(٢) ٧٧ ÷ (٦) ١٢٥ ÷ ٥ ١٠٧ آم ÷ ٩ ٥٧٠ سپاہی ÷

(٣) ١١٢ ÷ ٢ ٣٩ ÷ ٦ ١٧٠ روپے ÷ ١٠ ١٣٤ درخت ÷

(٤) ١١١ ÷ ٣ ٦٤ ÷ ٧ ٦٣ لڈو ÷

دُوم (ب)

ا (١) ٦ ÷ ١ (٥) ٤ ÷ ٤ ٥ قطاریں ÷ ٨ ١٢ لڑکے

(٢) ٩ ÷ (٦) ١٠ ÷ ٥ ١٢ لڑکے ÷ ٩ ١٠ روپے

(٣) ٨ ÷ ٢ ٦ ÷ ٦ ١٢ تھیلیاں ÷ ١٠ ٦ انار ÷

(٤) (٩) ÷ ٣ ٧ ÷ ٧ ٤ ٹوکریاں ÷

تقسیم کے متفرق سوالات کے جوابات

۱ (۱) ۳۰ باقی ۳ ÷
(۲) ۳۸ باقی ۲ ÷
(۳) ۳۵ باقی ۴ ÷
(۴) ۴۵ باقی ۲ ÷
(۵) ۸۷ باقی ۳ ÷
(۶) ۷۹ باقی ۲ ÷
۲ پچاس پچاس لڑکے اور باقی ۲ لڑکے ÷
۳ پچیس پچیس روپے اور باقی ۲ روپے ÷
۴ چھیالیس چھیالیس من اور باقی ۴ من ÷
۵ پچیس پچیس لڑکے اور باقی ۲ لڑکے ÷
۶ پینسٹھ پینسٹھ گھر ÷
۷ ۸۴ لڑکے فی جماعت ÷
۸ چھپن چھپن دکانیں ÷
۹ چوبیس چوبیس روپے اور باقی ۳ روپے ÷
۱۰ ۹۵ باقی ایک ÷

خاص عددوں کی ضرب

قاعدہ ۱۔ اگر کسی عدد کو ۲۵ میں ضرب دینا ہو۔ تو اس کو ۱۰۰ میں ضرب دیکر ۴ پر تقسیم کرو۔ یا مختصر طور پر یوں کہو۔ کہ دو صفر بڑھا کر ۴ پر تقسیم کرو ÷

مثلاً ۱۲۸ × ۲۵ = ۱۲۸۰۰ ÷ ۴
= ۳۲۰۰

یہی نتیجہ معمولی طور پر ضرب دینے سے حاصل ہوتا ہے۔ اس کی وجہ یہ ہے۔ پچیس ۱۰۰ کا چوتھا حصہ ہے ÷

سوالات

۱ اگر ایک روپے کے ۲۵ سیب آئیں۔ تو ۳۲ روپے کے کتنے سیب آئینگے ؟

۲ ایک کتاب کے ۱۶۸ صفحے ہیں۔ ہر ایک صفحے میں ۲۵ سطریں ہیں۔ تو بتاؤ کُل کتاب میں کتنی سطریں ہیں ؟

۳ اگر ایک گاڑی کا پہیّہ ایک منٹ میں ۲۵ چکّر کھائے۔ تو بتاؤ دو گھنٹے میں کتنے چکّر کھائیگا ؟
(۶۰ منٹ کا ایک گھنٹہ ہوتا ہے) +

۴ ایک جماعت میں ۳۶ لڑکے ہیں۔ اگر ہر ایک کو ۲۵ بیر دیں۔ تو سب کو کتنے بیر دینے ہونگے ؟

۵ ایک مکان کے کُل ۲۸ دروازے ہیں۔ ہر ایک دروازے میں ۲۵ کیلیں لگی ہیں۔ تو بتاؤ کُل دروازوں میں کتنی کیلیں ہیں ؟

۶ ایک دربار میں کُرسیوں کی ۱۸ قطاریں ہیں۔ ہر ایک قطار میں ۲۵ کُرسیاں ہیں۔ کُل کُرسیوں کی تعداد بتاؤ ؟

۷ اگر ہر ایک فقیر کو ۲۵ کوڑیاں دیں۔ تو ۶۵ فقیروں کو دینے کے لئے کتنی کوڑیاں چاہئیں ؟

۸ دیوار کے ایک ردّے میں ۲۵ اینٹیں لگتی ہیں۔ تو بتاؤ ۷۳ ردّوں میں کتنی اینٹیں لگینگی ؟

۹ اگر ۲۵ پھول پروکر ایک ہار بنائیں۔ تو ایسے ۴۶ ہار بنانے کے لئے کتنے پھول چاہئیں ؟

۱۰ میں اور میرا بھائی بازار میں اخروٹ خریدنے گئے۔ میرے پاس ۷ آنے کے پیسے تھے۔ اور میرے بھائی کے پاس ۱۴ آنے کے۔ اگر ایک آنے کے ۲۵ اخروٹ ملیں۔ تو بتاؤ ہم دونو کو کُل کتنے اخروٹ ملینگے ؟

جوابات

۱ ۸۰۰ سیب +	۶ ۴۵۰ گڑیاں +
۲ ۴۲۰۰ سطریں +	۷ ۱۶۲۵ کوڑیاں +
۳ ۳۰۰۰ چکّر +	۸ ۱۸۲۵ اینٹیں +
۴ ۹۰۰ بیر +	۹ ۱۱۵۰ پھول +
۵ ۷۰۰ کیلیں +	۱۰ ۵۲۵ اخروٹ +

قاعدہ ۲۔ اگر کسی عدد کو ۱۲۵ میں ضرب دینا ہو۔

تو ۱۰۰۰ میں ضرب دیکر ۸ پر تقسیم کرو۔ یا مختصر طور پر یُوں کہو۔ کہ تین صفر بڑھا کر ۸ پر تقسیم کرو ؛
مثلاً ۸ ÷ (۱۰۰۰ × ۲۵۶) = ۱۲۵ × ۲۵۶
= ۸ ÷ ۲۵۶۰۰۰
= ۳۲۰۰۰
معمُولی ضرب سے بھی یہی نتیجہ حاصل ہوگا۔ اِس کی وجہ یہ ہے۔ کہ ۱۲۵ ایک ہزار کا آٹھواں حصّہ ہے ؛

سوالات

۱ اگر ایک گدھے پر ۱۲۵ اینٹیں لادیں۔ تو بتاؤ۔ کہ ۳۲ گدھوں پر کتنی اینٹیں لادینگے ؟

۲ ۴۸ ٹوکروں میں برابر برابر سیب ہیں۔ اگر ایک ٹوکرے کے سیب گننے پر ۱۲۵ نکلیں۔ تو کُل ٹوکروں میں کتنے سیب ہونگے ؟

۳ ایک صندُوقچے کے ۵۶ برابر برابر خانے ہیں۔ ہر ایک خانے میں ۱۲۵ روپے آتے ہیں۔ تو بتاؤ صندُوقچے میں کُل روپے کتنے آئینگے ؟

۴ ایک مالا میں ۱۲۵ منکے ہیں۔ تو بتاؤ ۷۲ مالاؤں

میں کتنے مٹکے ہونگے ؟

۵ ایک باغ میں آموں کے درختوں کی ۲۴ قطاریں ہیں۔ ہر ایک قطار میں ۱۲۵ آم کے درخت ہیں۔ تو بتاؤ آموں کے کُل درخت کتنے ہیں ؟

۶ اگر ریل کی ایک گاڑی میں ۱۲۵ آدمی بیٹھیں۔تو ۲۸ گاڑیوں میں کتنے آدمی بیٹھینگے ؟

۷ اگر ایک قطار میں ۱۲۵ گورے کھڑے کئے جائیں۔ تو بتاؤ ۳۶ قطاروں میں کتنے گورے کھڑے ہونگے ؟

۸ اگر ایک روپے کی ۱۲۵ ناشپاتیاں آئیں۔ تو بتاؤ ۴۲ روپے کی کتنی ناشپاتیاں آئینگی ؟

۹ اگر ایک کتاب کے ۱۲۵ ورق ہوں۔ تو بتاؤ اُسی کتاب کی ۵۲ جلدوں میں کتنے ورق ہونگے ؟

۱۰ ایک روپے کے ۶۴ پیسے ہوتے ہیں۔ اور ایک پیسے کے دو دھیلے ہوتے ہیں۔ تو بتاؤ ۲۴ روپے کے کتنے دھیلے آئینگے۔ جبکہ صرّاف ہر ایک روپے میں سے تین دھیلے کاٹ لے ؂

جوابات

۱ ۴۰۰۰ اینٹیں ؂ ۲ ۶۰۰۰ سیب ؂ ۳ ۷۰۰۰ روپے ؂

۴ ۹۰۰۰ ٹکے ÷ ۷ ۴۵۰۰ گورے ÷ ۱۰ ۳۰۰۰ دھیلے ÷
۵ ۳۰۰۰ درخت ÷ ۸ ۵۲۵۰ ناشپاتیاں ÷
۶ ۳۵۰۰ آدمی ÷ ۹ ۶۵۰۰ ورق ÷

خاص عددوں کی تقسیم

قاعدہ ۱- اگر کسی عدد کو ۲۵ پر تقسیم کرنا ہو- تو اُس کا مختصر طریق یہ ہے- کہ ۴ میں ضرب دیکر ۱۰۰ پر تقسیم کرو - مثلاً

۳۲۰۰ ÷ ۲۵ = (۳۲۰۰ × ۴) ÷ ۱۰۰ = ۱۲۸ ÷

۵۵۰ ÷ ۲۵ = (۵۵۰ × ۴) ÷ ۱۰۰ = ۲۲ ÷

سوالات

۱ ایک مدرسے میں ۱۲۲۵ لڑکے ہیں - تو بتاؤ اگر ہر ایک قطار میں ۲۵ لڑکے کھڑے کریں- تو کتنی قطاریں بنینگی ؟

۲ ۳۲۰۰ سیب کتنے کے آئینگے- جبکہ ایک روپے کے ۲۵ سیب ملیں ؟

۳ ایک فوج میں ۳۶ کمپنیاں ہیں۔اور ہر ایک کمپنی میں ۱۰۰ سپاہی۔تو بتاؤ اگر کُل فوج کو پچّیس پچّیس سپاہیوں کی قطاروں میں کھڑا کریں۔تو کُل کتنی قطاریں بنینگی ؟

۴ اگر ایک ململ کا تھان ۲۵ گز کا ہو۔تو ۱۳۰۰ گز ململ کے کتنے تھان بنینگے ؟

۵ اگر ایک دیپ مالا میں پچّیس پچّیس چراغوں کی ایک ایک قطار بنائیں۔تو ۱۲۵۰ چراغوں کی کتنی قطاریں بنینگی ؟

۶ ہمارے پاس ۲۲۲۵ روپے ہیں۔اگر پچّیس پچّیس روپے کی ڈھیریاں لگائیں۔تو کتنی ڈھیریاں لگینگی ؟

۷ اگر پچّیس پچّیس سلیٹ کی پنسلوں کے بنڈل باندھیں۔تو ۱۸۰۰ پنسلوں کے کتنے بنڈل بنینگے ؟

۸ اگر مشق کی کاپی کے ایک صفحے پر ۲۵ لکیریں ہوں۔تو بتاؤ ۱۲۰۰ لکیریں کتنے صفحوں پر ہونگی ؟

۹ ایک تھیٹر (تماشہ گاہ) کی گیلری میں ۲۵ بنچیں ہیں۔اگر کُل بنچوں پر ۵۷۵ آدمیوں کو بٹھایا جائے۔

تو ہر ایک بنچ پر کتنے آدمی بیٹھینگے ؟

١٠ ایک فوج میں ٢٥ من آٹا ہر روز خرچ ہوتا ہے۔ تو بتاؤ ٧٢٥ من آٹا کتنے روز کے لئے کافی ہوگا ؟

جوابات

١ ٤٩ قطاریں ۔ ٤ ٥٢ تھان ۔ ٧ ٧٢ بنڈل ۔ ١٠ ٢٩ روز ۔

٢ ١٢٨ روپے ۔ ٥ ٥٠ قطاریں ۔ ٨ ٤٨ صفحے ۔

٣ ١٤٤ قطاریں ۔ ٦ ٨٩ پیڑیاں ۔ ٩ ٢٣ آدمی ۔

قاعدہ ٢ ۔ کسی عدد کو ١٢٥ پر تقسیم کرنے کا مختصر طریقہ یہ ہے۔ کہ اس کو ٨ میں ضرب دے کر ١٠٠٠ پر تقسیم کرو ۔

مثلاً ٣٢٠٠٠ ÷ ١٢٥ = (٣٢٠٠٠ × ٨) ÷ ١٠٠٠

= ٢٥٦

سوالات

١ رائے میلا رام کے کارخانے میں ١٢٥ من لکڑی روز خرچ ہوتی ہے۔ تو بتاؤ ١٤٠٠٠ من لکڑی کتنے دنوں میں خرچ ہوگی ؟

۲ ایک دیا سلائی کی ڈبیا میں ۱۲۵ دیا سلائیاں ہیں۔ تو ۱۵۰۰۰ دیا سلائیاں کتنی ڈبیوں میں ہونگی؟

۳ ایک بنک میں ۳۶۶۲۵ روپئے درکار ہیں۔ تو بتاؤ۔ کہ اگر ہر ایک حصے کی قیمت ۱۲۵ روپئے مقرر کی جائے۔ تو کُل کتنے حصے رکھے جائینگے؟

۴ ۱۲۵ گھوڑوں کی قیمت ۱۴۰۰۰ روپئے دی گئی۔ تو بتاؤ ایک گھوڑا کتنے کو پڑا؟

۵ ایک لوہے کے صندوق کی قیمت ۱۲۵ روپئے ہے۔ تو بتاؤ ۶۰۰۰ روپئے کے کتنے صندوق آئینگے؟

۶ اگر ایک من اناج ۱۲۵ آدمیوں کے لئے کافی ہو۔ تو ۲۵۰۰ آدمیوں کے لئے کتنے من اناج کافی ہوگا؟

۷ ایک شخص کا ماہواری خرچ ۱۲۵ روپئے ہے۔ تو بتاؤ ۳۶۰۰۰ روپئے اُس کو کتنے مہینوں کے لئے کافی ہونگے؟

۸ ایک شخص ۱۲۵ روپئے ہر روز کماتا ہے۔ تو بتاؤ وہ ۵۰۰۰ روپئے کتنے دنوں میں کمائیگا؟

۹ ایک ڈاکٹر ایک دن میں ۱۲۵ بچوں کے ٹیکا لگاتا ہے۔ تو ۱۷۵۰۰ بچوں کے کتنے دنوں میں ٹیکا لگائیگا؟

۱۰ ایک شخص ۱۲۵ روپئے سالانہ انکم ٹیکس دیتا ہے۔ تو

بتاؤ ۶۰۰۰ روپے کتنے سال میں انکم ٹیکس دیگا ؟

جوابات

۱	۱۱۲ روز +	۴	۱۱۲ روپے +	۷	۲۸۸ +	۱۰	۴۸ سال +
۲	۱۲۰ ڈبیاں +	۵	۴۸ صندوق +	۸	۴۰ دن +		
۳	۲۹۳ حصے +	۶	۲۰ من +	۹	۱۴ +		

جمع - تفریق - ضرب اور تقسیم کے متفرق سوالات

۱ ایک باغیچے میں ۵۴ درخت آم کے ہیں - اور ۱۵ انار کے اور ان دونو کے برابر آڑو کے - بتاؤ اگر باغیچے میں سے ۲۰ درخت کاٹ لئے جائیں - تو کتنے درخت باقی رہینگے ؟

۲ ۴۸ گز کے تھان میں سے دو ٹکڑے نو نو گز کے اور تین چھ چھ گز کے کاٹ لئے - تو بتاؤ باقی کتنے گز کپڑا رہا +

۳ ایک لدّو اونٹ خچر سے دُگنا بوجھ اٹھاتا ہے -

اَور خچّر گدھے سے دُگنا بوجھ لے جاتا ہَے۔اگر گدھا ۲ من بوجھ اُٹھائے۔تو تینوں کی ایک کھیپ میں کتنا بوجھ لادا جائیگا ؟

۴ ۹۷۲ آموں میں ۲۸ آم ڈالے اَور ۴۰ نکالے۔ باقی آم ۲۴۰ آدمیوں نے مِل کر برابر برابر کھائے۔تو ہر ایک کے حصّے میں کتنے کتنے آئے ؟

۵ مَیں نے ۱۵۰ روپَے میں ۲۵ اَور ۳۵ کی دو گھڑیاں اَور ۴۰ کی میزیں اَور کتابیں خریدیں ۔ اگر باقی ۵ روپَے مہینہ کرکے خرچ کروں ۔تو کتنے مہینوں میں کُل روپیہ خرچ ہو جائیگا ؟

۶ ایک شخص کے پاس ۳۷ مُرغابیاں تھیں ۔اَور ۵۷ بطّخیں ۔ مُرغابیوں میں سے ۱۲ مر گئیں ۔اَور بطّخوں میں ۱۸ بچّے شامل ہُوئے۔تو بتاؤ بطّخیں مُرغابیوں سے کتنی گُنی ہو گئیں ؟

۷ ایک دُکاندار ہر روز ۲۸ روپَے کماتا ہَے ۔ اَور ۲۳ روپَے خرچ کرتا ہَے۔تو بتاؤ۔کہ ۲۹ دِن کے مہینے میں اُس کے پاس کیا بچ رہیگا ؟

۸ ایک جلسے میں کرسیوں کا کرایہ ۳۵ روپَے اَور

مکان کی سجاوٹ کا خرچ ۵۳ روپے ہُوا۔ اَور کُچھ خرچ مہمانوں کی ضِیافت میں ہُوا۔ اگر جلسے کا کُل خرچ ۲۰۰ روپے ہو۔ تو بتاؤ۔ کہ مہمانوں کی ضِیافت میں کِتنا خرچ ہُوا ؟

۹ ایک بازار کی ایک طرف ۶۷ دُکانیں ہیں۔ اَور دُوسری طرف ۷۰۶۔ ایک دِن ۴۰ دُکانیں بازار میں بند تھیں۔ تو بتاؤ کِتنی کُھلی تھیں ؟

۱۰ ۳۵ لڑکوں کی جماعت نے دو دو پیسے چندہ کرکے ۱۴ یتیموں کو برابر برابر بانٹ دِیا۔ تو بتاؤ ہر ایک یتیم کو کیا مِلا ؟

۱۱ ایک گڈرِیے کے ریوڑ میں ۳۶ بکریاں ہیں۔ اَور اُن کا تیسرا حِصّہ اُن کے بچّے اَور ۴۵ بھیڑیں ہیں۔ اَور اُن کا پانچواں حِصّہ اُن کے بچّے۔ بتاؤ اُس کے کُل ریوڑ میں کِتنے جانور ہیں ؟

۱۲ ایک سکُول میں کُل ۴۷۵ لڑکے پڑھتے ہیں۔ ایک دِن ۳۵ لڑکے غیر حاضر تھے۔ اَور ۱۵ بیمار اَور ۲۵ رُخصت پر۔ تو بتاؤ۔ کہ کِتنے لڑکے حاضر تھے ؟

۱۳ سال میں ۳۶۵ دِن ہوتے ہیں - اِن میں سے ہمارا سکُول ۵۰ دِن اِتوار اور ۱۶ دِن ہِندُوؤں کے تیوہاروں اور ۱۴ دِن مُسلمانوں اور ۲۰ دِن عیسائیوں کے تیوہاروں اور ۶۵ دِن اور رُخصتوں کے سبب بند رہا - تو بتاؤ کِتنے دِن سکُول کُھلا رہا ؟

۱۴ ۵۷۵ روپے کی رقم میں سے ۲۵ روپے خرچ کرکے باقی ۵ تھیلیوں میں برابر برابر بھر دِئے گئے - بتاؤ ہر ایک تھیلی میں کِتنے کِتنے روپے بھرے گئے ؟

۱۵ مالی نے انار کے ۴۵ درختوں میں سے ہر ایک درخت سے دس دس انار اُتار کر کُل انار ۱۵ ٹوکریوں میں برابر برابر ڈال دِئے - بتاؤ ہر ایک ٹوکری میں کِتنے کِتنے انار ڈالے ؟

۱۶ قحط میں غریبوں کے لِئے بیربل نے ۲۷ روپے - چرن جیت نے ۴۲ روپے - بودھ راج نے ۲۱ روپے اور مُلک راج نے ۱۲ روپے چندے میں دِئے - اور یہ روپے ۶۰ غریبوں کو برابر برابر

بانٹے گئے - بتاؤ ہر ایک کے حصّے میں کتنے کتنے روپئے آئے - اور باقی کیا بچ رہا ؟

۱۷ بڑے دِن کی ۱۰ چھٹیوں میں مول راج نے ہر روز ۲ جمع کے ۳ تفریق کے ۴ ضرب کے اور ۵ تقسیم کے سوال نکالے - اور آخر میں ۴ ضرب اور ۶ تقسیم کے باقی رہ گئے - تو بتاؤ اُس کو کُل کتنے سوال ملے تھے ؟

۱۸ آم کی ۱۲ ٹہنیوں میں سے آدھی ٹہنیوں میں سات سات آم لگے ہوئے ہیں - اور باقی آدھی میں آٹھ آٹھ - جن میں ۲۲ آم ابھی کچے ہیں - اور ۲۸ گرے ہوئے - باقی پکے - بتاؤ پکے ہوئے آم کتنے ہیں ؟

۱۹ لاہور سے چلتے وقت ریل کی ایک گاڑی میں ۲۷ سواریاں بیٹھی تھیں - اگر امرتسر تک ۷ سٹیشنوں پر گاڑی ٹھیرے - اور ہر سٹیشن پر ۱۵ آدمی سوار ہوں - اور ۸ اُترتے جائیں - تو آخری سٹیشن پر سے چلتے وقت گاڑی میں کتنی سواریاں ہونگی ؟

۲۰ ایک ڈول میں ۷ لوٹے پانی آتا ہے۔ اور ۱۵ لوٹوں میں گھڑا بھر جاتا ہے۔ تو بتاؤ ۷ گھڑے بھرنے کے لئے کتنے ڈول پانی کے کھینچنے ہونگے ؟

۲۱ میرے کوٹ میں ۴ گز کپڑا لگتا ہے۔ اور واسکٹ میں ایک گز۔ تو بتاؤ جس کپڑے میں میرے ۱۶ کوٹ تیار ہو سکیں۔ اُس میں واسکٹیں کتنی بن سکینگی ؟ اور جس کپڑے میں ۲۰ واسکٹیں بنیں۔ اُس میں کوٹ کتنے بن سکینگے ؟

۲۲ ایک صندوق میں ۳۲ خانے اور ہر خانے میں دو دو آنے ہیں۔ اگر ایک آنے کے ۶ لڈو آئیں۔ تو کُل آنوں کے کتنے آئینگے ؟

۲۳ ایک بزّاز نے ایک دن میں ۱۷ گز مخمل بیچی۔ اور اُس سے دُگنی ململ۔ ۱۴ گز اطلس اور اُس سے تگنی چھینٹ۔ تو بتاؤ کُل کتنے گز کپڑا اُس کا فروخت ہُوا ؟

۲۴ موتی چُور کا لڈو ۲ پیسے کو آتا ہے۔ اور جلیبیاں پیسے کی تین۔ تو بتاؤ ۱۲ لڈوؤں کی قیمت ۱۲۰ جلیبیوں کی قیمت سے کتنے پیسے زیادہ ہوگی ؟

۲۵ ایک کتاب گھر میں ۷۶۵ کتابیں تھیں۔ پیر کے دن ۳۵ اور منگل کے دن ۵۳ اور بدھ کے دن ۱۲۔ جمعرات کے دن ۴۰ اور جمعہ کے دن ۲۵ کتابیں نکالی گئیں۔ اور سنیچر کے دن ۵۰ واپس لی گئیں۔ تو بتاؤ آخر میں کتنی کتابیں کتاب گھر میں رہ گئیں ؟

۲۶ پہلی جماعت کی فیس ایک آنہ۔ دوسری کی دو آنے۔ اور اسی طرح پانچویں کی پانچ آنے ہے ۔ ایک سکول میں پہلی جماعت میں ۳۰ لڑکے ۔ دوسری میں ۲۰ ۔ تیسری میں ۱۰ ۔ چوتھی میں ۹ ۔ پانچویں میں ۴ ہیں ۔ تو اس سکول میں ۲ مہینے کی فیس کتنے آنے ہوئی ؟

۲۷ ایک روپے کا ۵۰ گز فیتہ آتا ہے ۔ تو ۵ روپے کا فیتہ ۸ روپے کے فیتے سے کتنے گز کم ہوگا ؟

۲۸ ارجن سُرجن سے سفر میں ۴۰ میل آگے تھا۔ اگر سُرجن اُس سے ۴ میل روز زیادہ چلے۔ تو کتنے دن کے بعد اُس سے جا ملیگا ؟

۲۹ میری جیب میں ۱۲ آنے تھے۔ مَیں نے ۲۰ رنگترے آنے کے چار چار اَور ۱۲ سیب آنے کے تِین تِین کے حساب سے خرِیدے۔ تو بتاؤ باقی میرے پاس کیا بچ رہا؟

۳۰ ۷ بورِیاں شکر کی تھیں۔ جِن میں سے ہر ایک میں تِین تِین من شکّر تھی۔ اِن میں سے ۹ من شکّر بِک گئی۔ اگر باقی کو ۴ روپے من کے حساب سے بیچا جائے۔ تو کِتنے روپے وُصُول ہونگے؟

۳۱ ایک فَوج برابر کی ۲۴ قطاروں میں کھڑی تھی۔ اَور ہر قطار میں ۲۰ سپاہی تھے۔ تو بتاؤ۔ کہ اگر فَوج ۱۶ قطاروں میں کھڑی کی جائے۔ تو ہر قطار میں کِتنے سپاہی ہونگے؟

۳۲ دو پَیسے انڈے کے حساب سے ۸۴ پَیسوں کے انڈے خرِیدے۔ اِن میں سے ۱۲ انڈے گندے ہو گئے۔ تو بتاؤ کِتنے انڈے اچھّے رہے؟

۳۳ ۱۲ آدمیوں نے مِل کر ۳ من شکّر ۴ روپے من کے حساب سے اَور ۳ من گھی ۴۰ روپے من کے حساب سے خرِیدا۔ تو بتاؤ۔ کہ ہر ایک کو کیا کیا

دینا پڑا ؟

۳۴ ایک شخص نے ۴ تولے سونا ۲۵ روپے تولہ کے حساب سے خریدا۔ اور ۲۲ روپے تولہ کے حساب سے بیچا۔ تو بتاؤ کتنے روپے گھاٹا پڑا ؟

۳۵ ایک شخص ۲۵ روپے ہر مہینے کماتا ہے۔ اور ۱۸ روپے خرچ کرتا ہے۔ تو بتاؤ ۵۶ روپے کتنے مہینوں میں بچائیگا ؟

۳۶ ایک شخص نے ۴۵ بکریاں بیچ کر ان کی قیمت سے ۶۰ بھیڑیں خریدیں۔ اگر ایک بکری کی قیمت چار روپے ہو۔ تو ایک بھیڑ کی قیمت بتاؤ +

۳۷ ۱۶۲ من چاولوں میں سے ۴۳ من خرچ ہو جائیں۔ اور ۲۸ من خراب۔ تو باقی چاولوں سے ۳ روپے من کے حساب سے کتنے روپے وصول ہونگے ؟

۳۸ میرے دائیں ہاتھ میں ۱۴ ریوڑیاں تھیں اور بائیں میں ۱۶۔ میں نے ۶ ریوڑیاں بائیں ہاتھ میں سے دائیں ہاتھ میں ڈال لیں۔ تو بتاؤ اب بائیں ہاتھ کی نسبت دائیں ہاتھ میں کتنے گنی ریوڑیاں ہو گئیں ؟

۳۹ بتاؤ ۱۲ کا ۱۶ گنا ۱۳ کے ۱۴ گنے سے کتنا زیادہ

ہے ؟

۴۰ ۹۲ روپے ایک تھیلی میں تھے۔ اِن میں سے چودہ روپے نکال کر میں نے الگ رکھ لیے۔ اور باقی ۱۳ غریبوں کو برابر برابر بانٹ دیئے۔ تو بتاؤ ہر ایک کو کیا کیا ملا ؟

۴۱ رحیم کو سلطان کے ۱۰۵ روپے دینے تھے۔ اُس نے اپنے ۷ دوستوں سے تیرہ تیرہ روپے لے کر جمع کیے۔ تو بتاؤ آٹھویں دوست سے کتنے روپے لے۔ کہ قرض اُتر جائے ؟

۴۲ اکبر ہر روز ۱۲ میل چلتا ہے۔ اگر اُس کی کُل مسافت ۷۶ میل کی ہو۔ تو چھ دِن کے بعد اُسے کتنی مسافت طے کرنی باقی رہیگی ؟

۴۳ ۴۸ گز کپڑا ۵ آنے گز کے حساب سے خرید کر ۸۰ رومال بنائے۔ تو ایک رومال میں کتنے کا کپڑا لگا ؟

۴۴ میرے پاس ۶ نوٹ دس دس روپے کے ہیں۔ اور ۵ نوٹ بیس بیس روپے کے اور ۴ پچاس پچاس کے۔ تو بتاؤ میرے پاس کُل کتنے روپے ہیں ؟

۴۵ میرے پاس کُل مالیت ۴۵۰ روپے کی ہے۔ جس میں ۴ نوٹ بیس بیس روپے کے اور ۷ دس دس کے اور باقی پچاس پچاس کے ہیں۔ تو بتاؤ پچاس کے نوٹ کتنے ہیں؟

۴۶ ایک چاقو کی قیمت ۸ آنے اور ایک چھری کی قیمت ۶ آنے ہے۔ تو بتاؤ ۱۲ چاقوؤں اور ۱۶ چھریوں پر کتنے آنے خرچ ہونگے؟

۴۷ اگر سلیٹ کی قیمت ۵ آنے اور تختی کی قیمت ۳ آنے ہو۔ تو ۲۱ سلیٹوں کی قیمت میں کتنی تختیاں خریدی جائینگی؟

۴۸ ایک شخص کا ۱۰۰ روپیہ تو نقد چوری گیا۔ اور ستّر ستّر روپے کی تین زیور کی رقمیں اور پچاس پچاس کے تین نوٹ۔ تو بتاؤ اُس کا کُل نقصان کتنے کا ہُوا؟

۴۹ ایک تندرُست آدمی کی نبض منٹ میں ۸۰ بار حرکت کرتی ہے۔ اور ایک بیمار کی ۱۱۰ بار۔ تو بتاؤ ایک گھنٹے یعنی ۶۰ منٹ میں بیمار کی نبض تندرُست کی نبض سے کتنی بار زیادہ حرکت

کرتی ہے ؟

۵۰ ایک دوا بیچنے والے کی دکان میں ۵ کمرے ہیں۔ ہر کمرے میں ۸ الماریاں ہیں۔اور ہر الماری میں ۴۰ شیشیاں دوا کی ہیں۔تو بتاؤ اس کی دکان میں کل کتنی شیشیاں ہیں ؟

۵۱ ایک سکول کی پہلی جماعت میں سے ۳۸ لڑکے پاس ہوئے۔دوسری میں سے ۲۲۔تیسری میں سے ۱۷۔ چوتھی میں سے ۱۳ اور پانچویں میں سے ۱۰۔اگر اس سکول میں کل لڑکے ۱۲۰ ہوں۔تو کتنے لڑکے فیل ہوئے ؟

۵۲ ایک دکاندار ایک چھتری پر چار آنے نفع لیتا ہے۔اگر وہ دن بھر میں ۳۶ چھتریاں بیچے۔اور ۴۴ آنے کا اس کا اپنا خرچ ہو۔تو وہ دن بھر میں کتنے آنے کمائیگا ؟

۵۳ ایک کوٹ کی سلائی ۱۲ آنے اور ایک واسکٹ کی ۴ آنے ہے۔تو بتاؤ جتنے آنوں میں ۱۲ کوٹ سلوائے جائیں۔اتنے میں کتنی واسکٹیں سلوائی جائینگی ؟

۵۴ ایک تختۂ کاغذ میں ۸ صفحے کی کاپی بنتی ہے - تو
ایک دستے یعنی ۲۴ تختۂ کاغذ کی کاپی کے صفحے ۲۰۰
سے کتنے کم ہونگے ؟
۵۵ ایک صاحب کے دھوبی کی تنخواہ ۴ روپے مہینہ اور
درزی کی ۶ روپے اور سائیس کی ۷ روپے ہے - تو
ایک سال یعنی ۱۲ مہینوں میں اُسے سب کو کیا
دینا پڑتا ہے ؟
۵۶ بیس بیس روپے کے کتنے نوٹ ہوں - کہ اُن سے
پچاس پچاس روپے کے ۸ نوٹ خریدے جا سکیں ؟
۵۷ ایک سپاہی کی وردی پر ۷ روپے خرچ ہوتے
ہیں - اور پولیس کی وردیوں پر ۹۸۰ روپے خرچ
ہُوئے - مگر ۱۰۰ سپاہیوں کو وردی نہ ملی - تو بتاؤ -
کہ پولیس میں کُل کتنے سپاہی ہونگے ؟
۵۸ میرے پاس پانچ پانچ روپے کے آٹھ نوٹ تھے -
مَیں نے بازار سے ۶ روپے کے چاول ۱۲ روپے کی
کھانڈ خریدی - تو بتاؤ میرے پاس کتنے نوٹ اور
اُن کے ساتھ کتنے روپے باقی رہے ؟
۵۹ ایک سکُول میں پانچویں جماعت کے ۵ لڑکوں نے

پانچ پانچ آنے چندہ دِیا۔ اَور چوتھی کے چار لڑکوں
نے چار چار آنے چندہ دِیا۔ اَور تیسری کے تین
لڑکوں نے تین تین آنے۔ دُوسری کے دو لڑکوں
نے دو دو آنے اَور پہلی کے صِرف ایک لڑکے
نے ایک آنہ دِیا۔ یہ ساری رقم گیارہ اندھوں کو
برابر برابر بانٹ دی گئی۔ تو بتاؤ ہر ایک اندھے
کو کیا مِلا؟

۶۰ اگر ۱۲ گھروں میں چار چار لڈّو دِئے جائیں۔ اَور
۷ گھروں میں تین تین اَور تین گھروں میں سات
سات۔ تو کُل کِتنے لڈّو خرچ ہونگے؟

۶۱ ایک شخص نے ۶۷ روپے میں ۹ بھیڑیں خرِیدیں۔
اَور کُچھ بکرِیاں۔ ایک بھیڑ کی قیمت ۳ روپے دی۔
اَور ایک بکری کی قیمت ۴ روپے۔ تو بتاؤ بکرِیاں
کِتنی خرِیدی تھِیں؟

۶۲ ایک گاؤں میں ۴۵ گھر ہَیں۔ اَور ہر گھر میں
۱۲ آدمی۔ تو بتاؤ اُس گاؤں کی آبادی ۶۰۰ سے
کِتنی کم اَور ۵۰۰ سے کِتنی زیادہ ہے؟

۶۳ ۴ شخصوں نے مِل کر ۱۲ بورِیاں چاولوں کی خرِیدیں۔

اگر ایک بوری کی قیمت ۱۴ روپے ہو - تو ہر ایک
کو کیا کیا دینا پڑا ؟

۶۴ ایک شخص نے ۱۰۸ روپے کو بیلوں کی جوڑی خریدی
اور ۴۸ روپے اُن کے کرائے سے وصول ہوئے -
اور ۱۲ روپے اُن کی خوراک میں خرچ ہوئے - اگر
اب وہ اُن بیلوں کو ۸۲ روپے کو بیچ ڈالے - تو
اُسے ایک بیل پر کیا نفع ہو ؟

۶۵ ایک سکول کی پہلی جماعت میں ۲۸ لڑکے تھے -
اور دوسری میں ۲۰ - سنیچر کے دن پہلی جماعت
میں ۷ نئے لڑکے داخل ہوئے - اور دوسری سے ۵
غیر حاضر رہے - تو بتاؤ پہلی جماعت کے سب
لڑکے دوسری سے کتنے گنے ہوئے ؟

۶۶ ایک مزدور کی ایک دن کی مزدوری ۵ آنے ہے -
اور اُس کا خرچ ۳ آنے - بتاؤ ۳۰ دن کے مہینے
میں اُسے کتنے آنے بچ رہتے ہیں ؟

۶۷ جرّاب کا ایک جوڑا ۵ آنے کو آتا ہے - اور دستانوں
کا ایک جوڑا ۸ آنے کو - تو بتاؤ - کہ ۵۴ دستانوں
کی قیمت میں کتنے جوڑے جرّاب کے خریدے

جا سکتے ہیں ؟

۶۸ ایک گوالے کے پاس ۷۶ گائیں ہیں - اور ہر ایک ۴ سیر دُودھ روز دیتی ہے - اور دو آنے سیر دُودھ بکتا ہے - اگر ایک گاے ۶ آنے روز کھاتی ہو - تو بتاؤ وُہ گوالا ہر روز کیا کما لیتا ہے ؟

۶۹ بتاؤ ۳۵ کا ۴ گنا ۲۰ کے ۶ گُنے سے کتنا زیادہ ہے اور ۳۰ کے پانچ گُنے سے کتنا کم ؟

۷۰ ۹۷ میں سے ۴۰ گھٹا دیں - تو پانچ کم ۷۰ سے کتنے زیادہ رہ جائینگے ؟

۷۱ ایک گاڑی ۲۵ میل ایک گھنٹے میں چلتی ہے - دُوسری ۳۰ میل - تو بتاؤ ۱۵۰ میل کا سفر پہلی گاڑی دُوسری گاڑی سے کتنی دیر بعد طے کریگی ؟

۷۲ موہن ایک گھنٹے میں ۶ میل چلتا ہے اور سوہن ۴ میل - تو بتاؤ موہن ۴۸ میل کا فاصلہ سوہن سے کتنے گھنٹے پہلے ختم کریگا ؟

۷۳ ایک اشرفی ۱۶ روپے کی ہوتی ہے - اور ایک مُہر ۲۰ روپے کی - تو بتاؤ ۲۰ مُہریں ۲۰ اشرفیوں کی

نِسبت کِتنے روپے زِیادہ کی ہوتی ہَیں ؟

۷۴ رحیم ۶ آنے روز کماتا ہے - کریم ۹ آنے اَور دیا رام ۵ آنے - تینوں نے اپنی تین دِن کی کمائی ۳۰ غریبوں کو بانٹ دی - تو بتاؤ ہر ایک غریب کو کیا کیا مِلا ؟

۷۵ بیلی رام کو ایک ساہوکار کے ۹۸ روپے دینے ہَیں- اگر ۲۳ روپے اُسی وقت دے دے - اَور باقی ۱۵ روپے مہینے کے حساب سے ادا کرے - تو اُس کا کُل قرضہ کِتنے مہینے بعد اُتر جائیگا ؟

۷۶ مَیں نے ۱۰ روپے کے ۲ نوٹ دے کر ۳ روپے کے چاول - ۲ روپے کا گھی اَور ۸ روپے کا آٹا خریدا - تو بتاؤ دُکاندار مُجھے کِتنے روپے واپس دیگا ؟

۷۷ مَیں نے ۲۵ روپے تولہ کے حساب سے ۳ تولے سونا اَور ایک روپے تولہ کے حساب سے ۹ تولے چاندی خریدی - اَور بیس روپے کے چار نوٹ اَور دس روپے کا ایک نوٹ صرّاف کو دِیا - تو بتاؤ مُجھے کِتنے روپے واپس لینے چاہِئیں ؟

۷۸ ایک شخص ۴ آنے روز کماتا ہے۔ اور ۲ آنے روز کا قرضدار ہو جاتا ہے۔ تو بتاؤ ۳۰ دِن کے مہینے میں اُس کا خرچ کتنا ہوگا؟

۷۹ ۵ آدمیوں نے مل کر ۲۵ بَیل خریدے۔ اور ہر بَیل کے ۳۰ روپے دِئے۔ تو بتاؤ ہر ایک نے کیا کیا دِیا؟

۸۰ میلے کے دِن موہن نے ۸ آنے اور سوہن نے ۱۲ آنے اور مُول راج نے دونو کے برابر آنے خرچ کئے۔ اور آتے وقت مُول راج کے پاس ۲ آنے بچ رہے۔ تو بتاؤ اُس کے پاس کُل کتنا خرچ تھا؟

جوابات

۱ ۱۰۰ درخت +	۸ ۱۱۲ روپے +
۲ ۱۲ گز +	۹ ۱۰۳ دُکانیں +
۳ ۱۴ من +	۱۰ پانچ پانچ پیسے +
۴ چار چار آم +	۱۱ ۱۰۲ جانور +
۵ ۱۰ مہینے بیس +	۱۲ ۴۰۰ لڑکے +
۶ تگنی +	۱۳ ۲۰۰ دِن +
۷ ۱۴۵ روپے +	۱۴ ۱۱۰ روپے

۱۵ تیس تیس انار ÷
۱۶ دو دو روپے حصّے میں آئے
اور ۱۲ روپے باقی بچے ÷
۱۷ ۱۵۰ سوال ÷
۱۸ ۴۰ آم ÷
۱۹ ۷۶ سواریاں ÷
۲۰ ۱۵ ڈول ÷
۲۱ ۶۴ واسکٹیں اور ۵ کوٹ ÷
۲۲ ۳۸۴ لڈّو ÷
۲۳ ۱۰۷ گز ÷
۲۴ ۲۰ پیسے ÷
۲۵ ۶۵۰ کتابیں ÷
۲۶ ۳۱۲ آنے ÷
۲۷ ۱۵۰ گز ÷
۲۸ ۱۰ دن کے بعد ÷
۲۹ ۳ آنے ÷
۳۰ ۴۸ روپے ÷
۳۱ تیس سپاہی ÷
۳۲ ۳۰ انڈے ÷
۳۳ گیارہ گیارہ روپے ÷
۳۴ ۱۲ روپے ÷
۳۵ ۸ مہینے ÷
۳۶ ۳ روپے ÷
۳۷ ۲۰۰ روپے ÷
۳۸ دُگنی ÷
۳۹ ۱۰ ÷
۴۰ چھ چھ روپے ÷
۴۱ ۱۴ روپے ÷
۴۲ ۴ میل ÷
۴۳ ۳ آنے ÷
۴۴ ۳۶۰ روپے ÷
۴۵ ۶ نوٹ ÷
۴۶ ۱۹۲ آنے ÷
۴۷ ۳۵ تختیاں ÷
۴۸ ۴۶۰ روپے کا ÷
۴۹ ۱۸۰۰ بار ÷
۵۰ ۱۶۰۰ [illegible]یاں ÷
۵۱ ۲۰ لڑکے ÷
۵۲ ۱۰۰ آنے ÷
۵۳ ۳۶ واسکٹیں ÷
۵۴ ۸ صفحے ÷
۵۵ ۲۰۴ روپے ÷
۵۶ ۲۰ نوٹ ÷
۵۷ ۲۴۰ سپاہی ÷

۵۸ ۱۰ نوٹ اور ۲ روپے +

۵۹ ۵ آنے +

۶۰ ۹۰ لڈو +

۶۱ ۱۰ بکریاں +

۶۲ ۶۰۰ سے ۶۰ کم اور ۵۰۰ سے ۴۰ زیادہ +

۶۳ ۴۲ روپے فی آدمی +

۶۴ ۵ روپے +

۶۵ ۳ گنے ۲ گنے +

۶۶ ۶۰ آنے +

۶۷ ۷۲ جوڑے +

۶۸ ۱۵۲ آنے +

۶۹ ۲۰ زیادہ اور ۱۰ کم +

۷۰ ۱۹ +

۷۱ ایک گھنٹہ +

۷۲ ۴ گھنٹے +

۷۳ ۸۰ روپے +

۷۴ دو دو آنے +

۷۵ ۵ مہینے +

۷۶ ۷ روپے +

۷۷ ۶ روپے +

۷۸ ۱۸۰ آنے +

۷۹ ۱۵۰ روپے فی آدمی +

۸۰ ۲۲ آنے +

نمبر شمار	قاعدے	مثالیں
۷	حرفِ مکسور کے نیچے دو جگہ کے سوا سب جگہ زیر لکھا گیا - اوّل یاے مجہول کے ماقبل - دوسرے یاے معروف کے ماقبل جو لفظ کے آخر میں ہے +	دیر - دے - دی +
۸	حرفِ مضموم کے بعد اگر واوِ مجہول نہیں ہے - تو اُس پر پیش لکھا گیا +	شُکر
۹	واوِ معروف کے ماقبل پیش لکھا گیا +	دُور
۱۰	واوِ مجہول کے ماقبل پیش نہیں لکھا گیا +	زور
۱۱	الف - واؤ اور یے کے سوا لفظ کے درمیان جو حرف ساکن ہے - اُس پر جزم لکھا گیا +	صبْر
۱	اِستفہام کی علامت	؟
۲	ندا - تعجّب - حسرت - دُعا - قسم - خوشی کی علامت	!
۳	تھوڑے وقفے کی علامت	-
۴	پُورے وقفے کی علامت	+

ہدایت - جہاں پُورا وقفہ ہے - وہاں پڑھنے میں زیادہ ٹھیرنا چاہیے - باقی جگہ کم +